

**R. Patris, Francisci Svarez, E Societate Iesv,
Metaphysicarvm Disputationvm, In Qvibvs Et Vniversa
Natvralis Theologia Ordinate Traditvr, Et Qvæstiones Ad
omnes duodecim Aristotelis Libros ...**

Suárez, Francisco

Mogvntiæ ; [Coloniæ Agrippinæ], 1630

Index Locvpletissimvs In Metaphysicam Aristotelis

[urn:nbn:de:hbz:466:1-94179](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-94179)

INDEX LOCUPLE- TISSIMVS IN META- PHYSICAM ARISTOTELIS,

IN QVO ORDO ET RATIO LIBRORVM AC
capitulum eius aperitur, omniumque brevis summa proponitur, & Qua-
stiones omnes, quae in eis moueri solent aut possunt, designantur, cum loci in
quibus in sequenti opere differuntur. Quod si quae breuius, ad textus in-
telligentiam pertinentes, in ipso opere ommissae sunt, in hoc Indice pro
cuiusque rei difficultate & utilitate breuiter
expediuntur.

LIBER PRIMVS Metaphysicae.

IOTVS hic liber prooemialis
est, & in duas partes diuiditur.
Prior proprie prooemium con-
tinet, in quo materia & digni-
tas huius doctrinae aperitur:
prius generalius in primo ca-
pite, deinde specialius in secun-
do. In posteriori parte perse-
ptem alia capita antiquorum
philosophorum opiniones de principiis rerum refe-
runtur ab Aristotele, & confutantur.

CAPVT PRIMVM prooemiale.

Quaest. 1. Quis sit verus sensus illius axiomatis Ari-
stotelis, Omnis homo naturaliter scire desiderat,
disp. 1. sect. 6. à num. 2. vsque ad 12.
2. An visus utilior ceteris sit ad scientiam, & ob eam
causam praestitit diligatur. ibid. n. 8.
3. Quae animalia bruta solum sensum, quae vero
memoriam, quanam etiam experientiam vel pru-
dentiam participant, & quomodo. ibidem num. 12.
14. 15. 17.
4. Qualiter homo per memoriam experientiam,
per experientiam vero artem & scientiam acquirat,
& quae sit inter haec constituenda differentia, ibid.
num. 18. & 19. Sententia vero Philo, quam Aristoteles
hic affert, scilicet, Experientia genuit artem, in experien-
tia fortunam, apud Platonem in Gorgia sic habet,
Multae quidem artes insunt hominibus experientia perite ad-
iuuenta. Peritia enim efficit ut via nostra per artem inue-
niatur, imperitia vero, ut per fortunam temere circumuagetur.
Quae sententia & verborum significatione & sensu
videtur satis diuersa, verba tamen Aristotelis expli-
cant nomina perite & imperita, apud Platonem non
tam late sumenda esse, quam in absoluta significatione

ne praefereant: peritia enim non solum de experien-
tia, sed etiam de arte dicitur, & ideo non proprie di-
ci potuit, peritiam generare artem. nisi ratione experi-
entiae. Secunda vero pars illius sententiae, melius vi-
detur apud Platonem explicari, in experientia enim
non tam generat fortunam, quam fortuna & casus
hominem exponit.

5. An experientia sit absolute necessaria ad scientia-
rum principia cognoscenda, ibidem à num. 20. vsque
ad 26.

6. Quo sensu dictum sit ab Aristotele, actiones om-
nes circa singularia versari. Disp. 3. 4. sect. 9.

Hic tamen circa textum Aristotelis observare o-
portet, eum asserere, medicum, per se curare Socra-
tem, seu singularem hominem, per accidens vero
hominem: & rationem inlinuat, quia accidit Socra-
ti ut homo sit. Vtrumque vero habet difficultatem:
quia Petrus non per accidens, sed per se est homo.
Quod si accidere ibi non significet ex accidente con-
uenire, sed absolute inesse, ut D. Thomas expo-
nit, non recte infert Aristoteles hominem per acci-
dens curari. Neque etiam satisfacere videtur expo-
sitioni alia, quam idem D. Thomas, & A. Alensis asse-
runt, nimirum, quod licet Petro absolute non acci-
dat esse hominem, Petro tamen ut curato accidit id
enim non videtur verum, quia ut Petrus curari pos-
sit, necesse est quod sit homo: non ergo medici cura-
tio per accidens circa hominem exercetur, cum ex
propria ratione sua non possit circa aliam naturam
fieri, sicut visio non fit per accidens circa calorem
etiam si semper, necessarioque exerceri debeat in
singulari circa particularem colorem: nam sicut co-
lor est obiectum visus, ita suo modo corpus huma-
num est obiectum medicinae. Respondetur, Aristo-
telem non loqui de curatione absolute & abstracte,
quo modo potius concipitur quam exerceatur: sed
loqui de hac actione curandi prout in re exercetur:
& hanc

Dispositio
sententia

& hanc ait per accidens versari circa hominem, non quia omnino hoc ei accidat, sed quia nō per se primo & quasi adquate versetur circa hominem vt sic, sed vt contractum ad hunc singularem hominem, ex cuius propria complexione & affectione maxime pēdet curatio. Vnde illud per accidens, idem esse videtur quod per aliud, saltem ratione distinctum, vel est idem quod per partem, eo modo quo singulare est pars subiectiua speciei totius: sic enim totum quodam modo per accidens dicitur moueri ratione partitis. Et iuxta hanc optime quadrat expositio alterius propositionis, scilicet accidere Socrati quod homo sit id est conuenire ei tanquam parti subiectiuae contentae sub homine. Vel certe dici potest accidere eo modo quo inferior differentia accidit generi, id est, extra rationem eius: sic enim proprie conditiones in diuidui sunt extra rationem speciei: quod satis est vt homo per accidens, id est, per aliud sanari dicatur. Quanquam in hoc sensu potius dicendum esset, Socratem accidere homini, quam ē conuerso: tamen in re idem significatum est, & eodem omnia tendunt, nimirum intelligatur, actionem maximā ex parte pendere à conditionibus indiuidui, quā magis sub experientiam quam sub artem cadunt, & ideo artē sine experientia expositam esse errori & fortunae vt superius dictum est.

7 An sola scientia speculatiua, vel etiam practica, propter veritatis cognitionem appetatur. Disputat. 1. sect. 6. n. 27. 28. 29.

8 Vtrum scientia Metaphysicā sit propter se maxime appetibilis ab homine. Disputat. 1. sect. 6. per totam.

Caput secundum proemii.

Exponitur
fere totum
hoc caput
disp. 1. sect.
a. & j.

- Quæst. 1. Quidnam sapientia sit, & quot modis hæc vox usurpetur. Disp. 1. sect. 5. à nu. 7.
- 2 Quomodo sapientia res omnes, earumque causas & principia contempletur. Disp. 1. sect. 2. per totam, & sect. 4. num. 11. & sequentib. & sect. 5. num. 14 & 15.
- 3 An vniuersalissima sint nobis cognitu difficillima. Disp. 1. sect. 5. n. 16. 17. 18. 19.
- 4 An Metaphysica scientias alias, præsertim Mathematicas, certitudine superet, ibid. à num. 20. vsque ad 24. & 30.
- 5 An Metaphysica seu sapientia certior sit quam habitus principiorum, ibid. à n. 25. vsque ad 29.
- 6 An Metaphysica per omnes causas proprie demonstret. Disp. 1. sect. 5. n. 33. 34. & 35.
- 7 An Metaphysica cæteris scientiis aptior sit ad docendum ibid. n. 32.
- 8 An Metaphysica sit scientia speculatiua, qua veritatis cognoscendæ causa inquiratur. Disp. 1. sect. 4. à princ. & sect. 5. à principio.
- 9 An & quo modo sapientia seu Metaphysica imperet aliis scientiis, ibid. 38.
- 10 An omnes scientiæ subalternentur Metaphysicæ. Disp. 1. sect. 5. n. 39. 40. 41.
- 11 An Metaphysica simul sit scientia & sapientia. Disp. 1. sect. 5. per totam, & specialiter n. 42.
- 12 Quam sit Metaphysica ad alias scientias utilis sect. 4. à n. 3. vsque ad finem.
- 13 An & quomodo Metaphysica demonstret obiecta aliarum scientiarum, ibid. n. 5. 6. 7. & 8.
- 14 Quomodo Metaphysica ad alias scientias comparetur ordine doctrinæ, ibid. n. 9.
- 15 Quomodo Metaphysica prima principia demonstret. Disput. 1. sect. 4. numero 11. 12. 17. 18. 19. 20. & 21.
- 16 Habitus principiorum quid sit, ibid. n. 15. & 16.
- 17 Traditæ Metaphysica instrumenta sciendi, an Dialectica, quidue in hoc munere sit vtrique proprium. Disputat. 1. sectione 4. à num. 24. vsque ad finem.

Tom. II. Metaphys.

18. Vtrum admiratio ex ignorantia oriatur. Hoc enim axioma solet ex hoc capite sumi: ait enim Aristoteles, propter admirationem cepisse homines philosophari, vt nimirum acquisitione scientiæ ignorantem depellerent. Oportet autem advertere Aristotelem tantum dixisse, Qui habuit & admiratur, plane se ignorare existimat. Duo itaque coniunxit, dubitationem scilicet & admirationem: non ergo necessarium videtur vt omnis qui admiratur, ignoret, sed solum is qui dū admiratur dubitat. Quod obiter notetur propter Christi admirationem, quæ licet vera admiratio fuerit, non tamen fuit ex ignorantia profecta, vt late declarauit tom. 1. 3. p. in commen. art. 7. q. 15. D. Thomæ, ex quo loco vera expositio seu potius limitatio illius axiomatis petenda est.

19 An expediat homini studio sapientiæ vacare. De hac quæstione, quod clarissima sit, satis erit Aristotel. consulere: & quæ in laudem, & commendationem sapientiæ eo loco dicit, diligenter notare. Habet enim nonnullas sententias cōsideratione dignas, Prima est, Diuina scientia seu contemplatio de Deo, quæ sapientia dicitur, maxime libera est, ideoque in humana natura, quæ multis modis serua est, perfecta esse non potest, sed solum Deus honorem suum sibi vindicat. Oportet autem advertere, asserere Aristot. hoc vltimum dictum ex quodam Simonide: & significare, vt D. Thom. Boetius, & alii interpretantur, illum sensisse, non debere hominem diuinam quærere sapientiam, quia non congruit nature eius, sed solius Dei: & ideo (inquit Arist.) si, vt Poetæ aiunt, in Deum cadere potest inuidia, maxime inuidere hominibus hanc diuinam sapientiam quærentibus. Cui consonat illud Socratis: Quæ supra nos, nihil ad nos. Faciet etiam consilium sapientis, Altiora tene quæstis. At vero merito Philosophus dictū illud in eo sensu reprehendit, vel potius vt Aphrodifæus exponit ita sententiam illam intelligit ac moderatur, vt Deus solus hanc sapientiam exacte ac perfecte possidere credatur. Ex quo non sequitur hominem non debere studio sapientiæ vacare, sed potius sequitur eum maxime ac totis viribus debere hanc sapientiam quærere, vt Deo similis fiat quantum poterit. Et hoc est, quod sub disunctione inferius Arist. ait, Etiam scilicet sapientiam, aut solus ipse Deus, aut maxime habet. Ideoque negat, hominem quærentem hanc scientiam esse Deo inuisum, cum quia diuinitas inuidia esse non potest, tum etiam quia alias infelix esset homo qui hanc scientiam assequeretur. Quæ enim maior infelicitas quam habere Deum aduersarium & propriis commodis inuidentem: Absurdum autem est dicere, sapientes, eo quod sapientes sint esse infelices, cum in sapientia potius hominis felicitas & præstantia cōsistat. Et in eandem sententiam idem Philosoph. 10. Ethic. c. 7. reprehendit dicentes, oportere nos, cum simus homines, humana sapere, & mortalia, cum simus mortales. Ipse vero ait, oportere nos quoad fieri possit, à mortalitate vindicare, atque omnia facere, vt ei nostri parti quæ in nobis est optima, id est, menti conuenienter viuamus: & c. s. subdit, eum, qui sic viuit, & sapientiam colit, esse Deo charissimū, & ab eo maxime honorari & remunerari. Hæc autem intelligenda sunt de his qui sobrie & pro captu suo diuinam sapientiam quærunt: nam qui ratione aut iudicio suo diuinitatem comprehendere aut metiri volunt, hi sine dubio Deo sunt inuisi. Quibus consulti sapient, ne alteriora se quærant: quia, vt alibi dixit, Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Non quia Deus illi inuideat, sed quia temeritatis & superbix eius est ultor. Quod si hæc, quæ Aristoteles dixit de naturali sapientia vera sunt, vt re vera sunt, multo altiori ratione in supernaturalem ac diuinam cōtemplationem cōueniunt, quæ homines reddit pene diuinos, & à corporis seruitute quodammodo liberos, atque immunes: sed de hoc aliàs.

20 An hæc scientia differat de Deo, vt de obiecto, an solum vt de principio & causa omnium rerum.

Kkk

Disp.

Disp. 1. sect. à num. 7. Quomodo autem iuxta rationem naturalem verum sit Deum esse principium & causam rerum omnium, & habere in se quidquid est perfectionis & excellentiae, & nulli invidere, sed omnibus benefacere, solumque ipsum se perfecte cognoscere ac sapere (hæc enim omnia Aristot. de Deo indicat) tractatur late in Disp. 30 & 31. quæ sunt de naturali cognitione Dei.

Caput tertium.

De variis opinionibus antiquorum Philosophorum circa rerum principia.

Quæst. 1. Quot sint causæ rerum naturalium: hæc circa lib. 5. tractatur late à Disp. 12. per plures.
2. Quæ fuerint antiquorum opiniones, de rerum principis. ibid. disp. 13. sect. 2. & 3.
3. An idem possit se ipsum mouere late disp. 18. sect. 4. per totam. Hoc autem loco verba Aristotelis sunt, Neque id, quod subiicitur suam ipsius mutationem efficit: quæ in fine dictæ sectionis exponuntur.
4. Vtrum sit evidens ordinem huius vniuersi non casu, sed extentione alicuius agentis esse institutum late disp. 30. sect. 2. & nonnulla disput. 23. sect. 1. Verba autem Aristotelis hoc loco sunt valde notanda. Neque æquum est (inquit) tantam rem scilicet ordinem vniuersi casui & fortune tribuere. Itaque qui mentem quemadmodum in animantibus, sic in natura, causam tum mundi, tum etiam totius ordinis esse dixit, is præ superioribus temere loquentibus quasi sobrius visus est: sic etiam apud Platonem in Phædone loquitur Socrates, in hoc valde Anaxagoram laudans quod dixerit, Mentem omnia exornare omniumque causam esse. Comparatio autem illa quæ fit cum animantibus, dupliciter intelligi potest, primo vt per animalia quasi per Anaxagoram homines intelligantur, vt ex paruo ad magnum mundum argumentum fiat. Secundo potest generatim sumi pro animantibus omnibus, in quibus compositio, & ordinatio membrorum omnium tam est artificiosa, vt pro cõperco habuerint cordatiores Philosophi, fieri non posse sine auctore mente prædito. Ex quo sumitur argumentum ad probandum, maiori ratione id existimandum esse de toto vniuerso, in quo omnia sunt ita composita & ordinata, vt ea ratione tanquam vnum animal à multis etiam Philosophis appellatum sit, vt notauit Alber. in principio Metaphys. tract. 3. cap. 3.

Caput quartum.

De eisdem opinionibus

Hoc capite noua non occurrit quæstio. Adnotetur solum confirmare hoc loco Aristotelem, quæ superiori capite opin. 4. de Mente & mundi opifice dixerat, & adducto pulcherrimo exemplo antiquos Philosophos qui eam veritatem agnouerant, simul laudare & reprehendere. Quemadmodum (inquit) in exercitatu in pugna faciunt: ii enim cum in omnem partem feruntur, insignes plagas persæpe inferunt: verum neque illi ex arte faciunt, neque ibi videntur ea quæ dicunt scientia tenere.

Caput quintum, & sextum:

De eadem re.

Quæst. 1. Peculiaris quæstio posset circa hæc capita tractari de opinione Platonis, quoniam illa celebrior est, an scilicet ideas posuerit eo modo quo illi Aristoteles attribuit: & an eo sensu recte impugnetur ab Aristotele: præsertim cum inferat hic cap. 6. abutisse efficietiam ideis, ponendo illas immobiles. De hac veritate dictum est tractando de vniuersalibus. Disp. 5. & de causa exemplari. Disp. 25. & de efficietia intelligentiarum, Disp. 35. sect. ult.

Secunda quæstio hic esse potest circa finem cap. 6. an præter quatuor causarum genera ponenda sit ex-

plaris, vel alia, tractatur disp. 25. sect. 2. & tangitur. disp. 12. sect. vltima.

Caput septimum.

Impugnantur veterum opiniones.

1. Circa hoc cap. duo vel tria potissimum possunt inquiri. Primum an rationes Aristotelis contra antiquos Philosophos, præsertim contra Platonicos, efficaces sint. Secundum, an quæ de numeris & magnitudinibus Arist. c. 7. tractat, vera sint. Tertiū an forma sit tota quidditas rerum materialium, vt Aristot. hic c. 7. text. 5. significat. Sed primam quæstionem omittere censui, tum quod opiniones illi antiquorum Philosophorum, prout ab Aristotele tractantur, antiquatæ iam sint, & prorsus à Philosophia relegatæ: tum etiam quod in illis rationibus nihil Philosophus attigit, quod ad alias res cognoscendas aliquid vtilitatis afferre possit: & ideo inutile reputo in illis rationibus, aut explicandis, aut defendendis immorari, sed legantur expoliores, & præsertim Fonseca, cuius translatio tam est elegans & dilucida, vt fere sine expostore à quouis intelligi possit. Secunda quæstio multas amplectitur, quæ à nobis tractantur in disputationibus de quæritate, quæ sunt 40. & 41. Tertia tractatur disp. 36. sect. 1.

LIBER SECVNDVS. Metaphysicæ.

De hoc libro varia sunt expostorum placita, quia non videtur cæteris coherere: quibus omisis pars quædam proemii, vel quoddam eius additamentum mihi esse videtur. Idque sumo ex ipso Aristotele lib. 3. text. 2. vbi referens ad ea quæ in hoc libro dixerat, ait, In his quæ proemii, loco dicta sunt. Nam quia in proemio Aristoteles hanc sententiam potissimum contemplari veritatem, & postea ostenderat quantum priores Philosophi in illius inuestigatione errauerint, hoc loco iterum aperire voluit difficultatem, quæ in veritatis inuestigatione inest, & quis modus in ea tenendus sit, & quo principio vel fundameto vtendum nobis sit, ne frustra laboremus.

Caput primum.

Difficile esse veritatem inuenire, quam hæc sapientia inquirat.

Quæst. 1. Vtrum pro dignitate veritatem assequi sit homini non solum difficile, sed etiam impossibile. Hæc quæstio magis Theologica est quam Metaphysica: tractarique solet à Theologis in principio doctrinæ de gratia Dei. Proponit vero eam Aristoteles in principio huius capituli, & satis consentaneæ ad doctrinam catholicam eam definit. Absolute enim negat posse quenquam hominum pro dignitate veritatem assequi. Quid autem significet eum ait, pro dignitate, intelligi potest ex eo, quod subdit inferius cognitionem veritatis ex parte esse facilem, quia iuxta verum prouerbum, Equus ab equo aberrat: id est, vt D. Thomas & Auerroes exponunt, quis non facile assequatur principia, quæ sunt veluti ostium & ianua veritatis inueniendæ? vel, vt exposit Alexander, quis non assequatur saltem ea quæ facilia sunt: Sicut enim iaculator, si ei totum ostium in scopum proponatur, non errat propter facilitatem attingendi, ita veritates aliquas, & faciles assequi possumus, non tamen omnes. Vnde subdit Aristoteles. Quod autem totum & partem, id est, principia & conclusiones, habere non possumus, scilicet integre & sine errore, id eius difficultatem declarat: Vbi etiam per totum & partem intelligere possumus quod Theologi aiunt, singulas veritates, aut omnium collectionem. Veritatem ergo pro dignitate assequi, est totum & partem cognoscere;

Caput secundum.

Non dari processum in infinitum in specie, aut numero causarum.

Vide Arist.
lib. 7. P^o b^o
sic. c. 1. &
causarum notitia pendet, et si difficilis sit, non ta-
men esse impossibile: tum etiam ut ostendat dari
primas entium causas, circa quas dixerat hanc sapi-
entiam versari. Quia vero materia ad disputatio-
nem de causis spectat, in disputationibus de causis
omnes quaestiones non inferimus, quia hic desidera-
ri possent.

Tractatum hunc inseruit hoc loco Philosophus, tum ut ostenderet veritatis cognitionem, quæ ex causarum notitia pendet, et si difficilis sit, non tamen esse impossibile: tum etiam ut ostendat dari primas entium causas, circa quas dixerat hanc sapientiam versari. Quia vero materia ad disputationem de causis spectat, in disputationibus de causis omnes quaestiones non inferimus, quia hic desiderari possent.

Quaest. 1. Vtrum genera seu species causarum sint in aliquo definito numero. Disputat. 12. sect. 3. per totam.

2 Vtrum in causis materialibus detur progressus in infinitum, vel in aliqua prima materia sistendum sit. Disputat. 15. sect. 6. à num. 57. usque ad finem sectionis.

3 Vtrum in causis formalibus physicis detur processus in infinitum. Disputat. 15. sect. 6. num. 66.

4 Vtrum in causis formalibus Metaphysicis seu in prædicatis quidditatiuis detur processus in infinitum. Disputat. 25. sect. 7. à num. 19. usque ad finem sectionis.

5 Vtrum prædicata essentialia eiusdem rei differant formaliter ex natura rei vel sola ratione. Disputat. 5. sect. 2. n. 6. & disputat. 6. sect. 1. & latius in sect. 5.

6 Vtrum dari possit processus in infinitum in causis efficientibus tam per se, quam per accidens subordinatis. Disputat. 29. sect. 1. à n. 25. usque ad 40.

7 Vtrum dari possit processus in infinitum in causis finalibus. Disputat. 24. sect. 1.

8 Vtrum in infinitum cadat sub scientiam ita ut ex actæ cognosci possit. Hæc quaestio solet hoc loco tractari occasione verborum Arist. text. 11. *Cognitio quoque ipsa eueritur: quæ enim hoc pacto infinita, sunt quomodo intelligi possunt?* & text. 13. *Id autem quod additione infinitum est: tempore finito percurrere nequit.* Iuxta quæ posteriora verba, priora sunt exponenda, vel limitata & ita quaestio non habet difficultatem. Tractari enim potest aut de ente infinito simpliciter, & in tota entis latitudine, aut de infinito creato secundum quid. Ictus sermo esse potest vel de intellectu increato, vel de quouis creato, vel specialiter de humano, de quo solo Arist. locutus est. Ac denique potest quaestio esse de cognitione quacunque etiam confusa & imperfecta vel de cognitione perfecta distincta, de qua similiter Aristoteles est locutus.

V.

De ente igitur infinito, qualis est solus Deus, tractamus late disputat. 30. sect. 11. & sequen. ubi declaramus quomodo Deus, cum seipsum comprehendat, inuisibilis sit, & incomprehensibilis omni creature. De ente autem creato, cum verius existimemus esse impossibile dari ens creatum actu infinitum in quacunque ratione, id est, tam in intentione, quam magnitudine, aut multitudine, consequenter constat huiusmodi infinitum cognosci non posse vera ac distincta cognitione. Nam id quod non clauditur sub latitudine entis, ex se non est verum, nec intelligibile: hoc autem infinitum, cum sit impossibile, non clauditur sub latitudine entis: non est ergo proprie cognoscibile, cum hæc sit proprietas consequens rationem entis, sed solum per ens finitum adiuncta negatione limitationis, aut termini, concipi aut excogitari potest ut impossibile. Posita vero contraria hypothesis, nimirum hoc infinitum esse, possibile, dicendum esset ab intellectu diuino facillime cognosci ac comprehendi posse, cum sit infinitæ virtutis longe eminentioris. De intellectu autem creato non potest ferri vniuersale iudicium, quia nec tanta vis intelligendi conuenit necessario omni intellectui creato, neque etiam omni intellectui repugnat

Kkk 3 Vnde

scere: hoc est, non vnam tantum vel alteram veritatem, sed omnes absque errore. Quem sensum fortasse ipse Aristoteles non omnino est assecutus, tamen, cum naturali ductus lumine hominis imbecillitate ad veritatem contemplandam subodoraret, illis verbis eam declarauit, quæ rem ipsam comprehenderent, & cum catholica doctrina consentirent. Et hoc ipsum confirmat iudicium illud quo vtitur, nimirum. *Quia singulorum, qui veritatem inquirunt, parum ad eam conferunt: ex omnibus vero in vnam congestis magnitudo quedam existit.* Vbi etiam obseruatione dignum est, non dixisse vnam perfectam & exactam veritatis cognitionem ex omnibus confici, sed solum magnitudinem quandam: quia re vera quod vnusquisque sua industria inuenire potest, vel nihil, vel parum est. Quod vero omnes simul, aut vnusquisque aliorum laboribus & industria adiutus scire valet, aliquid maius est, non tamen perfectum, nec omnibus erroribus liberum: & ideo absolute est homini impossibile humanis viribus pro dignitate veritatis contemplari. Quid vero in hoc per diuinam gratiam possit, altioris contemplationis est: & ideo de hac quaestione pro loci opportunitate hæc sunt satis.

2 Vnde oriatur difficultas quæ in cognitione veritatis homini accidit, tractatur late disputat. 2. à n. 10. usque ad finem.

3 An prima principia sint naturaliter nota. Hæc quaestio implicite tantum ab Aristotele tangitur: quare immerito hic disputatur: eam vero pro huius doctrinæ opportunitate attigimus disputat. 1. sect. 6. & disputat. 2. sect. 3. in principio.

4 An possimus in hac vita quidditatiue cognoscere res actus, & maxime intelligibiles, substantias scilicet separatas disputat. 35. sect. 1. late.

5 An scientia speculatiua & practica differant ex fine, quod illa in contemplatione veritatis sistat: hæc ad opus illam referat: ideoque illa causam veritatis per se inquirat, cum non sit absoluta scientia veritatis sine causa: hæc vero solum causam inuestiget, quantum ad opus confert: de hac re aliqua tacta sunt disputat. 1. plurim in 44. quæ est de habitibus.

6 Quis sit verus sensus illius pronuntiationis. *Quod cæteris est causa ut talia sint, ipsum est maxime tale.* Et hoc loco elici solet alio modo hoc axioma, videlicet, *Quod est maxime tale, cæteris est causa ut sint talia.* Ita refert hoc principium D. Thom. 1. part. quaestio. 2. articulo 3. rat. 4. & quaestio. 44. articulo 1. & libro 1. contra Gent. capite. 13. quibus locis Caietan. & Ferrar. in hoc sensu illud defendunt: & Capreolus in 2. distinctione 14. quaestione 1. articulo 1. in fine, & lat. in 1. distinctione 3. quaestione prima. Ab Aristotele autem non profertur nisi vt à nobis propositum est: & in rigore vnum ex alio non sequitur: quia propositio vniuersalis affirmatiua non conuertitur simpliciter. Quod autem hæc sit mens Aristotelis, patet, tum ex verbis, tum ex contextu, ac intentione Philosophi. Concludere enim intendit scientiam hæc esse de rebus maxime veris, quia differat de primis causis & principiis veritatis cæterarum rerum: quod autem est causa veritatis in aliis rebus, est in se maxime verum: quia vnumquodque maxime tale est, quod cæteris est causa ut talia sint. Atque hoc modo explicatum axioma coincidit cum illo proposito. libr. 1. Poster. c. 2. *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis:* hic vero explicatius dicitur, causam debere esse talem vt in nomine & ratione cum effectibus conueniat: quod Scotus exponit de vniuersa conuenientia satis vero est, si de vnitatem rationis formalis seu eiusdem conceptus obiectiui intelligatur, vt latius tradetur à nobis infra explicando analogiam entis Disputat. 28. sect. 3. Atque hoc modo exponunt illud pronuntiatum hoc loco fere omnes expostitores: Alexand. Comment. & D. Thomas. de quo plura tractantur infra disputat. 29. sect. 2.

Tom. II. Metaphys.

Vnde intellectus humanus cum sit imperfectissimus omnium, tantam virtutem non habet: angelicus vero ut opinor, illam habere potest, quia eius virtus est ordinis superioris, & abstractiori ac subtiliori modo intelligit.

Quocirca esto non possit dari in rebus ens creatum actu infinitum, potest tamen in infinitum augeri, vel in intensione, vel in magnitudine, vel in multitudine totumque illud argumentum potest simul vno intuitu cognosci, quod de intellectu diuino certissimum est, ut prædicta disp. 30. sect. 12. ostendimus. De intellectu autem creato vidente clare diuinam essentiam, & creaturas in ipsa, id etiam frequentius admittunt Theologi & merito, ut tractaui tom. 1. 3. p. disp. 26. sect. 2. & 3. Extra illam autem visionem nonnulli id negant de cognitione infiniti in seipso, quæ Theologi vocant in proprio genere. existimo tamen non repugnare non solum per cognitionem eleuatam & supernaturalem ut de scientia infusa animæ Christi prædicto loco 3. p. tractaui, sed etiam propria & naturali vi alicuius intellectus creati: præsertim si non sit sermo de tota collectione infinita creaturarum possibilem, sed in aliqua determinata ratione. Nam, ut dicebam, licet necesse non sit omnem intellectum creatum habere tantam virtutem: & ideo nec intellectus humanus, nec forte inferiores Angeli illam habeant, tamen non excedit totum ordinem intellectus creati quia non est necessaria ad hanc cognitionem virtus infinita simpliciter, nec infinita perfectio ingenere entis, sed sufficit virtus finita superioris speciei & rationis.

Neque obstat quod virtus finita quo versatur circa plura, eo minuatur in singulis, ut ea ratione videatur non posse singula perfecte cognoscere si infinita sint. Illud enim axioma intelligendum est: quando illa plura talia sunt ut singula adæquant virtutem potentiam: & ideo multitudo illorum excedat talem virtutem: quando vero omnia comprehenduntur sub vna adæquata ratione & virtute talis potentiam, non est necesse ita minui cognitionem & attentionem, ut non possint exacte singula cognosci: & omnia simul, quia tunc censetur cognosci per modum vnius. Atque ad hunc modum dicunt Theologi, & attingimus infra, superiores Angelos per vnam speciem intelligibilem simul cognoscere plura genera vel species rerum exacte & sufficienter cognoscendo singulas. Et pari ratione tam perfectus potest esse Angelus vltima specie, ut vno intuitu cognoscat aliquam rerum multitudinem infinitam (ut aiunt syncategorematicæ sub aliquo certogenere vel specie contentam: quia hoc non requirit in cognoscere infinitatem simpliciter, sed solum secundum quid, seu eminentiam superioris rationis.

Dixit autem semper vno intuitu, quia successiue impossibile est huiusmodi infinitum cognosci ita ut exhauriatur, quia impossibile est, successiue numerando exhauriri infinitum: alias numeraretur successiue totum quod innumerabile est, & perueniretur ad finem eius quod infinitum est, quod inuoluit apertam repugnantiam contra rationem ipsius infiniti, ut constat ex 3. Physic. 7. Atque hac de causa quia homines non simul, sed paulatim rerum causas cognoscunt, pro eodem duxit Aristotel. absolute prius inferre, cognitionem rei per infinitas causas esse homini impossibilem, & postea quod sit impossibile cognoscere infinitas causas. Maxime cum ea successio solum tempore finito duret in quolibet homine. Veruntamen non solum in intellectu humano sed etiam in diuino id verum habet: quia hæc repugnantia non oritur ex defectu virtutis intellectiue, sed ex ipsa natura infiniti, quæ in hoc consistit ut successiue pertransiri non possit. Præcipue cum successio semper esse debeat in re actu finita: quod ex parte vnius extremi, scilicet posterioris, seu termini delitionis omnes admittunt, & est per se euidens, quia in eo

semper finitur successio: ex parte vero alterius extremi anterioris seu inceptionis multi aliter sentiunt: at ego id etiam verum esse opinor: quia existimo non posse esse realem successionem, siue continuam, siue discretam, quæ principio careat, & æterna sit, ut infra attingam disp. 29. sectione 1. disput. 30. sect. 3. Hæc ergo ratione vniuersæ & absque limitatione verum est non posse infinitum successiue cognosci, quod hoc loco Aristotel. præcipue intendit. Neque contra hoc difficultas alicuius momenti occurrit.

Caput tertium.

De modo & ordine in veritate indaganda seruando.

Cum dixisset Philosophus veritatis cognitionem esse difficilem, non vero impossibilem, hic declarat quis modus in ea inquirenda tenendus sit, & quæ impedimenta vitanda: estque sententia perspicua circa quam pauca interrogari possunt.

Quæst. 1. Vtrum dicendi ratio consuetudini sit accommodanda: tractatur hæc quæstio sufficienter in textu. Vbi primum declarat tantam esse consuetudinis vim, ut sæpe ratione illius veris præferantur fabulosa: & quæ præter consuetudinem sunt, statim, peregrina iudicentur. Vnde fit ut propter varias consuetudines, diuersas etiam discendi rationes homines appetant: alii enim coniecturis alii exemplis, alii testimoniis, alii vero exquisitis rationibus delectantur. Ex quo tacite concludere videtur Aristot. non posse regulam certam ex consuetudine sumi, sed addiscentem debere institui, ut iuxta rei exigentiam, vnam quamque inquirat & approbet.

Vbi duo observare oportet: vnum est non esse idem iudicium ferendum de omni consuetudine: quædam enim est praua & præter rationem, ut eorum qui consueverunt rerum omnium æqualem demonstrationem petere: vel è contrario eorum qui ea tantum credenda putant, quæ inueniunt in authorib. sibi familiarib. & reliqua omnium ut noua & in solita statim reiciunt. Quos oportet Philosophi verba lib. 1. Ethic. c. 6. attente legere & perpendere, Melius (inquit) forsitan, & oportere videtur, sua quoque, præsertim Philosophos pro veritatis salute resellere: nam cum ambo sint amici sanctum est honori veritatem præferre. Itaque quando consuetudo huiusmodi est, non est illi ratio docendi accommodanda, sed potius ipsa rationis efficacitate superanda est, aut moderanda. Aliquando vero consuetudo est optima, & accommodata sanæ doctrinæ, & tunc optimum consilium est, dicendi rationem consuetudini accommodari: quia ut Aristot. hic ait, quod consuetum est, semper est notius: discendi autem ratio à notioribus, quoad fieri possit, sumenda est. Consuetudo etiam altera censetur, quæ vero magis sunt nature consentanea, facilius addiscuntur. Vt igitur Aristot. ait. 2. Ethic. c. 1. Non parum sed plurimum, quin potius totum refert, ut sic vel non sic homines ab adolescentia consueverint. Quod non solum in moribus, sed etiam in scientia addiscenda verum est.

Alterum notandum est, non solum ex consuetudine, sed ex naturali ingenio ac peculiari cuiusque constitutione oriri, ut alii alter discere, aut docere appetant, ut hic recte Fonseca notauit. Et quædo ex hoc capite oritur, ut disciplina aliter quam debeat, tractetur, difficilius est naturam corrigere aut mutare, ut per se constat.

2. Quo sensu dictum ab Aristotele sit, Absurdum est scientiam simul & modum scientiæ querere. Omnes fere interpretes per modum sciendi dialecticam intelligunt vnde sumunt aliqui occasionem tractandi hoc loco de natura dialecticæ, an scilicet scientia sit, & an necessaria ad alias scientias: quoniam Aristoteles in prædictis verbis videtur eam à scientia distinguere, & docere ante scientiam præmitti debere. Veruntamen

tamen has quaestiones in ipsam dialecticam reiciendas censeo: & supponendum, doctrinam propriam dialecticam, quam dialecticam docentem vocant, esse veram scientiam. Procedit enim ex principiis euidētibz ad demonstrandas conclusiones suas, interdum à posteriori, seu ab impossibili, interdum etiam per propriam causam, vt ex diffusu illius doctrinæ satis constat. Tamen quia illa tota doctrina eo tendit vt modum sciendi doceat, quamuis illam demonstratiue doceat, ex fine appellata est ab Aristotele modus sciendi, & ab aliis scientiis distincta, quæ tantum scientiæ sunt, & modum sciendi nō demonstrant, sed tantum participant ipsum à Dialectica.

Dices: ergo saltem in dialectica ipsa non erit absurdum, simul quærere scientiam, & modum sciendi. Respondetur concedendo sequelam, quia in illa scientia modus sciendi late ac generatim sumptus inquiritur vt finis, seu vt obiectum cognoscendum: scientia vero ipsa inquiritur vt forma & perfectio talis studii obtinenda. In aliis vero scientiis cum modus sciendi non quærat, vt obiectum aut finis, debet supponi vt instrumentum deferuiens ad scientiam obtinendam: ideoque in aliis scientiis absurdum & operosum esset simul inquirere scientiam, & sciendi modum, & de illis, vt dixi, locutus est Arist.

Quod vero in Dialectica non sit impossibile simul inquirere modum sciendi & scientiam: ratio est, quia intellectus reflectitur in seipsum, & ita dum in suis actibus modum inquirat, quo apte ad scientiā acquirendam disponatur, hæc ipsam formam, seu dispositionem suorum actuum per proprias causas inuestigat, & in eis demonstrandis eandem dispositionem seu ratiocinandi modum tenet, atque ita in inquisitione & ostensione illius modi sciendi, modum scientiæ seruat, & ita simul scientiā acquirit. Ad quod etiam iuuatur naturali dialectica, quæ in homine est principium omnis scientiæ, quantum ad formam & modum discurrendi. Denique ideo specialiter in Dialectica hoc non est absurdum, quia non potest aliter fieri, nec ante illam supponi potest alius sciendi modus acquisitus, nec procedi debet in infinitum, sed sistendum est in forma quæ simul sit quod & quo, id est scientia & modus sciendi.

Addi denique potest, præter dialecticam, quæ generalis est omnibus scientiis, esse in vnaquaque scientia peculiarem ac propriam procedendi modum, qui etiam modus sciendi appellari potest. Quo sensu distinguitur Auerroes logicam communem, & propriam vnicuique scientiæ, vt Alexand. Alenf. hic notauit: modum enim illi proprii sciendi appellauit propriam logicam, est enim applicatio quædam dialecticæ, vel aliquis partis eius. Et hic etiam modus sciendi in singulis scientiis prætermittendus est, ne confusè procedatur, vt tetigit etiam Aristot. 1. de partibus animal. c. 1. & lib. 1. Ethicor. c. 3. & in Physica, aliisque fere scientiis obseruat. Et hoc etiam in tradenda Dialectica fere ab omnibus authoribus seruatur, vt in principio perfunctorie, & absque exacta demonstratione viam sciendi præparent: postea vero per ipsam dialecticam, sciendi modum demonstratiue perficiant.

Quæstio 3. Vtrum in omnibus scientiis æqualis sit certitudo vel euidētia. Hæc quæstio mouetur occasione verborum Aristot. text. 6. Mathematicorum accurata docendū ratio non in omnibus postulanda est. Quæ fere repetit infra lib. 6. c. 1. & similia habet lib. 1. Ethicor. c. 3. & 7. Et in genere quo modo in certitudine possit esse inæqualitas tractatur in li. 1. Posteriorum, quamuis Theologi exactius id ediderant in materia de fide: in præsentem vero de gradu certitudinis Metaphysicæ comparatæ ad Mathematicam & Physicam distinetur infra disp. 1. sect. 5. n. 20 & sequentibus.

Quæst. 4. An omnis res naturalis habeat materiam proponitur propter particulam illam fortasse, quam ponit Arist. text. 16. dicens, Fortasse omnis natura materiam habet, vbi nomine naturæ res naturales & mo-

tui Physico subiectas inteelligit iuxta phrasim suam vt patet ex lib. 12. c. 7. & aliis locis. Putant aliqui ergo adhibuisse Arist. illam particulam fortasse, quod non crederet celos habere materiam. Sed facilius dici potest eam posuisse quia existimabat eos habere materiam, licet non cum tanta certitudine sicut de aliis naturalibus rebus. Vel certe eam adhibuit, quia materia colorum alterius rationis est. Verius tamē existimo nullum esse in ea voce mysteriū, sed esse morem Arist. ita loqui modestæ causæ, quando ex professo rem non disputat. Itaque illa quæstio parum est hoc loco necessaria, tractatur autē infra disp. 13. sect. 10. & 11.

Quæstio 5. An sit vna scientia rerum omnium vel plures. Hanc attingit Philosophus in vltimis verbis huius capitis, & pro huius scientiæ opportunitate describitur Disp. 1. sect. 2. & 3.

Quæst. 6. An Metaphysica ante vel post alias scientias addiscenda sit. Tangitur ab Aristot. ibid. expeditur breuiter Disp. 1. sect. 4. n. 10.

LIBER TERTIVS Metaphysicæ.

Declinationes omnes quæ in hac scientia occurrunt, summam continens.

Solent expositores inquirere cur Aristot. hoc loco in quaestionibus proponendis absque earum resolutione integrum librum consumpserit. Existimo tamen id fecisse ad exaggerandam huius doctrinæ difficultatem & vtilitatem, & fortasse ad excitandum lectori desiderium inquirendi scientiam, in qua tot dubia expediuntur: & propter alias rationes quas ipse tetigit c. 1. & sunt in eo satis perspicuæ. Proponit ergo Aristoteles in primo capite varias quaestiones, in cæteris vero rationibus dubitandi in vtramque partem assert, nihil autē definit. Et in proponendis his quaestionibus nullam se e methodum, vel certum ordinem seruat, sed prout in mentem veniebant, ita eas effudisse videtur. Quod ideo moneo, ne quis putet teneri nos, aut rationem illius ordinis reddere, aut illum seruare, cum de his quaestionibus disputauerimus. Ob vtramque ergo rationem proponemus quaestiones omnes cum locis vbi à nobis tractatæ ac definitæ sunt. Quod si omisæ aliquæ fuerint vt inutiles ac parui momenti, hoc etiam admonebimus.

Caput primum.

Quæst. 1. Sitne vnius scientiæ an plurium, omnes causas contemplari. Agitur ab Aristotele statim cap. 1. in principio. Veritas est hoc esse munus præcipue Metaphysicæ, quatenus vnius scientiæ esse potest, vide Disp. 1. sect. 1. & 5.

2. An hæc scientia simplicia tantū substantiæ principia consideret, vel etiam prima principia complexa. Disputatur in vtramque partem ab Aristotele hic c. 2. text. 4. definitur vero affirmans eius pars lib. 4. c. 3. & à nobis, disp. 1. sect. 4. & disp. 3. sect. 3.

3. An hæc scientia disputer de substantiis omnibus, versatur in vtramque partem hic à Philosopho ca. 2. text. 5. & definitur lib. 4. c. 2. li. 6. c. 1. & à nobis Disput. 1. sect. 2.

4. An præter substantias sensibiles dentur aliæ separatae. Hæc solum tractatur hic ab Aristotele de ideis, & de rebus Mathematicis, de quibus supra lib. 1. cap. 6. & 7. & infra lib. 7. cap. 12. & sequentibus. Sed hoc sensu censeo inutilem quaestionem ideoque breuiter expeditur à nobis disp. 4. sect. 1. & 2. & disput. 5. per totam: & aliqua addimus in disp. 25. de causâ exemplari. Propria vero quæstio est de substantiis angelicis quæ tractatur à Philosopho, lib. 12. cap. 8. & à nobis disp. 36.

5. An ead. scientia sit substantialis, & de illis que per se substantiis accipiunt. Verſetur cap. ſeq. tex. 6. & deſinitur pars affirmans libr. 4. ca. 1. & 2. Et eſt res clara, magisque Dialectica, quam Meta, hylica, & in ordine ad hanc ſententiam expeditur à nobis. Diſputatione 1. ſect. 1. & 2.

6. An communes affectiones entis, vt idem ac diuerſum & ſimiles, conſiderentur in hac ſcientia, ibidem.

7. An genera & differentie conſenda ſint principia rerum, vel potius parte. Phyſicæ vt materia & forma. Hanc verſat in vtramque partem Ariſtoteles in caput 3. huius libri. Nobis vero non videtur ſpeciale diſputationem requirere: vtraque enim cenſemus dici poſſe principia, illa Metaphyſica, hæc Phyſica. Quia vero compoſitio Metaphyſica ſolum per rationem eſt, Phyſica vero realis: ideo principia Phyſica cenſemus eſſe propria rerum materialium, de illiſque diſputamus per totas diſputationes 13. 14. 15. & 16. Principia vero Metaphyſica ſolum ſunt principia ſecundum modum noſtrum concipiendi, & ſecundum rationem, de eiſque dicimus tractando de vniuerſalibus, diſput. 5. ſect. 1. & 2. & diſputatio. 6. per totam.

8. An inter genera ea ſint magis principia quæ magis vniuerſalia ſunt. Hanc verſat latiffime Ariſto. fere toto cap. 3. Eſt vero inutilis: nam genera remota dici poſſunt magis principia exenſiue: propinqua vero intenſiue: vel illa magis in ratione potentia & materia hæc in ratione forme ac perfectionis: ſed hæc ſolum pertinent ad loquendi modum.

9. An præter materiam aliquaſit per ſe cauſa. atque ea ſeparabilis necne, & an vna vel plures numero. Hanc ponit Ariſtoteles eiſdem fere verbis verſus finem capituli: habet autem ambiguum ſenſum. Nam ſi propria verba, vt ſonant, ſumantur, videtur quæri an vltra cauſam materialeſ detur formalis, & alia. Et hoc ſenſu tractatur hæc quæſtio infra libr. 5. ca. 2. & à nobis late diſp. 12. de cauſis in communi & in ſequentiſ. Non videtur autem hic eſſe ſenſus Ariſtotelei, quia ſtatim c. 4. quæſtionem hanc cum aliis ſequentiſ diſputat in ſenſu longe diuerſo. Alius ergo quæſtionis ſenſus erit, an præter materiam, id eſt, extra res ſingulares, ſit aliqua per ſe cauſa. Ita enim vti ſolet Ariſtoteſ. voce illa præter, in ſenſu Platónico, cum Platone enim hanc ſæpe agitat quæſtionem, & hoc ſenſu tractat illam, c. 4. tex. 12. & à nobis deſinita eſt diſput. 5. & 6. tractando de vniuerſalibus. Solum manet difficultas, quia tunc ſequens quæſtio cum hac videtur coincidere.

10. Eſt ergo decima quæſtio, an ſit aliquid præter ipſum totum materiale indiuiduum. Hanc quæſtionem proponit Ariſtoteles tex. 2. illis obſcuris verbis, *Sine aliquid præter ſimul totum.* Exponit autem quid intelligat per ſimul totum, dicens, *Voco autem ſimul totum, cum aliquid de materia prædicatur, id eſt, vt interpretor, ſpecies de materiali indiuiduo.* Videtur ergo quærere, an in rebus materialibus ſpecies ſit aliquid præter indiuidua: & in hoc ſenſu quæſtio eſt cum Platone. Apparet autem eadem cum præcedente prout à nobis expoſita eſt. Nili dicamus, ibi quæri ex ratione cauſe, hic ex ratione quidditatis, & ita materialiter eſſe eandem quæſtionem, formaliter vero diuerſam. Vel certe ibi quæri de reali ſeparatione, hic de formali ſeu ex natura rei, prout à nobis diſputatur diſputatio. 5. ſect. 2. Alii vero intelligunt generatim hic quærere, an quod quid eſt in rebus materialibus, ſit idem eū eo cuius eſt. Quam quæſtionem late Ariſtoteſ. proſequitur libr. 7. cap. 4. & 15. & nos late Diſput. 34. fere per totam.

11. An principia non ſolum ſpecie, ſed etiam numero deſinita ſint, id eſt, vnicuique rei propria & indiſtinctis rebus diuerſa. Hæc tractatur infra c. 4. tex. 13. & libr. 12. cap. Sed non eſt in ea immorandum, nam certum eſt principia intrinſeca multiplicari numero

multiplicatis indiuiduis, & non pluſquam illa: idque aliter in formis, aliter in materia verum eſſe. Formæ enim multiplicantur ſecundum ſuas entitates in diuerſis indiuiduis: materia autem non ſemper: quia vno numero entitas materiæ ſubeſt ſuccedive diuerſis formis: variatur autem ſecundum diſpoſitiones, atq; ita materia proxima ſemper eſt diuerſa, vel ſpecie vel numero pro ratione formarum Principia autem extrinſeca non ita multiplicantur, quia vnum eſſe poteſt diuerſarum rerum principium aliquando vero multiplicantur, & ſemper ſunt in numero finito, quia in nulla multitudine cauſarum datur progreſſus in infinitum, vt ſupra libro 2. annotatum eſt.

12. An rerum corruptibilium, & incorruptibilium ſint eadem principia. Tractatur ab Ariſto. infra ca. 1. tex. 15. & libr. 12. c. 4. A nobis vero in diſp. 13. ſect. 11. vbi de principiis intrinſecis de extrinſecis vero Diſp. 29. ſect. 2. à num. 15.

13. An omnia principia etiam corruptibilium rerum ſint corruptionis expertia. Tractatur ab Ariſto. eiſdem locis ſed in particulari diſſertitur de materia à nobis in propria diſputatione. De forma vero ſolū habet controuerſiam in anima rationali, quæ non ſpectat ad hanc ſententiam. In cauſis autem extrinſecis fere non eſt locus huic quæſtioni: cauſa enim proxima & vniuoca rerum corruptibilium eſſe debet corruptibilis: cauſa vero ſuperior eſſe poteſt incorruptibilis & æterna. Neceſſarium etiam eſt ſpecies omnes incorruptibiles ab aliqua æterna & incorruptibili ducere originem, & demonſtratur à nobis. Diſp. 29. ſect. 1.

14. An verum, & ens ſit ipſa rerum ſubſtantia, an vero aliquid aliud eis ſubiiciatur. Hæc diſputatur ab Ariſto. ca. 4. tex. 16. Eſt tamen inutilis, & Platonica. Namq; ſi de ente & vno tranſcendentibus ſit ſermo ſatis conſtat non eſſe aliquid præter ſubſtantiam ſeu eſſentiam indiuiſam vniueſuiſque rei, de quo ſatis in diſputatione 4. & 5. diſſerimus. Si vero ſumatur per Antonomaſiam pro primo ente per ſe vno, ſic conſtat eſſe quid ſeparatum à cæteris rebus, non tamen eſſe ſubſtantiam earum, nec ſubiectum, ſed primam earum cauſam de quo diſputatione 22. ſect. 1. & diſputat. 29. ſect. 1. & 2. copioſe diſſerimus. Si tamē aliis oculis & Metaphoricis ſignificationib. ſumantur ens & vnum, explicetur illæ, & facilis erit reſponſio.

15. An principia rerum ſint ipſa vniuerſalia, vel reſ ſingulares. Hæc quæſtio tractatur infra c. 5. tex. 20. & libr. 7. à c. 13. & intelligi poteſt moueri contra Platone, an ſcilicet idem ſint principia rerum & ſic iam tractata eſt dicto loco & alias ſæpe. Poteſt etiam coincidere cum illa, qua quæritur an actiones ſint ſingularium, que tracta eſt in libr. 1. & tractata diſp. 34. ſect. 9. Vel vt D. Tho. exponit, an principia talia ſint ſecundum rationem vniuerſalem, vel ſingularem, & ſic tracta eſt Diſp. 5. & 3. 4. & 6.

16. An principia rerum cauſent aliter quam per motum. Hæc de ſola efficiēte cauſa videtur proprie tractari, vt in diſputatione 22. ſectione 1. Ariſtoteſ. autem nunquam in hoc ſenſu eam ex profeſſo diſputauit, ſed videtur eam proponere propter ideas Platonis, quas ille dicebat alio modo inducere formas: & videtur illam diſcutere infra, cap. 6. text. 18. Quo etiam ſenſu traditur à nobis Diſp. 15. & 18. Vbi de educatione ſubſtantialis forme, & principio eius effectiuo diſſerimus.

17. An principia rerum ſint actu vel potentia. Hæc de ſingulis principiis infra ſuis locis diſputatur, ſcilicet de materia, forma, & c. At videtur hic proponi ab Ariſto. propter elementa, quæ ſunt principia miſti, de quibus quæſtio eſt, an ſint actu vel potentia in miſto. Quam quæſtionem diſputat ca. 6. tex. 19. & nos Diſp. 15. ſect. 10. n. 41. & ſequent.

18. An numeri, figura, longitudines & puncta, ſubſtantia

stantia quædam sint, necne. Tractatur ab Aristotele infra capit. 7. & libr. 13. & 14. facillime in ea vero nihil dicendum est præter ea quæ inferius de quantitate disputauimus, Disp. 40. & 41.

Caput secundum.

Afferuntur quinque primarum questionum rationes dubitandi.

Superuacaneum cenſeo ſingulas rationes adnotare, cum in textu & aliis expolitoribus, & legi, & facile intelligi poſſint. Quanquam vero Ariſtoteles inter proponendum has rationes nonnullas ſententias proferat ſcitu & diſputatione dignas, tamẽ cum hinc & inde argumentando ſemper procedat, nihil firmũ de illius ſententia habere poſſumus, vt etiam Auerr. initio commentariorum huius libri adnotauit. Et idẽ, ſi recte procedendum eſt, nullum in toto hoc libro præbet Ariſtoteles fundamentum ad quæſtiones quas incidentes ſeu textuales vocant, prætractandas. Nihilominus ſolent circa hoc caput ſequentes tractari.

Quæſt. 1. An ſcientiæ Mathematicæ demonſtrent per cauſam efficientem & finalem. Partem enim negantem aſſumit vt veram Ariſtoteles argumentando in tex. 3. Tamen cum illo argumento aliquid falſum Ariſtoteles apparenter confirmare nitatur, ſcilicet, nullam eſſe ſcientiam, quæ omnes cauſas conſideret, conſtat ex illo teſtimonio nihil de Ariſtotelis ſententia aſſumari poſſe. Illam autem quæſtionem prætermittendam cenſui in hoc opere, tum quod ad naturam & rationem ſcientiarum Mathematicarum declarandam potius ſpectet, tum etiam quod facilis ſit. Nam conſtat res illas de quibus Mathematicæ diſputant, ſecundum ſe habere cauſas efficientes & finales, nam quantitas, linea, puncta, ab aliquo & propter aliquid ſunt: tamen prout conſiderantur à ſcientiis ſpeculatiuis Mathematicis abſtrahuntur ab his cauſis, quia abſtrahuntur à motu, & ab omni yſu. Et ita non dixit Ariſtoteles res Mathematicas non habere cauſam efficientem, & finalem, ſeu Mathematicas ſcientias non demonſtrare per has cauſas.

Et ratio à priori eſſe videtur, quia Mathematicæ non conſiderant propriam eſſentiam & naturam quantitatis ſed ſolum proportionem quaſdam, & proprietates quæ ad eas conſequentur, non per cauſalitatem realem, ſed per conſequentiam tantum illatiuam. Ex quo intelligere licet, Mathematicas etiam non demonſtrare per cauſalitatem materialem, quod vt notius videtur Ariſtoteles reliquiſſe, quia hæ ſcientiæ abſtrahunt à materia. Vnde nec per formam propriam ac phyſicam demonſtrare poſſunt, quia forma & materia ſunt quali correlatiua. Atque hinc tandem inferunt aliqui, Mathematicas non demonſtrare per illam cauſam: ideoque non eſſe proprie ſcientias propter quid, ſolumque demonſtrare conſiſſiones ſuas veras eſſe interdum ab impoſſibili, interdum à ſigno & quali ad ſenſum. Sed licet de multis demonſtrationibus Mathematicis hoc verum ſit, tamen negandum non eſt, quin interdũ fiat in illis ſcientiis demonſtratio propter quid, quæ eſt per cauſam. Sed diſtinguendum eſt de cauſa: alia enim eſt realis per proprium influxum, quæ dicitur in ordine ad eſſe, & de hac eſt verum non interuenire in Mathematicis demonſtrationibus, vt inſinuauit Auerroes 1. Phyſici in princip. Alia eſt cauſa in ordine ad cognitionem, quæ magis dicitur ratio, quæ ſufficit ad demonſtrationem à priori, vt patet cum vnum attributum diuinum per aliud demonſtramus: & hoc modo demonſtrat Mathematicus per cauſam, vt cum per definitionem trianguli aliquid oſtendit de hoc vel illo triangulo.

Quæſtio 2. Solet autem occasione verborum Ariſtotelis ſecundo hic quæri, an entia Mathematica

ſint bona quam ſatis attigimus in Diſputatione 10. ſeção 2.

3. Vtrum omnes actiones ſint cum motu. Hoc enim etiam aſſumit Ariſtoteles in diſcurſu illius rationis: vbi etiam multa dicit pertinẽtia ad materiam de cauſis, vt quod immobilia non habeant efficientem, neque finem. Quod de intelligentiis creatis eſt falſum: ſed vt dixi, nihil eorum quæ hic aſſumuntur ab Ariſtotele, nec eſſe eſt ab eo aſſumari ex propria ſententia. De priori tamen propoſitione diſputamus late tractando de creatione, diſputat. 12. ſeção 1. vbi partem negatiuam demonſtramus. Quod vero hic ſumit Ariſtoteles, exponi poteſt de actione Phyſica, nam ſupponit res Mathematicas nõ habere aliam ſuperiorem actionem. Altera vero propoſitio diſputatur ibidem, & diſput. 19. ſeção 1. & 2. & diſp. 35. ſeção 1. Hoc autem loco per immobilia ſolum mathematica intelliguntur, & hæc non ſolum ſecundum rem, ſed ſecundum talem abſtractionem & conſiderationem dicuntur non habere cauſam vt declaratum eſt.

Caput tertium.

Tractatur quæſtio de principiis, an ſint ipſa genera elemeſta ſeu principia phyſica.

De quæſtione quam Ariſtoteles ex profeſſo diſputat, nihil nouum occurrit propter ea quæ c. 1. q. 7. notata ſunt. Circa ea vero quæ obiter attingit Philoſophus, nonnullæ quæſtiones occurrũt præſertim circa text. 10.

Quæſtio. 1. An genus prædicetur per ſe de differentiis quibus contrahitur, vel vt aliter quæri ſolet, an ſit de ratione generis: vt habeat differentias extra ſui rationem, id eſt, in quarum intrinſeco & eſſentiali conceptu genus ipſum non includatur. Hoc enim aperte ſupponit Philoſophus in ratione quam textu 10. conſtit. Et ne quis dicat non procedere hic definiendo, ſed argumentando tantum, id ex profeſſo probat idem philoſophus libro ſexto Topicorum capite tertio. Quocirca quæſtio hæc in vno ſenſu Metaphyſica eſt, in alio Dialectica. Eſt enim Metaphyſica quatenus diſtinguit quæſtionem inter genus & differentiam & præſiſſionem vnius ab alio, ac modum compoſitionis ſpeciei ex illis, & in hoc ſenſu indicatur poſterioribus verbis ſupra poſitis & ſatis eſt à nobis tractata, diſputatione ſexta: ſeção quinta numero 23 & ſeção 6 & ad eandem conferent, quæ in Diſputatione 2. & ſeção 6. & diſputat. 39. ſeção 2. tractantur.

Eſt autem Dialectica hæc quæſtio, quatenus inquirat qualitatem prædicationis, ſcilicet, an illa prædictio generis de differentia, vel è conuerſo ſit per ſe, vt *rationale eſt animal*, vel *animal eſt rationale*. Et hoc ſenſu tractant eam hic late Iandunus quæſtionẽ duodecima, qui aſſumit eſſe per ſe: & Antonius Andr. qu. 2. & Iauellus quæſtione 2. qui id negant: & Niphus diſputatione 2. qui variis diſtinctionibus vtitur, ſed res eſt & aliena & ſatis clara. Illæ enim propoſitiones non ſunt in primo, aut ſecundo modo dicendi per ſe, quos Ariſtoteles poſuit in libro primo Poſteriorum, quia in eis nec prædicatum eſt de ratione ſubiecti, nec ſubiectum de ratione prædicati. Et ratio à priori ſumitur in deciſione prioris ſenſus. Nam cum genus & differentia ita comparentur, vt vnum ſit extra conceptum & rationem eſſentialem alterius, & alioqui differentia non ſit proprietas manans ex natura generis vt eſt per ſe notum, ſit vt vnum de alio nec per ſe primo, nec per ſe ſecundo prædicari poſſit. Quod ſi quis velit alioqui iuxta alios modos per ſe poſitos ab Ariſtotele libro quinto Metaphyſicorum, capite 18. vel alios qui excogitari poſſunt, ſcilicet, vt per ſe diſtinguitur contra per aliud, vel vt excludit compoſitio-

positionem per accidens, sic differentia sicut per se coniungitur generi, id est, immediate & non per aliud, vel sicut genus & differentia per se, & non per accidens vnum componunt, ita dici potest vnum de alio per se prædicari. Sed hi modi per se applicati prædicationes, non sunt ita vsitati sicut priores: præterquam quod illæ prædicationes non sunt ad modum naturales, sed aliquo modo propriæ, & in hoc etiam deficiunt à propositionibus per se. Nam licet differentia diuisiua comparetur ad genus per modum formæ, tamen minus vniuersalis est quam genus: contra vero licet genus sit vniuersalius, comparatur tamen ad differentiam ut potentia, ut non actus, & ideo non tam proprie & directe prædicatur. Absolute ergo propositiones hæc reiciendæ sunt, à numero propositionum per se.

An habere differentias extra sui rationem, in quibus non includatur, nec de eis per se prædicetur, sic non solum de ratione proprii generis, sed etiam de ratione omnis prædicati vniuersali, vel habentis vnum conceptum obiectiuum communem omnibus conuenientis sub illo. Hanc quæstionem attingimus disputatione secunda, sectione quinta & sexta, ubi ostendimus, non oportere ut ea proprie ac conueniat omni prædicato communi secundum eundem obiectiuum conceptum: & disputatione 39. sectione secunda ostendimus non conuenire omni prædicato essentiali seu quidditatiuo. Et Aristoteles in hoc loco solum de proprio genere locutum fuisse, quidquid nonnulli expolitores, contendunt. Idemque attingimus disputatione 32. & 30.

3. An species per se prædicetur de differentia constitutente ipsam, ut *rationale est homo*. Hanc tractant hoc loco auctores supra citati, & quidam affirmant alii negant, alii distinctionibus videntur. A nobis vero pretermissa est, tum quod Dialectica firmiter quod (ut bene Fonseca in commentar. indicauit) Aristoteles tam claram existimauerit partem negantem, ut eam sine probatione reliquerit, & declaratione. Neque obstant, quæ alii obiciunt, scilicet in ea propositione subiectum esse de ratione prædicati: & ideo esse in secundo modo dicendi per se, nam hæc est eius definitio. Item quia hæc propositio *homo est rationalis*, est in primo modo dicendi per se: ergo conuertens erit etiam per se saltem secundo modo. Hæc inquam & similia non obstant: nam illa propositio non est naturalis, sed indirecta, impropria & præter naturam: & ideo est extra omnem latitudinem propositionum per se. Nam definitiones illæ modorum per se intelligendæ sunt de prædicatis & subiectis propriis, & connaturalibus, non de iis, quæ à nobis inuerso, & connaturali ordine componuntur, & conuertuntur. Vnde etiam dici potest, genus in illis definitionibus propositionum per se, esse propositionem propriam & naturalem. Atque eadem ratione non est necesse propositionem per se conuerti in aliam per se, quando per conuersionem sit indirecta & impropria. Adde etiam hanc esse per se primo modo *homo est animal*: hanc vero, *animal est homo*, nullo modo video controuersiam esse de modo loquendi, & multos censere hanc propositionem, *Risibile est homo*, esse per se in primo modo, licet sit indirecta. Sed nihilominus prior modus est formalior & magis proprius. Alioqui etiam illa propositio *rationale est homo* esset in primo modo per se: nam si in Definitione risibilis ponitur homo, cur non in definitione rationalis? Atque ita eadem propositio, *rationale est homo*, esset in primo & secundo modo per se: quod est absurdum. Sunt ergo hæc propositiones indirectæ extra ordinem propositionum per se. Vide Caietanum libro 1.

Posset. capite 4.

& 18.

Caput quartum.

Disputat hic Aristoteles in utramque partem plures quæstiones in primo capite propositas, scilicet à quæstione 9. vsque ad 14. Nihil tamen definit, nec nouum quid, aut nostra disputatione, aut notione indigens affert.

Caput quintum.

Hic disputat quæstionem 18. de rebus Mathematicis, seu quantitate, an scilicet hæc sit substantia, nec ne: nihilque dicit notatione dignum, aut noua disputatione indignum: sufficiunt ea, quæ de quantitate differimus Disputatione 40. sectione 1. & 2. Est tamen hic locus obseruandus pro iis, quæ ibi traduntur.

Caput sextum.

Hic disputat cæteras quæstiones supra præmissas: & semper sere reuertitur ad inutilem disputationem de ideis cum Platone. Quare nihil noui solet hic etiam disputari.

LIBER QVARTVS Metaphysicæ.

De subiecto huius doctrinæ eiusque partibus, effectibus, ac principijs.

Caput primum.

De subiecto Metaphysicæ.

- Quæst. 1. Vtrum ens in quantum ens sit Metaphysicæ subiectum: id quod in hoc loco Arist. affirmat. Disput. 1. sect. 1. per totam.
2. Quænam entia seu quas rationes entium Metaphysica sua contemplatione attingat, Disput. 1. sect. 2. per totam.
3. An ens secundum se habeat passiones, quæ per se illi insint, & in hac scientia de illo demonstrentur. Disput. 3. sect. 1.
4. Quotnam illæ passiones sint, quæ ordine inter se seruent. Disput. 3. sect. 2.
5. An hæc scientia veretur circa prima principia, & quid muneris circa illa exerceat. Disput. 1. sect. 4. num. 12.
6. An ratione obiecti vel principiorum, aliæ scientiæ suba ternentur Metaphysicæ. Disput. 1. sect. 5. num. 43.
7. An hæc scientia habeat aliqua prima principia, ex quibus demonstraret. Disput. 3. sect. 2.
8. An hæc scientia consideret et primas rerum causas & principia, & quo modo Disput. 1. sect. 4. n. 5. & disputatione 12. in principio.
9. An ens in quantum ens habeat causas reales locis proxime citatis.
10. An ens in quantum ens dicat vnam aliquam rationem obiectiuam. Hæc quæstio hic habet locum propter ea verba Aristotelis, *Quoniam vero principia summaque causas querimus, illud necessarium esse perspicuum est, naturæ alicuius per se eas esse*. Et in fine capitis concludit. *Quapropter à nobis prima causa entis quatenus ens est, sumenda sunt*. Ex quibus sententiis inter se collatis constare videtur ex sententia Aristotelis ens in quantum ens, dicere aliquam naturam, vel aliquam rationem communem per modum vnius naturæ, cuius proprietates per se, principia & causæ possunt in hac scientia inuestigari. Tractamus autem dictam quæstionem disputatione 2. sect. 2. Cui quæstioni annexæ sunt sequentes.
11. Vtrum ens habeat in nobis vnum conceptum formalem communem omnibus entibus. Disput. 2. sect. 1. per totam.
12. Vtrum ens in quantum ens sit aliquid re ipsa præcolum ab inferioribus. ibi. sect. 3.

13. Vtrum

13. Vtrum præcindi saltem possit secundum rationem. Disp. 4. sect. 2. n. 14. & sequentibus.
14. Vtrum ens in quatum ens includat actu vel potentia inferiora. D. 2. sect. 2. n. 20.
15. Vtrum ens in quatum ens significet immediate omnia suprema genera, vel tantum mediate. Disp. 2. sect. 2. n. 21. & sequentibus.
16. In quo posita sit communis ac præcisa ratio entis. Disput. 2. sect. 4.
17. An ens dicatur essentialiter vel accidentaliter de particularibus entibus maxime de creatis. Disput. 2. sect. 4. n. 12.
18. An ratio entis transcendat omnia, ita ut in omnibus modis & differentiis includatur. Disputatio. 2. sectione 5.
19. Quomodo contrahatur ens ad inferiora. Disp. 2. sect. 6.
20. Hic etiam tractari potest, an existentia creature distinguatur ab eius essentia, de qua re est copiosa disp. 31. Quæ plures continet quæstiones quæ tum ibi, tum etiam in indice disputationum Disput. 31. videri possunt.

Caput secundum.

De Analogia entis & nonnullis eius proprietatibus.

Quæst. 1. An ens sit vniucolum vel Analogum tum ad ens creatum & increatum, tum ad substantiam & accidens. Prior quæstio tractatur. Disp. 28. sect. 3. posterior, Disp. 32. sect. vlt.

1. An recte Aristoteles Analogiam entis cum Analogia sanæ comparauerit. Et ratio difficultatis est, quia videtur longe diuersæ rationis, ut ex prædictis disputationibus constat. Duobus modis responderi potest primo comparasse illa in Analogia absolute, non tamen in modo Analogiæ: quia in modo non sunt similia, sanum enim ita est Analogum, ut forma quam significat, vni tantum significato intrinsece inhiæret: alius per denominationem extrinsecam. Ens vero significat formam seu rationem omnibus significatis intrinsece inhiærentem. Vnde fit ut sanum non significet vnum conceptum communem omnibus significatis, sicut significat ens.

Ex quo fit vltimè, cum Aristoteles æquiparet ens & sanum in eo, quod sicut vna scientia agit de sano quoad omnia significata eius, quatenus ab vna sanitate deriuantur, ita ut scientia tractet de ente: cum (inquam) hæc comparat, intelligi etiam debere secundum similitudinem, non secundum æqualitatem. Nam sanum secundum totam Analogiam suam, non est ad æquatum obiectum vnius scientiæ, directe sub se comprehendens sua significata, tanquam proprias partes subiectiuas talis obiecti, directe, vel (ut aiunt) in recto pertinentes ad obiectum talis scientiæ: solum enim principale significatum sani, est ad æquatum & directum obiectum medicinæ: reliqua vero quæ Analogice dicuntur sana, in obliquo pertinent ad illam scientiam, ut signa sanitatis, vel instrumentum, vel aliquid huiusmodi. At vero ens est obiectum ad æquatum directe completens suas quasi partes subiectiuas, ut in disputationibus capit. præcedenti citatis ostensum est. Vnde fit, ut ens secundum ad æquatum significationem possit esse extremum demonstrationis, in qua proprietates illi ad æquatum de ipso demonstrantur: sanum vero minime, sed solum ratione primariè significati.

Secundo responderi potest, de ente dupliciter posse nos loqui, vno modo ut comprehendit tantum vera entia realia, & illa omnia transcendit & sub se continet. Alio modo ut extenditur ad multa quæ vere & intrinsece entia non sunt, solumque per quandam attributionem extrinsecam entia dicuntur, ut sunt priuationes vel entia omnino per accidens aut rationes. Priori modo videtur locutus de ente Aristoteles in

capite superiori: illo modo est proprie ad æquatum obiectum & directum vnius scientiæ: ut habet Analogiam cum vnitatem conceptus, & rationis obiectiuæ intrinsecæ inuenta in omnibus significatis etiam secundariis, ut dictis locis ostendimus, & quoad hæc est comparabile cum sano non secundum æqualitatem sed tantum eo modo quem nunc explicuimus. Posteriori modo videtur hic locutus Aristoteles de ente, & sic includit respectum multorum significatorum Analogiam plurium conceptuum, & secundum extrinsecam denominationem respectu aliquorum, & quoad hæc comparatur cum sano, etiam in modo Analogiæ, & in modo quo sub vnam scientiam cadit, ut facile ex dictis constat.

Ne mirum videri debet, quod in diuersa significatione sumat Aristoteles non eundem entis in his duobus capitibus: nam in eis diuerso modo loquitur: in priori enim cum ad æquatum obiectum Metaphysicæ constituitur, agit de ente secundum proprium eius conceptum obiectiuum: in hoc vero capite agit de rota amplius sine significationis nominis entis, vnde satis expresse plura numerat, quæ vera entia non sunt, ut priuationes & similia, quæ ipsemet excludit ab obiecto Metaphysicæ, directe scilicet, & ad æquatum. lib. 6. in fine.

3. Vtrum ad Metaphysicam spectet agere de propria ratione substantiæ, propriisque principis eius: Disp. 1. sect. 2.

4. Vtrum Metaphysica tractet de speciebus entis, secundum proprias rationes eorum, & in vniuersam scientiam de genere sit etiam de speciebus. Tractatur disputatione 1. lectio. 2. Et resolutio simpliciter est negatiua. Verba autem Aristotelis in textu 2. in quibus hæc quæstio fundatur, scilicet, *Vnus generis vna est scientia, quare & entis quotquot sunt species, vnius scientiæ genere est contemplari, & specierum species: hæc (inquam) verba ambigua sunt, & ibidem late explicantur, numero 21. Solum in hoc notetur, sermonem esse formalem de speciebus entis in genere scibilis. Et ita dici potest genus entis scibilis ut sic, pertinere ad genus scientiæ: varias autem species scibilium ad varias species scientiarum. Vel etiam omnia entia quatenus in vna reliqua ratione scibilis conueniunt cadere sub vna scientiam, quæ licet sit vna species, generalis dicitur ob vniuersalem tractationem omnium entium sub alia ratione. Nihilominus tamen entium species sub prioribus rationibus (obiectorum utique scibilium) ad scientias specie diuersas pertinent.*

5. An ens & vnum idem sint & vna natura, disp. 4. sect. 1. & 2.

6. An ens & vnum conuertantur, seu (ut Arist. ait) mutuo se sequantur. Disp. 4. sect. 4.

7. An in hac reciproca ratione recte comparauerit Aristoteles ens & vnum ad principium & causam. Disp. 13. sect. 1. In solut. argumentorum.

8. An quæ eadem generatione generantur, & eadem corruptione corrumpuntur, vnum sint. Disp. 7. sect. 2. n. 15. & 17.

9. An vnum priuatiue opponatur multitudini, ut hic Aristot. significat, Disp. 4. sect. 6.

10. An Dialecticæ & Sophisticæ versentur circa omne ens, & in eo conueniant aliquo modo cum Metaphysica. Hoc enim videtur affirmare Aristoteles in textu. spectat tamē ad Dialecticos potius quam ad nos. Et ideo breuiter obseruandum est, id non debere intelligi de propria doctrina Dialecticæ, & Sophisticæ artis, sed vsu earum. Nam doctrina Dialecticæ seu Topicæ (hic enim in eadem significatione sumitur) solum versatur in docendo modo probabiliter concludendi, aut argumentandi, præsertim ratione materiæ. Sophistica vero circa modum apparenciæ concludendi. Vnde sub hac ratione non versantur circa ens aut entia omnia, sed circa alia opera intellectus. Vnus verò Dialecticæ & Sophisticæ artis ad omnia ex. en.

extenditur: quia in omni re seu materia fieri possunt
probabiles seu apparentes rationes. In quo excedunt
hæ partes logicæ doctrinam demonstrativam: nam
usus eius non extenditur ad res omnes, sed in veris
tantum ac necessariis versatur. Non ergo æquipara-
tur doctrina Metaphysicæ cum doctrina Dialecticæ:
sed cum usu, estque comparatio proportionalis, non
omnino similis, & ita est res clara.

Quamuis autem Aristoteles in hoc capite nō tam disputet de vno, quam dicat esse disputandum, solent hic transgredi questionēs omnes ad vnitatem pertinentes, imo & ad alias passiones entis. De quibus uero se egimus ad disp. 4. vique ad 11. ut videre licet in indice sequenti, nec hic inuultis repetitio. Aliqui etiam hic disputant de esse existentiae, quomodo ad ens uel essentiam comparatur. De qua re latē dictum est disputat. 21.

Caput tertium.

*Pertinere ad hanc scientiam prima principia,
Et maxime illud, quod est omnium
primum.*

Quaestio vnica. An hoc sit primum omnium prin-
cipium, Impossibile est idem simul esse, & non esse, disput. 3.
lect. 2.

Cætera quæ de tractatione principiorum hic dicuntur tum ibi, tum etiam disp. 1. sect. 4. tractata sunt & in superioribus sunt annotata.

Caput quartum vsque ad octauum.

*Defenduntur principia prima, Impossibile est i-
dem simul esse & non esse. Et: Necessse
est quodlibet aut esse, aut
non esse.*

Hæc quinque capita consumit Aristoteles in re-
darguendis quibusdam Philosophis, qui hæc princi-
pia vel negabāt, vel se negare fingebant: nisi fortas-
se id ipse finxit disputandi gratia. Vt cumque id sit,
nil fere occurrit in his capitibus quod utilitatem spe-
cialem afferat, aut occasionem alicuius questionis
præbeat, præter vnum vel alium locum.

Quæst. 1. tractari c. 4. potest, circa text. 13. & 14. an
vnum accidens possit esse subiectum alterius, quam
quæstionem tractauimus disp. 14. sec. 4. Et locus præ-
sens exponitur num. 14.

2 Posset circa tex. 16. tractari, An quod non est, pos-
sit aliquis efficere: occasione illorum verborum Ar-
ristotelis: *Ea vero que non sunt, quomodo loquuntur, aut
ambulabunt*: verum talis questio est faris aliena à præ-
senti instituto Aristotelis, solumque indicata est, vnde
cetera verba Aristotelis noventur: tractatur autem à no-
bis fufè disp. 18 & disp. 31.

3. Circa capit. 3. moueri potest questio, An & quale definitum iudicium boni requiratur ad mouendam voluntatem Est enim hic locus ad illam questionem diligenter notandus, vt obseruamus disp. 23. sect. vbi quest. illam tractamus.

4. Quæst. 4. esse potest circa finem eiusdem capituli
2. an veritas & falsitas recipiant magis & minus, id est,
sit una maior alia. Arist. enim iam certam existima-
uit partem affirmantem, vt eo principio vltus fuerit
ad demonstrandum primum principium, idem simul
esse & non esse, impossibile est. Quamquam, vt ipse præter-
mittit in principio huius capituli, in his rationibus nõ
argumentetur ex notoriis, sed rearguat aduersa-
rium ex concessis. Vnde verisimile est illam affirma-
tiam partem fuisse ab aduersario concessam. Abso-
lute tamen videri potest falsa illa sententia, nam cum
veritas consistit in indiuidibili, & in omnimoda æ-
quatione intellectus ad rem, non videtur posse reci-
pere magis & minus. Et eadem ratione neque falsi-
tas, quia sit illot veritatem omnino tollit, & ita nulla

potest esse maior. Dicendum vero est, in falsitate
posse esse magis & minus, non formaliter per admi-
ttingentem veritatis & falsitatis, vt recte probat ratio fa-
cta, sed quasi radicaliter per maiorem vel minoris ef-
fectum in veritate. Et hec p^{re}sentat intentio Philoso-
phi, nam hoc falsitas est ipsi vt concludat aliquid esse de
terminatè verum. At vero in veritate non dicitur esse
magis vel minus per accessum vel recessum a falsita-
te. falsitas enim opponitur veritati per modum pri-
uationis, & ideo mensuratur ex illa, non vero e con-
trario. Solum ergo ratione fundamenti, aut maioris
firmitatis seu necessitatis eius rei, in qua veritas fun-
datur, potest vna veritas dici maior altera. Hæc rati-
onem tota plenius consistere potest ex his qua dispo. 3. & 7.
de veritate & falsitate tractamus.

5. An contrarietas repugnēt circa idem subiectum, sicut cōtrādictoria circa quodlibet. Id enim videtur Aristoteles hoc loco affirmare. Ex quo aliqui inferūt, etiam in ordine ad potentiam absolutam repugnare duo contraria perfecta esse in eodem subiecto. De qua re dicimus in prædicamento qualitatū Disputatiōne 45. Nunc constat Aristotelem solum loqui quatenus unus contrarium infert alterius privationē, vel negationem, quod si huc cūpēdatur, constat non esse equalem repugnantiam. An vero impediū possit, Aristoteles non nouit, & negaret quidem ille: nos autem non est cur negemus, nisi ubi specialis ratio in reuenerit, de quo dicitur citato loco.

6. An duo contraria in esse remisso possint naturaliter simul esse in eodem, ut hic Arist. sentit; disputatur ibidem.

7. Transacti præterea potest an omnia moueantur
semper, vel omnia semper quiescant, & an alicui sit
penitus immobile, quod est primum moues. Sed hæc
in Physica transactur, suntque illius scilicet propria
quæquam de primo motore, non sub ratione primi
motoris, sed primæ causæ, vel primi entis agimus
disp. 20. & 29.

8 Circa hæc omnia capita quæri solet, an sit veritas pura & sine falsitate in affirmationibus, & negationibus, eaque percipi à nobis possit. De qua re quod disputatione dignum videtur diximus Disp. de veritate & falsitate.

LIBER QVINTVS
Metaphysicæ.

*De communium & Analogorum nominum
triplici significato, eiusque distin-
ctione.*

Nondum Aristotel. rem ipsam aggreditur, nimirum propriam obiecti huius scientiæ tractationem. Sed prius nomen quorundam significationes in hoc libro distinguit. Nam, quia ens quod obiectum huius scientiæ constituit erat superiori libro, communissimum est, etiam proprietates, causas, principia, & partes eius nominibus communissimis significatur, quæ multipliciter esse solent. Et ob hanc causam necessarium visum est Aristoteli ante rerum tractationem harum vocum Analogiam exponere. Et hic est scopus huius libri, vt Commentator notauit. Nam licet hæc doctrina non de vocibus, sed de rebus præcipue differat: tamen quia res non possunt, nisi vocibus explicari, necessarium visum est Philosopho exactam ipsarum vocum notitiam tradere. Quo fit vt hic etiam liber, si Aristotelis mentem spectemus, inter præambula ad veram scientiam Metaphysicæ tractandam annumerandus sit. Si vero morem interpretationis consideremus, in eos ipsæ ad obiectum Metaphysicæ pertinentes, præsertim prædicamenta omnia, & causæ entis in quantum ens, tractari solent in quarum cognitione magna huius doctrinæ pars consistit.

Caput

Caput primum.

De comminatione varisque significationibus vocis Principium.

Caput hoc ex professo declaratur in disp. 12. sect. 1. ubi sequentes quaestiones breuiter expediuntur.

Quaest. 1. Quot modis principium dicatur, & quomodo significationes eius ad certam aliquam rationem reuocari possint, ibi à num. 3. vsque ad 8.

2. An esse prius commune sit omni principio, ibi. n. 8. 9. & 10.

3. Quae sit definitio principii in communi, ibi num. 11. & in 12. declaratur definitio ab Arist. data. & diuisione ibidem subiuncta.

4. An principium sit analogum, & qualis sit analogia eius à num. 13. ad 24.

5. An principium & causa conuertantur, ibi à num. 35. vsque ad finem. Ibiue varia de hac Aristotelis dicta, tum in hoc capite, tum in aliis exponuntur.

Caput secundum.

De causis.

Eandem hoc loco doctrinam de causis Arist. tradit quam in libr. 2. Physic. docuerat, ac pene eisdem verbis, cum tamen Metaphysicæ dignitas & amplitudo accuratiorem & vniuersaliorem disputationem postulare videtur. Cur autem id fecerit, expositores variis rationibus declarant. Ego vero existimo Aristotelem nihil habuisse quod adderet præter ea quæ lib. 7. & 8. de principiis substantiæ & li. 12. de Deo & intelligētis disputat. In expositione vero huius capituli magnam sequentis operis partem consumpsimus à disp. 12. vsque ad 27. in quibus prius in communi generale fecimus causarum partitionem, deinde singillatim de singulis in specie, & de membris seu sub diuisionibus earum copiose differimus, ac tandem eas & inter se, & cum effectibus contulimus: ad quæ tria puncta doctrina huius capituli reuocatur. Etsi autem superuacaneum hoc loco titulos sectionum omnium: vel dubitationum transcribere, cum in sequenti disputationum indice ordinate contineantur, & ex illo facile peti possint.

Caput tertium.

De elemento.

Quaest. 1. esse potest in hoc capite an elementum recte sit ab Arist. definitum. Hæc vero parui est momenti, nam descriptio ab Aristotele data solum est quædam explicatio significationis illius vocis iuxta communem usum eius, & ideo breuiter illam declaramus in disp. 15. sect. 10. nu. 55. Atque idem censendum est de omnibus quaestionibus quæ ex illa voce pendunt: sunt enim magis de nomine, quam de re.

2. An materia sit elementum, de quo disp. 15. sect. 10. nu. 56.

3. An forma sit elementum. ibidem.

4. An genus & differentia sint elementa. De qua nihil dicendum videtur, quia est solum quaestio de nomine: sed legi possunt, quæ de simili quaestione sub nomine principii notantur supra lib. 3. cap. 1. q. 7.

5. Potest etiam hic quaeri an sit de ratione elementi ut formaliter ac per se ipsum componat id cuius est elementum. Quod fere incidit in illam celebrè quaestionem, an elementa maneant formaliter in misto, de qua dictum est disp. 15. sect. 10. à num. 51.

Caput quartum.

De natura.

Quaest. 1. Caput hoc quantum ad Metaphysicam considerationem spectat, exposuimus disp. 15. sect. 11. nu. 4. 5. & 6. ubi illam quaestionem communem bre-

Tom II. Metaphys.

uiter expedimus, quod sit propriū huius vocis significatum, & an recte ab Arist. traditum sit. Neque hic occurrit difficultas alicuius momenti, vel in litera Philosophi, vel in re ipsa quia non agit hic nisi de significatione vocis.

2. Quaestio autem de definitione naturæ in libro. 2. Physicor. tradita, non est huius loci, licet eam aliqui hic disputent.

3. Aliqua vero quaestio, quæ hic obiter tractari solet an partes materiæ quæ diuersas habent formas, possint esse continuæ in disp. 40. inter explicandam necessitatem quantitatis continuæ expedita est.

Caput quintum.

De necessario & modis eius.

Modi necessarii quos Arist. tradit, satis clari sunt: ponit enim duplex necessarium ex fine, scilicet, vel simpliciter, vel ad melius esse, & tertium ex efficiente quod violentum appellat.

Quaest. 1. Circa quem modum quaeri posset, an omne necessarium ex causa efficiente sit violentum. Sed quia res est facilis, notetur breuiter, dupliciter posse esse aliquid necessarium ex causa efficiente. Vno modo ex sola illa; alio modo non ex sola illa, sed simul ex parte passi seu recipientis. Quod hoc posteriori modo est necessarium, non est violentum, ut patet de motu lapidis deorsum, etiam si cōtingat fieri ab intrinseco agente: solū ergo prior necessitatis motus qui prouenit mere ab intrinseco, pertinet ad violentiam. Sed rursus in illo distinctione opus est: nam aliquando passum nō repugnat effectui seu motioni, licet eam non appetat, & tunc etiam necessitas illa non est violenta, ut patet de motu cœli, vel (extra omnem opinionem) de motu ignis in propria sphaera. Sola ergo illa necessitas est violenta, quæ sit passio repugnante, quod satis Arist. declarauit hic in illis verbis *Præter propensionem electionemque*. Vbi obiter insinuat violentum generatim dictum superius quid esse ad coactum: nam coactum proprie sumptū est contra electionem (ubi subintellige omnem appetitionem elicitam) violentum vero est, aut contra hanc aut contra naturæ appetitum & propensionem, in naturali potētia, siue actiua siue passiua fundatam Aristoteles enim nihil inter hæc distinxit. Vnde etiam tacite explicuit libro 3. Ethicorum cap. 1. & dixit violentum esse *quod est ab extrinseco, passio non conferente vim, positue esse intelligendum, non conferente, id est, repugnante, vel (ut sic dicam) non patienter ferente*.

Dices. Ergo addi potest alius modus necessarii, scilicet, quod est ab efficiente causa absque violentia vel connaturalitate. Respondetur huiusmodi necessarium vel nullum esse, vel reduci ad quartum modum, quem statim Aristoteles posuit, scilicet, quod non potest aliter se habere, quod dixit esse necessarium simpliciter, & per eius participationem reliqua omnia necessaria nominari. Hoc autem ita declaro, nam vel ille effectus est à causa agente ex necessitate naturæ, & sic tale necessarium pertinet ad necessarium simpliciter, quia non potest aliter se habere, & non habet aliā specialem rationem necessitatis. Vel ille effectus est à causa libera, solumque dicitur necessarius ex suppositione: quia illa agente, passum resistere non potest. Et hic modus necessitatis, respectu agentis, ad illum reducitur, quo res quando est, necessarius est, quia hic prætermisus videtur, utpote impropriissimus, & nullam inducens necessitatem nisi conditionatam: respectu vero recipientis pertinet ad quartum modum, quia passum illud non potest aliter se habere altero sic agente. Vnde statim Aristoteles videtur diuisionem quandam adiungere illius quarti modi necessarii: nā aliquid est habens causam talis necessitatis, aliud vero quod nō habet causam, sed per se tale est.

2 Circa hanc vero partitionem quaeritur, An secundum Aristotelem & veritatem dentur aliqua entia necessaria per se, nullamq; habentia causam suam necessitatis. Nam Aristoteles ita videtur hic affirmare, & multi censent Aristotelem ita sentire. Sed hic locus non cogit ut hoc Aristot. imputetur. Nam inprimis illa diuisione intelligi potest, non de entibus quoad existentiam, sed solum quoad esse essentiae, seu quoad veritatem complexionum abrahamitarum a tempore, quae necessaria dicuntur, quia sunt aeternae veritatis. Et inter eas quaedam sunt habentes causam suam necessitatis, ut propositiones mediate, quae per priora principia demonstrantur: aliae quae non habent causam, ut principia per se nota. Vel si Aristot. loquatur de entibus existentibus, licet in plurali tradat diuisionem, necesse non est ut verumque membrum in plurali verificetur. Vnde in fine solum sub conditione concludit si aliqua sunt huiusmodi entia, illa esse sententia aeterna. Quid vero aliis locis senserit, videbimus in sequentibus & rem totam disputamus variis locis sequentis operis, nam dis. 20. per totam tractamus de diminutione omnium entium ab vno per creationem: disputat autem 29. sect. 1. de necessitate primi entis, & sect. 2. quomodo hoc ei sit proprium: at vero in dis. 30. sect. 16. an primum ens agat ex necessitate naturae & quid in hoc Aristot. senserit.

3 E contrario vero etiam hic queri potest an sint aliqua entia, quæ licet habeant causam, dici possint entia necessaria. Tractatur disput. 28. sect. 1. & in disp. 35. sect. 2. prope finem.

4. Vltimo queri potest an veritates complexæ, quæ
necessariæ dicuntur, habeant causam suæ necessita-
tis & qualis sit earum necessitas. Hanc tamen attigi-
mus & disp. sect. 4. numero 12. & disput. 8. de vero sect. 1.
& 2. & latius, disputatione 31. sectio. 2. & sect. 12. versus
finem.

Caput sextum.

De uno & variis modis eius.

Quæ circa hoc caput disputari possunt, & ad rem maxime pertinent tractantur in disput. 4. 5. 6. & 7. per plures quæstiones, quæ sequenti indice videri possunt. Circa textum vero nonnulla possunt de vnitatis quantitatibus, & de continuatione disputari: vt An recte definitur cōtinuum per motum, scilicet, illud esse continuum, quod per se vno motu mouetur. Secundo, an corpora heterogenea sint vere continua. Tercio an partes vel substantiæ habentes plures formas diuersas, vere possint continuari. Quarto an vnum sit principium numeri, & quale principium sit. Quinto an hocque cōueniat omni vnitati, vel speciali modo vltima vnitatis dicatur forma numeri. Sexto an ratio mensuræ speciali ratione cōueniat vnitati. Hæc tamen omnia in se facilia sunt, ideoq; breuiter attinguntur, & expediuntur inter disputandum de quantitate continua & discreta, & disp. 40. & 41.

7. Septimo inquiri potest, quomodo Aristoteles dixerit, esse vnum vel idem, verius prædicari de rebus specie diuersis cum adiectione generis remoti quam proximi vt homo & equus verus dici idem viuentis, quam idem animal. Et ratio dubii est, quia maior est vnitatis in genere proximo, quam in remoto. Respondetur, Aristotelem non agere de re, sed de figura locutionis. Nam quoad rem certum est maiore esse vnitatem in genere proximo, tamen in modo prædicationis verior sit prædicatio minusq; æquiuoca sub ea forma quam Arist. posuit. Et ratio est, vt notauit D. Thomas, quia respectu generis remoti cōueniunt species non solum in genere ipso, sed etiam in differentia contrahente illud: vnde cum homo & equus dicuntur idem viuens, significatur non solum cōuenire in genere viuentis, sed etiam in differentia contrahitiua eius, quod verum est: cum vero dicuntur esse idem animal, similiter significatur non

solum vtrumque esse animal, sed etiam esse eiusdem
rationis in aliqua ratione determinata animalis: illa
enim sunt determinata animalia, quæ differentiis ani-
malibus differunt : cum ergo dicuntur vnum vel i-
dem animal, indicantur convenire in aliqua differe-
ntia contrahente animal, & eadem proportionali rati-
one, Petrus & Paulus non dicuntur vnum hominem,
solutè loquendo : facilius autem dicuntur idem ani-
mal. Quamquam, quia hæc spectant solum ad modum
loquendi, servandus est communis usus, & cavenda
omnis æquivocatio.

Solent etiam multa quæri circa diuisionem illam, quam Aristoteles ponit textu duodecimo. *Alia sunt vnum numero, alia specie, alia genere, alia analogia.* Videlicet, quo modo hæc diuisio differat à prima qua diuiditur vnum in vnum continuatione, vnum ratione forme, vnum genere, definitione, seu specie, & vnum omnimoda in diuisione id est, indiuiduum, seu indiuisibile vtrali volunt. Dico tamen breuiter, diuisionem partim esse eandem, partim diuersam, quia aliqua membra formaliter continentur in prima, quæ in secunda omittuntur: & è contrario, licet virtute in idem incident. Nam vnitas continuationis & indiuisiōis, quæ in priori distinguuntur, sub vnitate numerali comprehenduntur. Vnitas item definitiōis & formæ ad vnitatem specifiçam pertinent, sicut & vnitas differentie, cuius Aristoteles in neutra definitione expresse meminit: pertinent autem ad vnitatem speciei. Ad quam etiā reducitur [secundum aliquos] vnitas proprii, & accidentis: sed hæc magis pertinent ad vnitates per accidens. At vero vnitas analogiæ, quia imperfecta est, omiſſa fuit omnino in prima diuisione, imò in secunda videtur omiſſa vnitas analogiæ attributionis: nam Aristoteles solius proportionalitatis meminit. Sed Aristoteles verba facile possunt ad vtramque accommodari, vel potest vna facile ad aliam reduci, maxime illa analogia proportionis, quæ mere extrinseca est: nam illa quæ est per intrinsecam & propriam conuenientiam, aliquo modo potest ad vnitatem generis reuocari. Atque ita patet tum diuersitas & conuenientia inter illas diuisiones, tum etiam earum sufficientia.

9 Sed querunt vltcrius, an hæ diuisiones sint ratio-
nis vel reales, & an sint logicæ, an metaphysicæ.
Quæstio tamen est parui momenti, si supponamus
[quod dicto loco esse disputatum est] omnem vni-
tatem vniuersalem esse rationis, formalem autem esse
realem modo. Nam hinc facile cõstat, plura mē-
bra illarum diuisionum posse vel secundum tem, vel
secundum rationem arg. adeo & logicæ & metaphy-
sicæ explicari. Ad Aristotele autem potissimum tra-
duntur vt reales sunt, [quamuis vnitates communes
sepe declar per terminos logicos, quia sunt aptio-
res ad explicandum fundamentum, quod in re ha-
bent hæ vnitates: vnitatem autem numericam, quia
magis realis est, simpliciter per terminos reales de-
clarat. Possunt ergo ambæ diuisiones partim reales
partim rationis cõferri.

jo Rurfus circa illam definitionem Aristotelis: *Ynum numero sunt, quorum est materia vna*, hic late tractari solet de principio individuationis: de qua re integram fere disputationem quintam cōsecimus. Quoad sensum autem propositionis Aristotelis, licet scōtistae contentant non loqui de materia, quae est pars compositi, sed de materiali differentia, quam hæcæcitatem vocant: simplicior tamen & verior sensus est, loqui philosophum de propria materia: hoc est enim apud Aristotelem significatum illius vocis, & non aliud. Et in eodem illa vitur agens fere de eadem re lib. 7. tex. 28. & lib. 12. tex. 45. vt in dicta disp. lacius ostendi. Et idem dixit esse accommodare verba illa, vt adæquatam definitionem continent vnitatis numericæ, quia in angelis & accidentibus est vnitatis numerica sine materia. Quapropter Commentator ait, non definiti ibi adæquate vnum transcen-

Sonc. q. 11.
Isuel. q. 13.
Anto. Aul.
quest.

dens, sed vnum quantatiue Et in idem fere incidit D. Thom. dum ait, non definiri indiuiduum in communi, sed explicari in rebus materialibus. Imo addendum est tantum explicari in substantiis materialibus simulq; existentibus, vel intelligendum est de materia non absolute, sed signata certis accidentibus. Et re vera Aristoteles hic non satis declarauit indiuiduationis principium, sed quo ad nos aliquo modo indi-
cauit, quod sit indiuiduum.

11 Per veritatem genericam Arist. plane hic intelligit unitatē prædicamentalem: vnde queri etiam hic solet an prædicamenta differant prædicamenti figura: quia vero hæc quæstio propriam difficultatē habet in diuisione nouem prædicamentorum accidentium, ideo illam tractamus explicando illam diuisionem. disp. 39. sect. 2.

12 Vltimo inquitur, quo modo verum sit posterior-
res unitates sequi priores, vt Aristot. dicit, id est, quæ sunt vnum numero, esse etiam vnum specie, genere, & analogia. Nam Petrus qui est vnus numero, non est vnus analogice, & Petrus & Paulus qui sunt vnum specie, non sunt analogice vnum. Responderetur sensum esse, in re indiuidua & singulari esse omnes unitates superiores, atq; ita ea, quæ sunt vnum in inferiori unitate, necessario esse vnum in superiori, etiam si illa analogia sit, non est tamen necesse vt respectu illorum sit illa unitas analogica, sed satis est, quod ipsum prædicatum analogum illis commune sit. Quo sensu equiuale-
let hæc regula illi quam tradunt dialectici, quod de quocunque dicitur prædicatum inferius dicitur & superius, quocunque modo vnum sit. Nam si Petrus est hic homo, erit & homo & substantia, & ens, & ita si Petrus & hic homo sunt idem numero, etiam sunt vnum specie, genere & analogia, id est, sunt vnum in ratione formali, specifica, generica, & analogica.

Caput septimum.

De ente, eiusque variis modis seu signifi- catis.

Quæst. 1. prior quæstio hic esse potest, de diuisione in per se, & per accidens, quam late explicamus disp. 4. sect. 4.

2 Altera est de diuisione entis in ens, in actu, & ens in potentia. De hac nonnulla tacta sunt disp. 2. sect. 4. Ex professo vero tractatur in disp. 31. per tres primas sectiones.

3 Addi hic potest quæstio, quid sit aliquid esse verum vel falsum, propter ea quæ hic Arist. interpo-
suit de esse, q; est in veritate propositionis. Sed ea res partim tractatur in disp. 8 & 9. quæ sunt de veritate & falsitate, partim in disputatione vltima, quæ est de entibus rationis. Hoc enim esse verum, quod hic Aristoteles distinxit, solum est esse obiectuum in cõ-
positione mentis vera vel falsa, quod solum est esse rationis, seu per denominationem extrinsecam ab o-
pererationis. Quod vero ad Aristotelem attinet, ad-
uertendum est, ideo hic interposuisse sermonem de hoc esse, vt indicaret, licet de negationibus dicatur aliquo modo hoc esse verum, non tamen pertinere ad entia propria ac per se, neque ad prædicamenta, nisi reductione quadam.

4 Denique hic etiam tangitur diuiso entis in præ-
dicamenta, quam in disputatione 32. & disputatione 29. tractamus. Hic tantum aduerto, solum septem membra accidentis Aristotelem numerasse, omisis-
sim, & Habitu, quod licet casu forte factum sit, nos au-
tem libenter aduertimus ex Commẽtatore, illa duo prædicamenta parui esse momenti, & nullius
fere considerationis, & ideo de illis bre-
uissime in disputat. 52. & 53. huius
operis differimus.

Tom. II. Metaphys.

Caput octauum.

De substantia.

In hoc capite nihil occurrit notatione dignum, de ipsa vero re disputamus late disp. 31. vsque ad 36. per plures quæstiones, quarum tituli & loca videri possunt in indice sequenti.

Caput nonum.

De eodem, diuerso, & simili.

Quas diuisiones Aristoteles tradidit de vno per accidens, & per se, & de variis modis vnus, tradit hic etiam de eodem: & consequenter de diuerso, quod tot modis dici potest, quot suum oppositum, & ideo nihil rei disputandum hic occurrit. Nam quæ dicuntur de distinctione inter diuersum & differens, solū spectant ad vsum terminorum, sicut etiam, quæ de similibus & dissimilibus dicuntur. De eodem autem & diuerso breuem addimus quæst. ad disp. de Vno disp. 7. sect. 3.

Caput decimum.

De oppositis & specie differentibus.

Quæstio vnica. Hic queri solet, an duo accidentia solo numero differentia possint simul esse in eodem subiecto, occasione verborum Aristotelis in fine capitis, vbi inter ea quæ specie differunt, ponit, omnia quæ cum in eadem substantia sint, differentia habent. Tractatur autem late à nobis disp. 5. sect. 3. vbi numer. 18. Aristotelem non vniuersè intelligendum censuimus, sed de accidentibus omnino similibus in ratione indiuiduali, vt ibi late exponimus. Reliqua quæ de oppositis & contrariis Aristot. hic dicit, in dialectica copiose disputantur, aliqua tamen attigimus in disp. 45 vbi de contrarietate qualitatum differimus.

Cur autem post oppositorum & contrariorum enumerationem redierit Arist. ad diuersitatem specifi-
cam declarandam, non oportet querere: quia neque in ordinem horum capitum, nec in singulis eorū membris, aut in enumerandis harum vocum significationib. certam aliquam rationem aut methodū video ab Aristotel. obseruari. Cur enim prius egit de vno postea de ente & substantia: deinde de eodem & diuerso? Nulla sane ratione id fecit, sed solum quia parum inter esse putauit hoc vel illud proponere in his præsertim minutioribus rebus.

Caput vndecimum.

De modis prioris & posterioris.

Quæst. 1. Primum hic omnium queri potest, quæ sit ratio prioris & posterioris, & an cõstat in aliqua relatione reali vel rationis. Potest autem Quæri vel de sensu Aristotelis, vel de re ipsa Aristoteles enim in principio capitis ait, Priora esse quæ sunt alicui principio (seu primo) propinquiora. In qua descriptione videtur ponere rationem prioris in relatione propinquitatis ad aliquod tertium: non vero inter se. Ex quo videtur sequi, illud quod est primum, non esse prius cæteris: quod est absurdum. Propter quod aliquibus non placet vt ea sit descriptio generalis priorum vt sic: sed assignatio cuiusdam modi Priorum. Duobus enim modis intelligi potest vnum dici prius alio: vel per respectum ad aliquod tertium, vel per habitudinem quam inter se habeant. Prius membrum attigit Arist. in prædicta descriptione: vnde etiam tacite diuisionem insinuat, dū ait, Quædam priora talia esse. Deinde post illius membri explicationem & subdiuisionem ita concludit, Atque hæc quidem hoc pacto priora dicuntur. Et statim videtur aliud membrum principale subiungere, dicens: Alio autem modo &c. Hoc autem posterius membrum non declarat Philosophus aliqua descriptione communi, sed solum per
LII 2 quans

quandam bimbrem diuisionem, videlicet quia quedam inter se ita comparantur, vt vnum sit vel prius ratione alio, vel prius natura seu subsistendi consequentia.

Est quidem hæc interpretatio probabilis, sed rectè potest prima illa descriptio ad omnia priora accommodari. Quando enim dicitur illud esse prius alio, quod est propinquius primo, clarum est supponi, & tacite dici, ipsum primū multo magis esse prius ceteris, quia (si licet dicere) multo magis est propinquum sibi ipsi, vel aliquid magis quam propinquum vt verbi gratia, si corpus illud est prius loco in vniuerso: quod primo celo propinquius est, multo magis ipsum primum celum est prius ceteris. Itaque generaliter proprietas in quadam habitudine seu relatione consistit, inter ea quæ prius & posterius denominantur: interdum vero hæc habitudo mensuratur per aliquod tertium, & quasi fundatur in alia habitudine seu propinquitate & distantia ab illo: interdum vero in sola conditione aliqua extremorum: quæ inter se comparantur vt prius & posterius: quia nimirum vnum habet existentiam quando aliud nōdum habet: vel quia vñ est causa, aliud effectus, vel quia vnum est dignius alio. Et quidem proprietas per se & intrinsece spectata, in hac habitudine extremorū inter se consistit: in ordine autem ad tertium est remota & fundamentaliter, vel (vt sic dicam) quasi mensuratiue.

Hæc vero relatio, cum sit cuiusdam ordinis, vt nomen ipsum prioris præ se fert, esse potest vel in ordine loci, vel temporis, vel motus seu generationis, vel causalitatis, vel cognitionis, vel naturæ vel subsistendi consequentia. Et ita numerantur varii modi prioris, qui sunt satis perspicui in Aristotele tum hic, tum in Postpræd. Ex quo fit hanc relationem prioris per se loquendo non esse realem: quia sæpe tribuitur iis, quæ in re non distinguuntur. Vt homo dicitur prior Petro subsistendi consequentia. Interdum tribuitur respectu rei non existentis, vt ego dicor prior tempore Antichristo. Nonnunquam vero ratio prioris negatione quadam cōsummarur: dicitur enim aliquid prius tempore alio, quia existētiā habet vel habuit altero nondum existente. Interdum vero consistit in quadam comparatione relationum, vt cum dicitur prius, quod est primo propinquius. Denique aliquando hæc prioritas habet fundamentum in natura, aliquando vero in sola humana existimatione vel designatione, vt etiam Arist. hic notauit. Per se igitur ad prioritatem non requiritur relatio realis: quatenus vero talis relatio coincidit aliquando cum aliqua alia, quæ est realis, potest etiam esse realis, vt v. g. cum causa dicitur prior naturæ effectui: alia relatio prioris re vera non est alia in re præter relationē causæ: quæ propter quandam convenientiam vel proportionalem prioritatem, prioritas nominatur: tunc ergo relatio prioris erit etiam realis, & fortasse nunquam alio modo inuenietur realis.

Tandem facile intelligitur ex dictis hanc enumerationem priorum non esse diuisionem aliquam vni uocam, sed analogam, imperfectam, & proportionalitatis. Nō est enim hic attributio ad vnum primū significatam: sed est proportio quedam. Et videtur quidem primum dicta ratio prioris & posterioris in motu aut tempore: inde vero per quandam proportionalem similitudinē ad alia translata.

2. Vltimo potest hic queri, cur Aristoteles hic prætermiserit eam prioritatē naturæ quæ existit in causalitate. Responderetur vel omisse illam si, quia nisi includat aliquam aliam prioritatem in subsistendi consequentia, impropria est: vel certe sub prioritate naturæ illam comprehendisse, vel sub his quæ dicuntur priora potestate. Videantur dicta de hac re dis. 26. de causis, sect. 1. Damasc. certe in sua Dialect. c. 7. nō agnoscit aliam prioritatem naturæ nisi eam quæ est in subsistendi consequentia.

Caput duodecimum.

De potentia.

Quæst. 1. Primo queri solet de definitione potentie actiue, scilicet, *Est principium transmutandi aliud, aut quatenus aliud est*: habet enim plures difficultates. Prima, quia non comprehendit potentiam creandī: de hac vide disput. 20. sect. 1. Breuiter dicatur, Aristotelem notioribus verbis vsum fuisse: posse tamen accommodari vel extendi, si nomine mutationis non rigorose, sed late vtamur, pro quauis educatione de non esse ad esse: & consequenter per aliud non intelligamus solum subiectum, sed etiam terminum educationis.

Secunda difficultas est, quia non comprehendit potentias actiuas actione immanente. Et tertia fit quia non comprehendit grauitatem, & leuitatē, quæ sunt principia mouendi, non aliud, sed ipsum in quo sunt. De his disputat. 18. sect. 3. & sect. 43. sectio. 2. Dico breuiter comprehendit ratione illius particulæ, *quatenus aliud est*, quia non agunt in proprium subiectum nisi quatenus carent tali actu vel motu. Nec est necesse, quod talis potentia quādo inest ei qui per illā mouetur per accidens ei inest: vt quidam interpretatur. Nam licet in exemplo quod Arist. affert, de medico curante se, ita cōtingat: non tamen dixit Aristot. necessarium esse vt semper ita fiat. Alii reiciunt has facultates, grauitatem & quia solum sunt instrumenta motus. Sed non mihi placet, quia re vera sunt propriissimæ potentie actiue, licet respectu generantis denominationem instrumenti accipiant, satis improprie ac late vt explicui disput. 17. sect. 2. Quarta difficultas est contraria est: quia sub hac definitione non solum comprehenduntur potentie, sed habitus etiam, vt ars in qua ponit exemplum Aristotelis. Respondetur (quia res est facilis) hic non sumi potentiam strictē pro secunda specie qualitatis, sed late pro quouis principio agendi, & ita comprehendit etiam formam substantialem quatenus aliquid agere potest. Sicut & potentia passiuā, de qua statim Arist. agit, comprehendit materiam & quantitatem, vt receptiua est. Et similiter in alia acceptione potentie quam statim ponit, nempe vt posse dicatur qui bene potest, comprehendit habitus & dispositio, quæ conferat eam facilitatem, ratione cuius dicitur aliquis bene posse.

2. Rursus queri potest quid sit potentia resistendi quam etiam hic Arist. inter potētiās numerare videtur: item que an impotentia sit priuatio potentie, vel etiam positiua potentia. Sed prior quæ tractatur. dis. 43. sect. 1. Alia vero disput. 40. sect. 3.

3. An potentia obiectiua sit aliqua potentia realis, & consequenter vnde dicatur res possibilis quando actu non est. De hac re partim dixi disput. 31. sect. 3. partim disput. 43. in principio. Reliqua quæ de potentia passiuā, & de aliis acceptionibus potentie hic dicuntur, non habent difficultatem suppositis quæ de potentia actiua sunt notata: nam per proportionem ad illa reliqua sunt intelligenda: nam vt in fine c. Aristot. dixit, illa est prima potentia, & per aliquam habitudinem ad illam omnis alia potentie denominatio sumpta est. De hac vero materia, scilicet de potentia, & actu, late egimus. Disput. 43.

Caput decimum tertium.

De quanto seu quantitate.

Circa hoc caput graues occurrunt quæstiones, quas prosequimur disputat. 40. & 41. & ideo eas hoc loco recensere necesse non est. Circa textū vero Arist. nulla specialis difficultas occurrat, quæ ibi tractata non sit, eo vel maxime quod littera est perspicua, totaque difficultas est in rebus.

Caput

Caput decimumquartum.

De quali & qualitate.

Hoc caput ex professo exponimus à disp. 4. usque ad 46. neque est quod hic aliquid addamus.

Caput decimum quintum.

Hoc etiam caput copiose tractamus Disp. 47. & ideo nihil annotare necesse est.

Caput decimum sextum

De perfectio.

In hoc capite nulla occurrit quaestio, quæ nostra, disputatione indigeat. Tradit enim Arist. communē descriptionem vel significationē perfecti dicēs illud esse perfectum cui nihil deest, eorum, scilicet, quæ ibi debita sunt ad suum complementum. Quam descriptionem in variis generibus declarat, seu diversos modos proponendo, quibus aliqua dicuntur perfecta, scilicet, magnitudine & partium integritate & complemento, & virtute, & finis consecutione, quæ omnia in textu sunt perspicua, & in disp. 10 tractantes de bono, quæ de perfecto necessaria videntur, tradimus: quoniam bonum & imperfectum, vel sunt idem, vel multum inter se connexa esse videntur, vt ibi notamus.

Caput decimum septimum.

De termino.

Nihil etiam hoc loco occurrit notandum aut disputandum, quia solum hic agitur de significationibus huius vocis terminus, quæ in textu satis sunt perspicua, & in primis etiam Dialecticæ rudimentis tradiscent. De re vero ipsa nulla occurrit quaestio, tum propter magnam Analogiam & amplissimam significationem: nam terminus dicitur, & de voce ipsa significatione, quo modo tractatur à Dialecticis: & peculiari ratione dicitur de definitione vt hic Aristoteles annotat: dicitur etiā de termino reali, vel quantitatis, de quo agitur in prædicamento Quantitatis, vel temporis, motus, habitudinis, seu relationis, inquisitionis, potestatis, de quibus variis locis disseritur. Tum maxime, quia communis appellatio termini, prout Metaphysice consideratur, vel in quadam negatione consistit, quatenus res non tendit ultra terminum, vel in denominatione extrinseca, quia est id ad quod aliud tendit, vel in quo sitit vt disput. 45. sectione 10. attingimus, explicando terminum relationis.

Caput decimum octauum.

De secundum quod, & secundum se, ac per se.

Ex ipsa capituli summa constat hic non agi de rebus, sed de significationibus harum vocum: sunt enim hæ voces syncategorematicæ, quæ non significant res aliquas, sed habitudines rerum. Et ita ait Aristoteles dictionem secundum quod, sæpe significare habitudinē causæ formalis, vt si dicamus hominem esse studiosum secundum virtutem: aliquando vero dicere habitudinē causæ materialis proxime, vt cum dicitur paries albus secundum superficiem: sæpe etiam extendit ad alia causarum genera. Ac denique aliquando significare habitudinē finis, vt cum dicitur Petrus sedere secundum regem. Quæ vltima acceptio est notanda, est enim in scholis parum vsitata: re tamen vera est latina, & in rigore significat esse proxime post alium. Vnde non solum ad ordinem finis, sed etiam ad ordinem perfectionis significandū extenditur, vt si dicas fidem esse perfectissimam virtutem secundum charitatem, id est, proxime post charitatem.

Tom II. Metaphys.

Deinde transfert Aristoteles sermonem ad significationem huius vocis secundum se, & per se, quas reputat vt synonymas, indicans secundum sepe idem significare quod per, vt ex prioribus significationibus ipsius secundum quod colligi etiam potest: nam habitudines causarum particula per optime significat. Significationes autem vocis secundum se aut per se clares sunt in textu. Aduerte tamen, omisos hic videri aliquos modos, per se positos in libro 1. Poster. Nam modus per se secundo, scilicet cum passio prædicatur de subiecto, hic non ponitur, nisi reducat ad tertium hic positum, qui est vniuersalior, & dicitur de omni eo quod primo alicui inest, seu conuenit, quod potest proprie passioni attribui respectu proprii subiecti. Quartus etiam modus dicendi per se ratione causalitatis hic prætermittitur. Possunt etiam alie significationes harum vocum annotari, quæ hic non tanguntur, vt quod dictio secundum quod interdum diminuit significationem, vt cum dicitur Albus secundum dentes, & dictio per se aliquando excludit vniuersalem per accidens, vt supra circa tertium capitulum libri tertii annotauimus. Satis ergo est Aristotelem attrigisse præcipuas significationes ad quas vel aliter reduci possunt, vel ex eis intelligi. Neque hic occurrit quaestio aliqua disputatione digna.

Caput decimum nonum.

De dispositione.

Hoc caput ex professo exponimus disp. 42. sect. 2. explicando primam speciem qualitatis.

Caput vigesimum.

De habitu.

Prior pars huius capituli pertinet ad speciale prædicamentum. Habitus, & ideo illam exponimus disp. 52. quæ est de hac re. Posterior vero pars spectat ad eam significationem, qua specie quandam qualitatis proprie constituit, & ad alias etiam qualitates significandas transfertur: & ideo hanc partem tractamus in dicta disp. 42. & latius in disp. 44. quæ est propria de habitibus.

Caput vigesimum primum.

De passione.

Significationes huius vocis tactas ab Aristotele, & multo magis significata ipsa tractamus disp. 42. sect. 2. explicando tertiam speciem qualitatis, quæ est passio & passibilis qualitas, & in disput. 49. quæ est de prædicamento Passionis.

Caput vigesimum secundum.

De priuatione.

Caput hoc quantum ad varios modos priuationum quos Aristot. in eo tradit perspicuum & tritum est in Dialectica, vel mediocriter exercitatis. Nonnullæ vero quaestiones in eo excitari possunt pertinentes ad entitatem priuationis vel ad oppositionem priuationum. Vt an priuatio aliquid reale sit, aut ens rationis & quomodo. An in priuata oppositione detur aliquod medium, vel absolute vel respectu talis subiecti. Item an priuatio magis vel minus suscipiatur. De quibus differimus partim in disput. 45. quæ est de oppositionibus & partim dis. vlt. totius operis, quæ est de entibus rationis.

Caput vigesimum tertium.

De habere & in aliquo esse.

Circa hoc caput præter notata de habitu nihil occurrit: videantur ergo dicta in disputationibus quas citauimus ca. 20. & de modis essendi in videri potest.

Ex aliquo esse quot modis dicatur.

Hoc etiam caput non continet nouam rem aut proprietatem entis, sed significationes huius dictio-
nis, ex, & varias habitudines quas potest indicare,
quæ in textu satis sunt perspicuæ.

De parte.

Hic diuidit Aristot. partem in integrālē, seu quantitatiuam, aliquotam, vel non aliquotam, subiectiuā seu potestatiuam, essentialē, vel Metaphysicā: quæ omnia satis per se constant.

De toto.

Totum, significat Aristoteles, dupliciter dici, scilicet, vel respectue ad partes, quia ex illis constat, vel vt opponitur multo, vt, scilicet, totum dicitur cui nulla pars deest: & hæc significatio posterior conflabit ex cap. seq. vbi de multo agit: priorem hic prosequitur. Et prius varia eius significata enumerat, quæ ex iis quæ dicta sunt de parte, possunt esse periculosa: quia quot modis dicitur vnum oppositorum, totierum modis dicitur et reliquum. Item cum hoc totum sit vnum compositione, quæ dicta sunt supra de vno applicari hic possunt ad totum: nam ferè quot sunt modi vnius, sunt & totius, si vnum cuius compositione sumatur, & ideo de hac parte nihil addere oportet.

Deinde vero exponit Philosophus vsum horum terminorum *omne & totum*, sed est constitit tantum in loquendi proprietate & consuetudine, qua seruanda est. Neque enim ad rem, quicquam refert, siue omnem, siue totam aquam dixeris, siue tota domum, vel omnem dicat prius cum maiori proprietate, minori que ambiguitate, vel aequiuocatione dicatur.

De matilo.

In hoc etiam capite nihil occurrit quod alicuius momenti sit: solum enim declarat Arist. quæ conditiones requirantur, velex parte rei quæ mutilatur: velex parte quæ abscinditur aut abest, vt res mutila dicatur. Et ex priori cap. ait requiri, vt quod mutilum sit, sit aliquid totū cōstans ex partibus, vt per se patet. Deinde vt sit continuum, nam numeri non mutilantur: nam per oblationem cuiuscunque vnitatis esse desinunt. Vnde tertio necesse est vt sit totū heterogeneum: nam homogeneum mutilari proprie non potest. cū in qualibet parte maneat ratio totius nec totum requirat certam partium cōpositionem. Necessarium etiam est vt res quæ mutila manet, maior sit, quam quæ abscinditur, eandemque substantiæ, & essentiz denominationem accipiat: alias non erit res mutila, sed alia. Ex quo etiam necesse est, vt pars quæ deest non sit ex præcipuis, sine aliqua enim ex his res manere non potest, vt sunt caput & cor, &c. Oporter tamen vt sit ex prominentibus, & dissimilibus: quia non qualibet particula abscissa facit rem mutilam, vt constat ex vsu loquendi. Denique ait Aristotelem talem debere esse partem vt iterum generari non possit: non enim dicitur res mutila etiam si pili radantur, quia nasci iterum possunt. Sed hæc omnia, vt ex ipsismet nascitur, solum persciant ad vsum vocis: posset enim res dici mutila, pro eo tēpore quo caret parte, etiam si posset illam restaurare nutritione: sed hoc vsus non habet.

De genere.

Hic etiam non de re agitur, sed numeratur solum
significationes huius vocis *genus*, quæ sunt satis vul-
gares, & à Porphyrio et am traduntur in libr. Prædi-
cab. Hac vero occasione docet Arist. duobus modis
posse aliqua differre genere, nempe aut Physico, id
est subiecto seu materia, aut Metaphysico seu logico
id est prædicamēto. De qua distinctione aliqua infra
notabimus lib. 10. circa cap. 5. & plura in disp. 13. sect. 2.
num. 23. & disp. 13. sect. 1. Quia vero vna significatio
generis est vt significat primum prædicabile, ideo al-
liqui Scriptores huiusmodi textum disputationis
de Prædicabilibus. Sed quæ de trāditione vniuersa-
lium Metaphysica posuit, ea traduntur à nobis di-
putat. 5. 6. & 7. Reliqua vero quæ Dialecticorum sunt
propria, eis relinquimus.

De falso.

In hoc capite declarat Philosophus quomodo falsitas, falliç denominatio & rebus & orationibus, & hominibus tribuatur. Quæ omnia quantum ad verum significationem attinet, sunt factis in tex præspicienda. De re vero occurrit hic disputatio, an sit, & quid sit falsitas, & an inter passionis enunciations a falsis sit, & ubi formaliter sit, ubi vero per solam denominationem extrinsecam. De qua re propriam dixi instituiamus, quæ est num. 9.

De accidente.

Accidens dupliciter dicitur, aut in ratione effectus,
aut in ratione entis, quod est extra essentiam alicuius
eiusque aliquo modo inest, etiam si per se secundo aut
equale modo posteriori sit, id est, vel ex in trinseca
determinatione ab essentia vel ex certa aliqua & perse
causa insit. Has ergo duas significationes accidentis
attingere videtur hoc loco Aristoteles, & de eis pos-
sunt graves quaestiones pertractari. Nam circa priorem
occurrit grauis disputatio de causis & effectibus
contingentibus, & de fortuna & casu: de qua in
disp. 19. copiose differimus. Circa priorem vero signi-
ficationem dicendum occurrat de natura accidentis
in communi, & coparatione eius ad substantiam,
eiusque diuisione. De qua relate agimus in disp. 37.
38. & 39. & ideo circa librum hunc nihil amplius no-
tandum occurrit.

*De ente prout in huius scientia consideratio-
nem cadit, vel ab illa reiicien-
dum est.*

Adhuc immoratur Philosophus in proemiis, & (ut ita dicam) in vestibulo huius doctrinæ: non enim incipit de re ipsa dicere, seu ad constituendum eius obiectum regreditur. Et primo statuit obiectum huius scientiæ esse ens in quantum ens, prout includit entia immobilia, & re ipsa separabilia, & hæc occasio de diuisione scientiarum speculatiuarum earumque comparatione. Deinde excludit quædam entia ab huius scientiæ cõsideratione, scilicet ens per accidens & ens verum.

Caput primum.

Hanc scientiam esse de ente ut ens ideoque esse primam scientiam speculatiuam, & ab aliis diuersam.

Omnia quæ docet Aristoteles in hoc capite de hac scientia & obiecto eius, tractantur à nobis disputat. 1. proemiali, & ab eodem fere tractata sunt in lib. 1. c. 1. & 2. & lib. 4. cap. 1.

Quæst. 1. Vtrum obiectum huius scientiæ sit ens in quantum ens disp. 1. sect. 1.

2. An hæc scientia sit speculatiua, & in eo ordine sit prima, disp. 1. sect. 5.

3. An hæc scientia sit vniuersalis, & tractet de omnibus entibus, & quomodo, disp. 1. sect. 2.

4. An hæc scientia constituat aliis scientiis obiecta, & eorum quod quid est aliquo modo ostendat, eadē disp. 1. sect. 4. num. 5.

5. Soleat etiam hic quæri an ens in quantum ens habeat principia & causas, quæ in hac scientia considerentur, quod, disp. 3. sect. 3. tractatum est.

6. Denique propter vltima verba Philosophi in hoc cap. quæri solet, si nulla esset substantia immaterialis an scientia metaphysica distingui posset à physica, quam quæstionem locumq; Aristot. tractauit disput. 1. sect. 1. num. 12. & sequentibus.

Alia multa solent hoc loco quæri de habitu & actu pratico & speculatiuo, nempe quo modo differant, & in quo vniuscuiusq; propria ratio consistat, & præferim; agi solet de illa diuisione scientiæ speculatiuæ in physicam, mathematicam, & metaphysicam, sed hæc quantum spectant ad præmium huius scientiæ satis à nobis tractantur, disp. 1. sect. 5. & 6. Quantum vero ad res ipsas, magis spectant ad scientiam de Anima, quæ de intellectu eiusq; muneribus considerat: tamen pro huius scientiæ complemento attinguntur à nobis infra declarando illam speciei qualitatē, quæ est habitus: disp. 4. sect. 8.

Tandem multa Diæctica hic attinguntur, quæ ad libros Poster. pertinent, quæ à nobis propterea præremissa sunt, ut an scientia supponat an est, & quid est de suo subiecto, vel illudali quomodo demonstret, & similia.

Caput secundum.

Ens per accidens & ens verum ab huius scientiæ consideratione excludi.

Quæst. 1. Circa priorem huius capitis partē in qua remouet Aristot. ens per accidens à consideratione huius scientiæ, quæri potest primo, de quo ente per accidens loquatur. Dupliciter enim potest ens per accidens dici: primo in ratione entis, quia non est vnū per se, sed pluribus essentis constat: secundo in ratione effectus, quia non habet causam, per se sed præ intentionē agentis euenit, quia alias dici solet effectus contingens. Cum ergo ens per accidens æquiuoce his duobus modis dicatur, videtur Philosophus inepte procedere: nam in principio loquitur priori modo, & excludit illud ens per accidens quod nō est vnū, sed plura: postea vero à textu 5. loquitur de ente per accidens posteriori modo. Nam ut probet esse huiusmodi entia per accidens, probat esse effectus contingentes, & non omnia ex necessitate euenire.

Dicendum vero est, Aristotelem vtroq; modo excludere ens per accidens, ut ex contextu constat. Neq; est æquiuocatio vsus, sed ab vno ente per accidens secundum esse, seu per aggregationem diuertit ad effectum per accidens. Quia modus, quo consurgunt

Tom II. Metaphys.

entia per accidens priori modo, est causalitas per accidens, & præter intentionem agentium naturalium. Nam licet interdum accidentale compositum videatur vna actione fieri, & per se: sub ea tamen ratione non est omnino ens per accidens, sed aliquo modo per se iuxta ea, quæ tradimus disp. 5. Cum igitur ens per accidens non sit vnū proprie loquendo, neq; vna generatione fit, neq; per se intenditur à natura, & ideo ex eo, quo sub scientiam non cadunt, quæ per accidens & contingenter eueniunt, recte infert Aristot. entia per accidens ut, sic non cadere sub scientiam. Nec refert quod ens per aggregationem potest interdum per se intendi ab agente intellectu: quia vel sub ea ratione est aliquo modo per se in ordine ad aliquem finem à tali agente intentum, vel certe illud idem est me. e contingens, & per accidens, atq; ita ut tale est, sub scientiam non cadit.

2. Iam vero quæstio relinquitur, quo sensu verum sit ens per accidens non cadere sub scientiam. Sed quia res hæc tractatur in 1. Posterior. ubi agitur de subalternatione scientiarum, & per se satis est clara: dicendum est breuiter, ea ratione qua scientia non est, nisi de necessariis, ens per accidens non esse obiectum scibile, quatenus tale est. Item, quia ens per accidens, ut sic non est ens, sed entia, & ita non cadit sub vnam scientiam.

Et ex prima ratione collige, non tantum ea, quæ raro & per accidens eueniunt, sed etiam ea, quæ ad vtrumlibet, & per se moraliter seu ex intentione agentis fiunt, ut sunt libera, ut sic nō cadere sub scientiam. Vt hinc intelligatur, vanas esse doctrinas, quæ diuinant de futuris libris in particulari & definit: de quo alias.

Ex secunda vero ratione collige, ens constans ex multis diuersorum generum, licet absolute sit ens per accidens: tamen si consideratur sub aliqua ratione per se vnā in ordine ad aliquos effectus, vel proprietates, posse cadere sub scientiam, maxime sub alternatam, vt latius in Diæctica tractatur.

Vltimo est considerandum aliud esse loqui de ente per accidens quoad re subiectam huic denominationi, aliud de ipsa met formali ratione entis per accidens, quod aliter dicitur: aliud esse loqui de ente per accidens in actu exercito, & in actu signato: ens ergo per accidens quoad re subiectam seu exercitam, non cadit sub scientiam, & hoc est per se euident ex dictis. Atq; hoc modo ostendimus in disput. 1. sect. 1. ens per accidens non comprehendit sub obiecto huius scientiæ. At vero ratio formalis entis per accidens considerari potest scientificè: nam concipitur per modum vnius rationis formalis per se, quæ habet suas proprietates, & hoc modo egimus de diuisione entis in ens per se & per accidens propriamq; rationem entis per accidens quoad esse declarauimus disp. 4. sect. 3. Similiter inter disputandum de causis efficientibus, diximus de entibus per accidens quoad contingencias, an sint, & quas causas habeant disput. 19. fere per totam. Vbi etiam hac occasione de fato & fortuna, aliisq; causis per accidens disserimus. Quæ simili modo ut exercent causalitatem per accidens, sub scientiam nō cadunt, ratio autem formalis illius causalitatis in quo posita sit & vnde oriatur sub scientiam cadit. Atque hæc de priori parte huius capitis.

In posteriori autem excludit Philosophus à consideratione huius scientiæ ens quod appellat verum, cui opponitur falsum ut nō ens. Et rationem reddit quia hæc tantum sunt in compositione & de diuisione mentis & ita sunt entia rationis. Circa quam partem multa dubitari possunt. Primum an veritas sit solum in compositione & diuisione intellectus, vel etiam in simplicium apprehensione. Aristoteles enim hic aperte videtur affirmare primum, & negare secundum, illis verbis: *Quod autem tanquam verum ens, & non ens ut falsum: quoniam circa compositionem & diuisionem est, &c.* Et infra, *Nō est autē verum & falsum in reb.*

sicut bonum & malum, sed in mente. Circa simplicia vero, & circa ea, quae quid sunt, nec in mente. Vbi aperte & affirmat veritatem esse in compositione, & negat esse in rebus, sed in mente, & declarat non esse in qualibet mentis operatione, quia non in simplici qua cognooscitur quid est, sed tantum in compositione. Cum autem sermo sit doctrinalis & indefinitus, equivaleret vniuersali, & quaecunque exceptio vel distinctio fiat, erit aperta contradictio, vel limitatio doctrinae, Aristotelicae, & extra mentem eius. Vnde Commentator, Alexander Aphrodisaeus, Scotus, & alii ita simpliciter exponunt absque declaratione vel limitatione.

Diuisus Thomas vero & Alexander Alenf aperte limitant, & aliquam veritatem fatentur esse in simplici mentis conceptu. Quam sententiam late defendimus disp. 8. sect. 3. Et brevis resolutio est quam tetigit Aegidius, quod lib. 4. q. 7. duplicem esse veritatem: vnam quae habet falsitatem oppositam, alteram quae non habet oppositam falsitatem, sed ignorantem. Aristoteles ergo hoc loco de priori falsitate loquitur, & de illa vniuersaliter verum est, solum reperiri in compositione & diuisione. Posterior autem veritas in simplici conceptione locum habet.

Hanc vero esse legitimam Aristotelis intelligentiam ex eodem Aristotele colligimus. Nam in primis distinctio illa duplicis veritatis ex ipso desumpta est lib. 3. de Anima cap. 6. text. 26. & lib. 6. Metaphys. ca. 12. vbi expositores praesertim Aphrodisaeus, & Diuus Thomas, & Alenfis notant, Themistiusq. 3. de Anima, capite suo 45. In priori itaq. loco sic ait Aristoteles. Est autem dictio quidem aliquid de aliquo, quemadmodum affirmatio: estque vera vel falsa omnis, at intellectus non omnis, sed qui est ipsius quid est ex ipso quid erat esse, & verus est & non aliquid de aliquo, sed ut visus proprius verus est. Vbi aperte distinguit alium modum veritatis praeter illum, qui est ut aliquid de aliquo, i. in compositione. Quod autem illa veritas non habeat falsitatem oppositam, declarat Aristoteles lib. 9. Metaphys. capite vltimo, vbi cum text. 21. dixisset, verum & falsum in compositione & diuisione reperiri, interrogat deinde text. 22. quomodo possint in simplicibus, vniuersi. & respondet, suo etiam modo reperiri in eis verum & falsum: sed verum proprie, falsum autem solum improprie & per ignorantem, seu per accidens. Nam attingere (inquit) & dicere verum (Ne tamen quis putaret hic sumi, dicere pro componere, sicut in citato loco de anima. interponit dicens) Non enim est idem affirmatio & dictio (hic enim dicere sumitur pro eo, quod est concipere rem sicut est.) At, non attingere, ait, est ignorare, quasi dicat, ibi non est falsitas, sed ignorantia, nisi secundum accidens, id est, adiungendo compositionem & tribuendo alienum conceptum ei, cuius conceptus non est.

Quo etiam modo dixit libro tertio de Anima, capite tertio, text. 161. in phantasia & sensibus esse interdum falsitatem: intelligit enim non proprie & per se, sed per accidens. Nam sensus ipse cum decipitur solum deficit non apprehendendo quod est, sed aliud, quae est impropria falsitas, & potius quaedam ignorantia: per accidens vero sequitur falsitas, non tam in sensu quam intellectu, quia id quod sensui apparet, tribuit rei cui non conuenit. Hanc vero differentiam inter veritatem & falsitatem simplicium, quod illa sit propria, haec vero impropria: Aristoteles satis explicat in citato loco 9. Metaphys. dum veritatem illam, simpliciter veritatem appellat. alteram vero potius ignorantem & falsitatem per accidens seu potius occasionem falsitatis, ut disp. 9. sect. 1. num. 13. & 14. latius declaramus ex eodem Arist. lib. 5. Metaph. cap. 29.

Denique quod hoc loco 6. Metaph. solum loquatur Philosophus de veritate illa, quae habet propriam falsitatem oppositam, patet tum quia aliis locis ponit distinctionem duplicis veritatis, & alteram extracompositionem admittit, tum etiam, quia hoc loco non

sine consideratione semper coniungit verum & falsum, ut significet se loqui de illo ente vero, cui non ens falsum opponitur. Tum praeterea: quia supra lib. 5. cap. 7. text. 14. inter acceptiones entis posuit illam, quae esse significat veritatem compositionis, & ad illud ens verum alludit hic, cum dicit ens verum solum in compositione reperiri. Nam in principio huius capituli resumpsit Aristoteles. tres diuisiones entis, quas in 1.5. capite 7. Metaph. posuerat, scilicet, in ens per se, & per accidens: in ens verum, & non ens falsum, & in ens actu, & potentia. Et potius excludit ens per accidens, statim autem ens verum: ergo de eodem loquitur hic, de quo lib. 5. locutus fuerat.

4. Ex his facile expeditur alia quaestio, an verum & falsum reperiantur in rebus: videtur enim hic Arist. negare. Sed eandem habet interpretationem: nam in rebus etiam non est veritas quae habeat propriam falsitatem oppositam: est tamen sua propria veritas, de qua late dictum est disp. 8. sect. 7. Constatq. hanc veritatem cognitam fuisse ab Aristotele, cum dicit lib. 1. Metaphys. c. 1. Ut vnumquodque est, ita & verum esse: eaq. esse verissima entia, quae sunt maxime perfecta.

5. Rursus queri hoc loco posset, an bonum & malum sunt in rebus: de qua re dictum est disp. 10. & 11. Discremen autem ab Aristotele hic positum est, bonitatem quae habet propriam malitiam oppositam in rebus reperiri: veritatem autem quae habet propriam falsitatem oppositam non reperiri in rebus, sed in mente, & ita est res clara.

6. Tandem esse potest quaestio, an entia rationis pertineant ad Metaphysicam considerationem. Quia ea ratione, qua Aristoteles excludit verum ens, excludit etiam omne ens rationis. Quod est verum loquendo de obiecto directo & proprio, ut disp. 1. sect. 1. dixi. Hoc vero non obstat quo minus per occasionem & ad distinguendum illud ab ente reali, consideretur ens rationis in hac scientia, ut in disp. vlt. huius operis annotamus, licet enim Aristoteles hic excludit ens verum, de alio tractationem promittit, eamq. tradit lib. 9. cap. vlt.

LIBER SEPTIMVS Metaphysicae.

De principio significato, quod est substantia.

In hoc libro incipit Philosophus agere de principali subiecto, & quodammodo vnico (ut ipse primo cap. dixit) obiecto huius scientiae, quod est substantia: & prius intentionem proponit: deinde declarat quid sit substantia, & praesertim agit de Quod quid est: ac tandem in agendis opinionibus Philosophorum de variis modis substantiarum plurimum immutatur.

Caput primum.

Substantiam esse primum ens, primumque huius scientiae obiectum.

Quaest. 1. posset hoc loco tractari primo quaestio de analogia entis inter substantiam & accidentia, quoniam aperte hic Aristoteles eam docet. Videatur disp. 3. sect. 3.

Secundo queri solet verum accidentia in abstracto sint entia, quoniam Aristoteles hic etiam videtur quaestionem mouere. Sed praeter ea, quae de diuisione entis inter substantiam & accidens ibi diximus, nihil addendum occurrit. Quia cum dicuntur accidentia in abstracto, nihil additur vel adimitur ipsis accidentibus: nam illud in abstracto, solum dicit denominationem extrinsecam ex nostro modo concipiendi, aut significandi desumptam. Quare non solum esse potest quaestio de ipsis formis vel modis accidentalibus, non prout hoc vel illo modo signifi-

CANIS

tantur, sed secundum se, seu prout tales formæ sunt: sic enim merito dicuntur accidentia in abstracto quia ut formæ sunt, non sunt aliter significabiles. De his ergo formis nulla super est quæstio quin sint entia diminuta quidem & imperfecta: tamen vera entia, & quæ simpliciter & sine addito possunt ita appellari, ut citato loco dixi.

Est autem differentia inter accidens concretum & abstractum in modo significandi: quia illud includit subiectum in sua significatione: hoc vero non, sed significat tantum ipsam formam. Et ex hac parte videtur concretum magis absolute ens tanquam id quod est quam solum abstractum: hoc enim argumentum Aristoteles hic proponit. Dicendum vero, est accidens abstractum & concretum idem esse, idemque ens importare, si formaliter ac per se sumantur, ut sumi debent: nam materialiter certum est concretum ratione subiecti, quod connotat esse magis ens, quia est subsistens, seu compositum ex subsistente & forma accidentali, tamen licet sub ea ratione plus habeat entitatis, minorem tamen unitatem per se habet: est enim ens per accidens. Sed de hac distinctione accidentis in abstractum & concretum dixi plura disputatione 3. sect. 2.

Vbi etiam vulgarem quæstionem attigi, quæ hic tractari solet scilicet, an concreta accidentium significant de formali subiectum, ut vult Avicenna, quem nonnulli Nominales sequuntur, sumentes fundamentum ex hoc loco Aristotelis: an vero de formali significant qualitatem, ut Commentator, D. Thom. & frequentius doctores docent ex Aristotele in Prædicam. c. de substantia, dicente: *Album solum qualitatem significat*. Sed neutra sententia satis ex Aristotele sumitur: nam hic solum argumentando dicit, videri magis ens concretum, quam abstractum propter inclusionem subiecti, quod est verum, etiam si subiectum includatur ut connotatum. In c. autem de substantia non dicit, *Album solum qualitatem*, sed *solum quale significat*: in quo etiam subiectum includitur: quamquam mens Aristotelis ibi solum fuerit dicere non significare quale quid, ut secundas substantias, sed quale accidentale, quod vocavit *solum quale*. Nihilominus posterior sententia, sicut communior, ita & verior est, ut ex ipso vsu vocum satis constat, & dicto loco satis probatum est. videri etiam potest Caietan. cap. de ente & essentia.

4. Rursus hic quæri solet, utrum in hærentia sit de essentia accidentis, eo quod Aristot. hic ait, accidens essentis ens. Tractatur disputatione 37. sect. 1.

Præterea quomodo verum sit quod hic dicit Aristoteles, natura cognitione ratione & tempore esse substantiam priorem accidente tractatur Disputatione 38. per totum, vbi textus Philosophi late exponitur.

Caput secundum & tertium.

Quid sit substantia, & quod simplex.

Quæst. 1. & 2. hæc duæ quæstiones, quid nimirum substantia sit, & quod simplex in disputatione 33. late tractantur. vbi specialiter disputatur illa diuisio substantiæ in primam & secundam, ad quæ reuocatur hic Diuus Thom. quadrimembræ diuisionem, quam hic ponit Philosophus, substantiam diuidens in quod quid erat esse, id est, essentiam & quidditatem rei, ipsum vniuersale, id est, supremum genus substantiæ, & genus, subintelligit sub illo cōtentum, adde etiam & speciem, & primum subiectum, id est, primam substantiam. Nam primum membrum non est proprie substantia, imo nec proprium prædicamentum substantiæ, sed analogū ad omnem rei quidditatem: & ideo in Prædicam. substantiæ omisum est. Secundum vero & tertium continentur sub secunda substantia: quartum vero idem est quod prima substantia. De qua etiam quomodo dicatur maxime substantia: ibidem declaratum est.

3. Tertio posset hic tractari diuisio substantiæ in materiam, formam & compositum, quam etiam tradit Aristoteles infra c. 10. huius lib. & cap. 13. & 15. ac lib. 8. cap. 2. & 3. & lib. 12. capite tertio, & tex. 14. & in principio secundi de Anima: tractatur autem à nobis disputatione 33. sect. 1. Id solum videtur hic notandum Aristotelem hoc loco diuisisse primam substantiam in illa tria membra, quæ eadem proportionem sumenda sunt. potuisset tamen pari modo diuidere vel substantiam secundam, vel substantiam in communi, ut fecisse videtur in lib. de anim. Sed hoc parum refert: intellexit enim Aristot. ex vna diuisione in particulari data alias subintelligi facile posse.

4. Quarto quæri hic solet circa tex. 7. in fine, an forma sit prior ac præcipua substantia quam materia & compositum, solet enim ita intelligi textus hic Aristotelis, ut patet ex interpretatione Diui Thomæ, A. lenis, Scoti, & Commentatoris. Sed occasio erandi fuit, quod infideliter Antiquus interpres transtulit: vbi enim textus Græcus habet & ipsum, ipse vertit & ipso. Vnde Aphrodisæus aliter exponit scilicet, non solum formam, sed etiam compositum esse perfectius materia: quod Aristoteles statim tradit tex. 8. Vel certe sensus est si forma est perfectior materia compositum esse utraque perfectius. Tractatur hoc ex professo disputatione 15. sect. 7. n. 6. Vbi etiam forma cum materia comparatur, & explicatur ratio Aristotelis, qua probat formam esse perfectiorem materia, quia est separabilis, intelligitur enim permissiue, seu de forma & materia ut sic: nam in tota latitudine formæ est aliqua separabilis, non vero in tota latitudine materiæ: id enim satis indicat excessum formæ respectu materiæ ex genere suo, & ex communi ratione actus & potentie eiusdem generis.

5. Quinta Quæstio huius loci maxime propria est, qualis substantia sit materia, & an sit pura potentia, vel aliquid habeat actualitatis, de qua re late disputatione 13. sect. 4. & seqq. Cum qua quæstione coniuncta necessario est quæstio de forma substantiali, an detur, quam etiam hic Aristoteles attigit, eamque late differimus disputat. 16. Quod ergo hoc loco Aristoteles definit, solum est materiam solum non esse illam substantiam primam quam appellamus maxime substantiam, sed esse quandam potentiam ad illam: non tamen negat Aristoteles, habere materiam suam substantialem entitatem quamuis potentialem ad formam recipiendam. Cum ergo ibi Aristoteles significat materiam esse notissimam, vel argumentando tantum loquitur, vel certe intelligit materiā esse notissimam sub communi ratione materiæ, seu subiecti transmutationum: non vero sub propria ratione materiæ primæ.

6. Sexto quæri potest, an quæritas sit substantia, quod hic Aristoteles negat, & merito: de qua re egimus disputatione 43. sect. 2.

Caput quartum.

De definitione seu quidditate rei.

Aristoteles in fine præcedentis capitis, de substantiali forma se acturum promittit: quia vero substantialis forma est quæ complet substantiæ quidditatem, seu quod quid erat esse, ut ipse loquitur, ideo ab ipso quod quid erat esse disputationem exorditur. Et tacite inchoat disputationem contra Platonem, ut ostendat formas separatas seu ideas non esse necessarias, nec propter definitiones, nec propter esse indiuiduorum, nec propter rerum generationes. In hoc ergo capite tractat de quidditate, seu quod quid est (hoc enim nomen magis proprium, concretumque est quam quidditas) agit (inquam) *logice* ut ipse dicit, seu in ordine ad definitiones. Quia vero quod quid est, latius patet quam forma substantialis rigorose sumpta, ideo hic generalius de illo disputat.

Et hæc

Et hac occasione multa praeferatur de ordine doctrinae in procedendo à notioribus ad minus nota: circa quae immorari aut mouere quaestionem superuacaneum est, cum ea methodus passim ab Aristotele repetatur, sicut quae proprium dialectici declarare illam.

Quaest. 1. Primo ergo quaeri potest, an verum sit quod in principio huius capitis Aristoteles ait, illud esse quod quid erat esse rei, quod per se primo praedicatur de re, id est, ita ut in definitione praedicati non ponatur subiectum, ut ipsemet declarat. Et ratio dubij esse potest, quia genus praedicatur per se primo de specie, ut animal de homine & tamen non est quod quid erat esse hominis. Rursus differentia, ut rationale, non dicit quod quid est, quia non in quid, sed in quale praedicatur, & tamen praedicatur per se primo. Verumtamen haec quaestio reicienda est in libro. Poster. ubi de modis per se late Aristoteles disputat. Et breuiter dicendum est, quod quid erat esse, logice sumptum, nihil esse aliud quam definitionem essentialem ac quidditativam rei, quae ut est formaliter in mente aut voce, est opus Dialecticae, ut vero essentia rei menti obiecta, aut definitione explicata, est essentia Metaphysica, quae dum in ordine ad definitionem explicatur, logice declarari dicitur, & ita loquitur Philosophus hic.

Hac autem definitio potest aut tota distincte praedicari de definito & tunc est propria & adaequata praedicatio quidditatis: potest ite praedicari per partes enunciando vel solum genus, vel solum differentiam: & tunc licet absolute non praedicetur totum quod quid est, tamen explicite praedicatur aliquid eius, & implicite totum, quia nec genus, nec differentia praedicantur ut partes, sed ut aliquo modo dicunt totum. Et ideo sub quod quid erat esse non sola definitio, sed etiam genus, & differentia, ea ratione quae praedicantur de definito comprehenduntur. Et hoc modo animal dicitur esse quod quid erat esse hominis non integrum formaliter confuse tamen totum. Nec refert quod differentia dicitur praedicari in quale, quia praedicatur in quale quid, id est, essentiale, & constituens rei essentiam. Unde constat omnia praedicata accidentalia, quaecumque sint, excludi à quod quid erat esse, quia non praedicantur per se primo de re.

2. Secundo hic quaeri potest, an accidentia habeant quod quid erat esse: id est, an definiri possint, & quo modo. Quam rem latissime tractat Aristoteles hic text. 12. & sequentibus, & toto c. seq. Sed vix potest hic esse quaestio de re, sed de nomine tantum. Summa ergo eorum, quae Aristoteles tradidit, in hoc continetur. Quod si Metaphysice loquamur de quod quid erat esse, id est, de essentia, constat accidentalia aliqua habere reale essentiam, sicut sunt entia realia, nā ens, per essentiam in ratione entis constituitur. At sicut accidentalia analogice & secundum quid sunt entia ita solum habet essentiam secundum quid, & cum eadem proportionali analogia.

Atque hinc ulterius loquendo logice de quod quid erat esse, id est, de definitione, eadem proportionem constat esse dicendum accidentia posse aliquam definitionem habere, nam habent realem essentiam & Metaphysice non omnino simplicem: omnis autem essentia realis & composita potest oratione aliqua & expressa mentis conceptione declarari: & hoc est definiri. Item accidentia habent sua propria genera & differentias, ergo per ea definiri possunt. Sicut autem essentia accidentalis est imperfecta, ita non nisi imperfecte potest definiri. Quae imperfectio consistere potest, vel in eo quod genus & differentia eius in latitudine entis valde incompleta sunt & imperfecta multo magis quam sit genus animae, vel materiae: vel certe in eo, quod non possunt definiri accidentia, nisi ponendo in definitione aliquod additum, ut per ordinem ad illud talis essentia declaratur. Quomodo superius dictum est substantiam esse priorem definitioni

ne accidente, quia non potest accidens, nisi per substantiam definiri. Nam ut definitio eius vere ac proprie declarat essentiam eius necesse est ut per aliquam habitudinem ad substantiam illam explicet, de qua re diximus disp. 37. sect. 1.

Illud autem aduerte, videri in hoc textu Aristotelem aliquando loqui de ente per accidens, aliquando vero de accidente: de quibus tamen non est omnino eadem ratio in ordine ad definitionem. Nam ens per accidens ut scire vera non habet definitionem, sed per plures definitiones seu aggregatum definitionum explicandum est, quia sicut non est ens, sed entia, ita non habet essentiam, sed essentias, & idem proportionaliter eade definitione. Accidens vero proprie sumptum est ens per se (inquam) non prout distinguitur contra in alio, sed prout distinguitur contra per accidens: seu est per se non in ratione entis, sed in ratione vnius, & ita vna etiam definitione definiri possunt, non tamen omnino perfecte vna, quia in ea ponendum est aliquod additum, & quoad hoc comparatur aliquo modo enti per accidens.

Caput quintum.

Soluntur dubitationes circa definitiones accidentium.

Quaest. vnica. Hic nihil occurrit notatione dignum praeter regulam quandam, quae communiter ex hoc capite colligitur, nempe & non committi negationem cum accidens in concreto adiectiue coniungitur subiecto quod connotat, ut cum dicitur nasus simus, aut capillus crispus, aut etiam corpus albu, haec enim regula non solum in accidentibus propriis, ut quidā significant, sed etiam in communibus locum habere spectu adaequati subiecti, quod connotant. Nam horum omnium eadem est ratio apparentis negationis, eo quod altera dictio videatur idē significare, quod utraq simul: nam album significat corpus disgregatum visus, & simum nasum curuū, vnde et fit argumentum loco nominis posse poni definitum, atque ita perinde esse dicere capillus crispus, quod capillus talis figurat.

Nihilominus certum est quod Aristoteles docet in his non committi negationem, quod satis constat ex communi modo loquendi, qui proprius & non abusus censetur. Ratio vero est, quia haec concreta non significant de formali subiecta, sed tantum ea connotant, & quando adiectiue seu ex parte praedicati ponuntur, proprie non ponuntur ratione formalis significati, sed ratione formalis tantum quod applicant materiali, & ideo non fit villa repetitio seu negatio. Neque etiam in his licet totam definitionem ipsius accidentis concreti ponere loco ipsius concreti adiectiui, qui in sua definitione includit ait (Diuus Thome) aliquid quod est extra essentiam suam. Vel clarius, quia in definitione ponitur ipsum subiectum seu materiale loco generis, & tamen in praedicatione vel compositione cum ipso materiali, solum adiungitur ratione formalis.

Caput sextum.

An quod quid est sit idem cum eo cuius est.

Hoc capite tacite probat Aristoteles propter esse indiuiduorum non esse necessarias separatas quidditates, quia quod quid est, non separatur ab eo cuius est, de qua re multa in expositione huius capitis dicimus disp. 34. sect. 3. ubi de natura & supposito eorumque distinctione agimus. Solum aduertatur diligenter quid intelligat Aristoteles per quod quid est, & quid sit id cum quo illud comparat: nam ex horum intelligentia pender sensus Aristotelis, & explicatio quaestionis. Igitur per quod quid erat esse intelligit Aristoteles definitionem essentialem rei: eodem enim modo hic accipit quod quid est, quo in praecedentibus capitibus

ut ma-

ut manifeste patet ex connexionem contextus, & in superioribus semper hoc sensu egerat de quo quid, & quoad hanc partem omnes expositores conveniunt.

Quidam vero aiunt Aristotelem comparare quod quid cum definito. Sed obstat, quia secundum hunc modum non solum in substantiis, sed etiam in accidentibus quod quid est, esset idem cum eo cuius est: quod Aristoteles negat. Et sequela patet, quia in omnibus rebus definitum esset idem cum sua definitione, & se conuerso. Respondent non negare hoc Arist. in accidentibus, sed in entibus per accidens, quæ non habet quod quid est. Sed obstat, quia Arist. hic de his quæ accidentaliter dicuntur, non dicit non habere quod quid est, sed potius supponit habere illud, licet minus perfectum, ut superiori c. tradiderat, & negat illud esse idem cum eo cuius est.

Quocirca mihi valde placet expositio Alex. Alenfis, quam ex Commentatore sumpsit, comparari hic quod quid est, ad primam substantiam, seu ad subiectum cui attribuitur: omnia enim quæ habent aliquo modo quod quid est, sunt ipsius primæ substantiæ. Et hoc modo clarissima est doctrina philosophi quod est esse idem cum eo cuius est, id est, cum eo subiecto, cui attribuitur in eo quod quid, ac per se, non vero cum eo de quo dicitur per accidens. Itaque comparat philosophus quod quid est ad omne subiectum de quo dicitur, & duas generales regulas constituit. Prima est, Respectu eius de quo dicitur per se, esse idem cum illo: Alia, respectu eius de quo dicitur ex accidenti non esse idem. Et quia quod quid est substantiale, quia tale est de nullo dicitur per accidens, sed tantum per se, ideo simpliciter est idem cum eo cuius est. Quod quid autem accidentale, si formaliter comparetur ad rem sui generis, & sibi per se subiectam in prædicatione, etiam est idem cum eo cuius est, ut quod quid est albedinis cum albedine, vel cum hac albedine. Quia vero huiusmodi quod quid est accidentale, potest etiam dici per accidens de substantia, ideo respectu eius cuius hoc modo est, non est idem cum eo, quia non eius, ut quod quid est eius, sed ut accidens eius.

Atque hoc modo explicata sententia Aristotelis, aptissime per illam paratur via ad ostendendum ideas non esse separatas à rebus & substantiis particularibus, quod Arist. intendit. Sic etiam cessant hic quæstiones de distinctione naturæ à supposito, & de distinctione abstracti à concreto in substantiis, etiam vniuersæ conceptis, ut sunt homo & humanitas, quæ à nobis tractatæ sunt. d. Disp. 34.

Quæst. 1. Pertinet autem huc proprie q. de identitate definitionis, cum definito, sed quia dialectica est, & nihil habet difficultatis, eam prætermittit.

2. Posset etiam hic tractari quæstio, quomodo definitum in communi, seu species, sit idem cum indiuiduo, de quo per se dicitur, quæ disp. 5. de vnitæ indiuidui ali tractatur. Hinc tamen collige, cum Arist. ait quod quid est, non esse idem cum eo cuius est, non excludere omnem distinctionem rationis, siue fundatam in modo concipiendi, ut inter definitionem & definitum siue in re concepta, ut inter speciem & indiuiduum, excludit ergo distinctionem rei, & ex natura rei, & omnem illam quæ impedit prædicationem formalem ac per se, & licet facilius litera Philosophi quoad reliqua.

Caput septimum.

Quomodo, & à quo forma rerum fiat.

Hic incipit perficere terciâ partem disputationis contra Platonem, quod ideas non sint necessariæ propter generationem, & ea occasione in hoc & sequenti cap. varia distinguit principia & modos generationum scilicet ab arte, vel natura, vel casu, & alia quæ latissime disputantur à nobis in Disp. 18. de causa efficiente.

Quæst. 1. Hic vero specialiter disputari solet occasione textus Arist. primo. An omnia, quæ sunt, fiant ex aliqua materia: quod tangit quæst. illam, an Arist. cognouerit creationem. Sed hic Arist. de actionibus naturalibus loquitur: & in his verum habet generalis propositio quæ affirmat omnia fieri ex materia aliqua. Et eodem modo accipienda est alia propositio quam habet text. 24. *Quare quemadmodum dicitur, impossibile est fieri si nihil præexistat.*

2. Secundo quæri solet, an omnia quæ materiam habent possint esse, & non esse propter verba philosophi, text. 22. *Cuncta quæ natura sunt, habent materiam: possibile enim est esse & non esse eorum vnumquodque, hoc autem materia.* Sed in hoc textu non habet fundamentum illa, quæ quia hic solum dicitur omne quod potest esse, & non esse, id habere ex materia: non potest autem hæc affirmans propositio conuerteri simpliciter, nec Arist. id dixit. Tractatur vero illa quæstio d. 13. sect. 8. & seq.

3. Tercio quæri potest, an omnia quæ generantur ex semine, possint ex putrefactione, & si ex semine generari. Nam Arist. hic text. 22. clare affirmat, eadem quæ ex semine fiunt, contingere fieri sine semine. Propter quod Averroes 8. *Phyficor. comm. 46. de omnibus animalibus sine distinctione id affirmat.* Auicenna vero lib. 2. sufficiens in vniuersum negat id fieri posse: putat enim specie distingui animalia, quæ sine semine fiunt ex putrefactione ab aliis, quæ similia videntur ex semine generatis. Sed vtriusque opinio satis est repugnans experientiæ. Nam videmus nonnulla animalia generari ex putrefactione omnino similia his, quæ per seminale propagationem fiunt, & in plantis id est euidentius. Et è contrario præter omnem naturalem euentum est quod animalia perfecta, ut equi, leones, &c. generantur nisi per propriam & per se generationem.

Quapropter D. Thom. hoc loco recte distinguit, expendens accurate verba philosophi dicentis. *Quædam enim cadem ex semine, & absque semine fiunt.* Dixit enim quædam, quia non est id commune omnibus. Distinctio ergo est de perfectis & imperfectis viuientibus: hæc enim possunt sine semine virtute celestium corporum causari, quia sunt adeo imperfecta, ut dispositiones ad eorum formas necessarias casu possunt in subiecto consurgere ex contingente concursu aliorum agentium: at priora viuientia adeo sunt perfecta & tam exactam ac mirabilem organizationem possulant, ut minime possint nisi à causa propria ac per se fieri. Atque ita hoc ipsum docet experientia de vtroque viuientium ordine, ut dixi. Et in hac resolutione conueniunt contra Auicennam & Commentatorem sectatores vtriusque scholæ D. Tho. & Scot. hic Alexan. Alenf. & alii.

4. Hinc vero nascitur altera quæstio, quænam causa inducat formas substantiales in hæc viuētia, & an cælum habeat ad hoc sufficientem virtutem, de qua re dixi disp. 15. sect. 1.

5. Quæri item potest, an huiusmodi rerum generatio sit dicenda causalis. Hoc vero facile habet resolutionem: nam respectu particularium agentium est causalis, respectu vero Solis non ita. Ita Diuus Thom. cuius sententia defenditur contra impugnaciones Ianduni à lauello q. 10. Sed est res facilis. Aliter dici potest, illam generationem quantum ad concursum causarum disponentium materiam esse per accidens, & à casu: posita vero illa dispositione per se & ex intentione agentis vniuersalis induci talem formam substantialem quod attigimus Disputatione vlt. sect. vlt.

6. Præterea hic quæri potest quomodo exemplaria artium ad suos effectus concurrant: quia Arist. hic ait sanitatem in materia oriri ex sanitate in mente seu in materia. Hanc quæstionem & locum exponimus disp. 25. sect. 3.

Denique potest quæri, utrum actiones immanentes, sint vere actiones, ita enim expresse videtur affirmare

mare Philosophus dum ait: Generationum autem & motuum, hac quidem intellectio, illa vero effectio seu factio vocatur. De hac re late disputatum est disp. 48. sect. 2. & disp. 49. sect. 4.

Caput octauum.

De eadem re, & quod forma non per se fiat, sed compositum.

Quæst. 1. Primo ab ipso Philosopho tractatur, an forma per se generetur, quam quætionem expediui mus breuiter disp. 15. sect. 4.

2. An hoc non solum in formis substantialibus, sed etiam accidentalibus verum sit, sibi n. 6. vbi breuiter affirmantem partem resolvimus.

3. An formæ substantiales, introducatur in materiam ab aliquo agente vniuersali, vel à particularibus: de hac q. late disp. 15. sect. 2. à n. 9. & disp. 18. sect. 1. & 2.

4. An vnumquodq; generet sibi simile. Hæc quæstio ex eisdem locis expedita est, & ex diuisione causæ efficientis in vniuocam & æquiuocam, quæ traditur & explicatur disputatione 17. sectione secunda. Solum aduertenda sunt duo. Vnum est Aristotelem loqui proprie de generatione, sub ea comprehendendo alterationem quæ ad illam disponit: non vero de omni effectione, sicut enim qui localiter mouet non proprie agit simile: nec per omnes actiones immanentes intendunt agentia productionem sibi similitum, sed vnaquæque potentia dicitur agere id, quod proportionatum, & accommodatum est ad suam perfectionem. Hæc enim non tantum agunt, vt se cõmunent, quæ vt se perficiant: & ideo nõ agunt proprie sibi similia. Quamquam si late extendatur similitudo ad causam æquiuocam, possunt etiã hæc dici agere sibi similia. Secundo igitur aduertendum est, Aristotelem hic non dixisse omnia generari à sibi similibus, sed indefinite ait: In quibusdam manifestum est quod generans tale est, quale id quod generatur. Est ergo generaliter & in omni proprietate verum in causis vniuocis: in æquiuocis autem secundum eminentiam, & virtutalem similitudinem, in artificialibus vero seu intellectualibus causis secundum idealem seu intentionalem representationem, & ita nullam habent difficultatem quæ de hac re tractari solent: vide Soncin. hoc lib. quæst. 14. lauel. quæst. 12. & alios.

Caput nonum.

De eadem re dubitationes nonnullæ cum solutionibus earum.

Quæst. 1. Primo quæri solet hic de educatione formæ de potetia materiæ quæ & qualis sit, & an aliquid formæ actu præcedat in materia De qua re late disp. 15. sect. 2. & 3. vbi in 2. n. 28. ex professo exponitur tex. 29. huius capitis.

2. Quomodo virtus seminis, vel accidentales virtutes efficiant substantialem generationem: de quo late disp. 18. sect. 2.

Quæstiones etiam omnes in superiori capite annotatæ in hoc habent locum, qui ab Aristotele fere repetitur eadem doctrinâ.

Caput decimum.

De quidditate in ordine ad definitionem.

Quæst. 1. Principio hic quæri posset. Ad Philosophumne primum pertineat de definitione disputare sed de hoc disp. 1. præmiali sectione quarta à numer. 24. vbi ostendimus formam definiendum mente, tum consequenter verbo, ad Dialecticum spectare: Metaphysicum vero explicare fundamentum definitionis, quod est essentia rei, tamen quia hæc ipsa essentia & quidditas, prout in se est, difficile cognosci-

tur, ideo Aristoteles multa tradit de ipsa definitione prout à nobis fit, aut fieri debet, vt in ordine ad notionem essentia declarat, & maxime vt ostendat materiam pertinere ad essentialem rationem aliquarum rerum, vt in hac & ratione cõtra Platonem ostendat, non posse dari talium rerum ideas à materia separatas. Hæc ergo ratio in his capitibus agit de definitione, in quorum tractatione nos ea omnia quæ mere Dialectica sunt breuiter attingemus.

2. Secundo ergo inquiritur an de ratione definitionis sit vt partibus constet. Sed in hoc satis expressa est sententia Aristotelis hic affirmantis, & si nomen ipsum, & munus definitionis explicetur dubitationem non habet. Nos enim per simplices conceptus non possumus distincte cognoscere & explicare rerum essentias: & ideo ad distincte concipiendam vel explicandam naturam rei, eam in plures conceptus diuidimus, vt quid ei proprium, quid commune, quid essentiale, quid accidentale sit, cognoscamus, atq; ita tandem apte coniungendo conceptus essentiales rei, ipsam distincte concipiamus, eamque distinctam conceptionem, definitionem essentialem vocamus, vel mente concepim, vel voce expressam: & proportionali modo conficimus definitiones, quas descriptiuas appellant. Sic ergo constat de ratione definitionis esse vt sit oratio, & consequenter vt partes habeat, unde proprius modus venâ definitionem est per diuisionem conceptuum communium vsque ad proprios, alienos reiciendo, vt latius Aristotel. lib. 2. Poster. cap. 14.

3. Tercio, an partes definitionis correspondeat partibus rei definite: id enim affirmare videtur Philosophus initio huius capitis dicens. Sicut ratio ad rem, similiter & pars rationis ad partem rei se habet. Idque colligi potest ex munere & in fine definitionis. Nam cum distincte declarat totam rei essentiam & ad hoc munus utatur (vt sic dicâ) partialibus conceptibus, videtur necessarium, vt illis correspondeat partes proportionatæ in definito. In contrarium est, quia sæpe definitum est res simplex & non habet veras partes. Itæ, licet eas habeat, non semper illis respondent partes definitionis, sed potius quælibet pars definitionis dicit totam rei essentiam, licet minus distincte quam ipsa definitio: genus enim & differentia licet sint partes definitionis, non significant partes definiti, sed totum confusa & incompleta ratione. Aliqui putant Arist. loqui de rebus tantum naturalibus & compositis & in illis veram esse in vniuersum propositionem eius, quia generi correspondet forma generica, & differentia forma specifica, quæ distinctæ sunt. Sed hæc responsio primo supponit falsam sententiam de pluralitate formarum iuxta ordinem prædicatorum essentialium, quam improbamus disp. 15. Deinde est contra verba Aristotelis absoluta & generalia.

Duobus ergo modis exponi potest Philosophus, Primo, eius locutionem solum esse per proportionalem comparisonem, nec esse absolutam, sed cum distributione accommodata. Vult enim partes definitionis esse proportionem inter se, & ad definitum seruare, quàm partes rei inter se & cum toto. Non quod nec esse sit omnem rem definitam habere partes, sed quod comparatio fiat ad illam, quæ eas habet. Constat autem proportio in hoc, quod partes definitionis comparantur vt potentia & actus, sicut partes rei. Altera expositio est, vt partes rei dicatur, vel partes physicae, si res physice ac proprie composita sit, quibus respondent partes definitionis, vel secundum rem si definitio detur modo physico: vel secundum proportionem & imitationem, si definitio sit propria ac metaphysica per proprium genus & differentiam. Vellatius etiam dicantur partes rei, ipsi gradus metaphysici præcise concepti, qui per genus & differentiam, vt sunt partes definitionis, indicantur.

4. Quarta ac præcipua quæstio circa hoc caput est, Vtrum materia sit pars quidditatis substantialis, materialis,

riales, & consequenter an in definitione talium rerū ponatur materia. Sed prior quæstio ex professo tractatur disp. 36. sect. 2. Vbi cum Aristotele & Diuo Thoma affirmantem partem amplectimur. Ex qua sequitur in definitione quidditatiua substantiarum materialium poni materiam: non vt additum: hoc enim est præter perfectionem & naturam substantiæ completæ, sed vt de intrinseca essentia talium rerum existens. Ponitur autem materia in tali definitione, vel expresse, si definitio detur modo physico, vt cum dicitur homo consistere corpore & anima vel implicite, vt inclusa in genere metaphysico, vt cum dicitur homo animal rationale. Denique ponitur materia in definitione secundum aliquam vniuersalem rationem, non tamen materia signata, nam hæc propria indiuiduorum est, vt hic docet Philosophus & Diuus Thomas, & alii late exponunt.

5 Hinc oritur quinta quæstio, an singulare vt singula, & definibile sit, & consequenter in eius definitione poni possit materia signata. Est autem quæstio de singulari nō in actu signato (vt sic dicam) id est, de communi ratione singularitatis: hoc enim modo iā aliquid commune sumitur, quod definiti suo modo potest, scilicet persona, suppositum, & alia huiusmodi, sed est quæstio de singulari (vt sic dicam) exercito. Et hoc modo negat hic Aristoteles text. 33. singulare definiti: ideo enim negat materiam signatam poni in definitione: idem habet infra cap. 15. text. 53 & supra cap. 4. text. 13. dixerat solam speciem posse definiti proprie. & 1. Poster. cap. 7. ait indiuiduum neque scientiam esse neque definitionem. Quo loco res hæc ex professo tractanda est.

1. anal. li. 7.
Met. q. 16.

Non enim caret difficultate, cur non possit indiuiduum definiti, cum possit in duos conceptus resolui, scilicet in conceptum speciei, & propriæ differentie indiuidualis. Quod enim quidam dicunt, non habere indiuiduum propriam differentiam indiuidualem, sed tantū accidens indiuiduale, falsum est, vt ex dictis à nobis in disp. 5. constat. Præterea de indiuiduis perpetuis est vera scientia, vt de Deo, hoc Angelo: (nam Aristotel. solum de indiuiduis materialibus hoc negat) cur ergo non potest eorundem esse propria definitio? Quod illorum esse potest, etiam erit aliorum prout abstrahuntur à tempore, & ab actuali existentia. Propter quæ non defuit qui ex istis singulare ex se & natura sua esse definibile, à nobis tamen non definiti, quia propriam eius differentiam non attingimus.

Ant. Andr.
Met. q. 7.

Existimo tamen quæstionem esse de nomine, & Aristotelis locutionem magis esse propriam, sicut & magis receptam. Quia definitio proprie dicta explicat essentiam rei: vnde sicut indiuiduum non habet aliam essentiam præterquam essentiam speciei, ita neque aliam propriam definitionem habere censetur. Item contractio speciei ad indiuiduum est quasi materialis ratione talis entitatis: & ideo id quod indiuiduum addit ultra speciem non tam definitione propria explicatur, quam applicatio definitionis essentialis ad hanc entitatem. Proprie ergo definitur species, quæ genere & differentia essentiali constat. Genera vero summa & indiuidua non ita propriam definitionem habent, licet aliquo modo describi & explicari valeant. Quod vero de singularibus non fit scientia vel demonstratio, intelligendum est fere eodem modo, quia de eis vt talia sunt, solum contingetia & mutabilia cognoscuntur. Quod si aliqua necessaria demonstrari videntur, id semper est in vi alicuius medii vniuersalis, & ita potius est applicatio scientiæ vniuersalis ad particularem, quam propria scientia particulari. Quod in nomine creato fortasse verum est: quia nulla res est essentialiter singularis præter Deum, de quo perfectissima scientia esse potest. Et maxime hoc intelligitur de humana scientia: nam angelica est alterius rationis per intuitionem singularium rerum, prout in se sunt.

Tom. II. Metaphyl.

6 Rursus quæri hic potest, an partes definiti sint priores ipso definito, item an locopartis definitionis liceat eius definitionem semper ponere.

7 Quas quæstiones videtur hic proponere Aristot. Et priorem quidem magis ex professo tractat: & in summa respondet, partes formales esse priores, materiales vero minime. Per formales autem partes intelligit eas, quæ sumuntur à forma vt sic, vel quæ illi formaliter correspondent, vel denique quæ sumuntur æque vniuersaliter ac ipsum definitum. Vnde per materiales partes intelligit indiuiduales vel omnes illas quæ contrahunt rationes definiti ad particularem materiam, quam ex vi suæ formalis rationis non requirit, vt est respectu sphaeræ quod aenea sit. Dicuntur autem partes formales priores definito prioritate quadam naturæ, seu causalitatis, interdum etiā subsistendi consequentia: quamuis non semper, quia interdum sicut totum non potest esse sine his partibus, ite neque conuerso partes extra totum, vt Arist. etiam hic notauit.

De altera vero quæstione nil fere Aristoteles dicit, & resolutio sumi potest ex notatis supra cap. 4. Nam si id quod ponitur in definitione est vere essentialis, & definitionem propriam habet, nihil impedit quin loco eius definitio ponatur: sic enim, cum homo definiatur esse animal rationale, recte dicitur esse viuens sensibile rationale, imo sic distinctior est definitio. Si vero pars definitionis sit ita simplex vt definitionem non habeat, non oportet loco illius descriptionem eius ponere, vt patet in generibus summis, differentis, & hac ratione transcendentia non ponitur in definitionibus. Similiter, si id quod non ponitur in definitione non sit essentialis, sed additū quodam nō ponitur loco eius ipsius definitio, quia sæpe committeretur nugatio, aut circulus vitiosus, vt cap. 4. tactū est. Et iuxta hæc intelligendus est idem Arist. 2. Topic. 2.

Caput vndecimum.

Quæ sint partes formales, quæ vero materiales.

Quæst. 1. In hoc capite, nihil noui quærendum occurrit, nam fere nihil in eo additur, sed inculcatur iterum quæstio de materia, an sit pars essentialis specificæ, necne, & pars affirmans concluditur: & hac ratione dicitur, partes formales seu quæ sunt de definitione speciei non excludere materiam sensibilem in rebus naturalibus, nec intelligibilem in mathematicis: sed in prioribus excludere indiuiduam materiam, in posterioribus vero sensibilem. Vnde partes formales dicuntur, quæ secundum speciem rationem, & ad munus aliquod ratione illius conueniens, requiruntur, etiam si materiam in vniuersali, seu modo proportionato includant: materiales vero dicuntur, quæ sunt quasi per accidens ad communem rationem speciei. Quæ omnia eo tendunt, vt contra Platonem concludat rationes communes & específicas harum rerum non posse ab omni materia abstrahi.

2. Rursus inculcat quæstionem, an quod quid est, sit idem cum eo cuius est, quam supra iam tetigimus & hic locus in particulari, & verba etiam Philosophi explicata ex professo sunt in disputatione 34. sect. 5. in fine.

Caput duodecimum.

Ex partibus definitionis, seu genere & differentia fieri per se vnum.

Quæst. 1. Hic primā quæstio esse potest vnde habeant definitum & definitio vnitatem per se. Non est autem sensus vnde habeant vnitatem, definitum & definitio inter se comparata: hoc enim iam est actū: habent enim illam ex identitate: sed est sensus, cum

M m m

defini-

definitio plura dicat vel contineat, unde habeat definitum, de quo illa omnia dicuntur, quod sit unum & non plura. Idemque consequenter de ipsa definitione intelligendum est. Et resolutio est per se satis clara. Definitio enim una est, quia constat genere & differentia, quæ comparatur ut propria potentia & actus, & simili modo definitum est unum, quia essentia eius constat genere & differentia ut proprio actu & potentia metaphysicis, ac per se ordinatis, ex huiusmodi autem actu & potentia semper fit unum per se, etiam in rebus physicis, ut infra lib. 8. docetur de materia & forma, & sumitur ex lib. 2. de anima, textu 7. ergo multo magis ex metaphysicis. Quod probatur ex altera ratione Philosophi in præsentia, quia videlicet genus non est præter ipsas species, seu extra illas, unde tantum est ipsa essentia speciei confuse concepta. Et (ut recte D. Thom. declarat) ideo genus non potest esse sine speciebus, quia *forma specierum non sunt alie à forma generis*: ergo in re dicunt eandem essentiam solumque differunt ut determinabile & determinans secundum rationem: componunt ergo unum per se. Hac ergo de causa, tam definitum, quam definitio habent unitatem propriam.

Sed est aduertendum, definitionem & definitum posse considerari, vel ut sunt formaliter in mente, vel ut sunt obiective. Priori modo definitio est propria & secundum rem composita ex conceptibus mentis re ipsa diversis: dicitur tamen habere unitatem ad modum totius cuiusdam artificialis, ob subordinationem & coniunctionem aliquam talium conceptuum. Obiective autem non habet compositionem realem ex vi generis & differentie, sed solum rationis per denominationem à compositione conceptuum mentis. Definitum autem neutro modo habet compositionem rei, sed tantum rationis, etiam ex vi generis & differentie. Hoc autem nomen *definitum*, proprius dici videtur de conceptu obiectivo quam de formali, licet è converso *Definitio* proprius videatur dici de conceptu formali, quam de obiectivo: & ideo hæc unitas magis cernitur per se in definito, quam in definitione: atque ita Aristoteles in hoc capite præcipue loquitur de unitate per se ipsius definiti seu essentie, quatenus ex genere & differentia componitur. De hac autem compositione, & extremorum distinctione, & comparatione, videnda sunt, quæ late tractantur disputat. 6. sect. 9. 10. & 11.

2. Quæri vero ulterius potest an genus possit extra omnes species reperiri. Et ratio dubii est: nam Aristoteles sub diiunctione dicit. *Genus non est præter eas, quæ ut species generis sunt, aut si est quidem, sed tanquam materia est*. Unde innuere videtur, posse genus interdum reperiri extra species, saltem per modum informis materie. In contrarium est, quia genus nullo modo potest extra omnes species reperiri, cum in re ab ipsis non distinguatur, nec dicat aliam essentiam ab ipsis.

Duobus modis intelligi potest genus esse extra omnes species, uno modo realiter per separationem in re ipsa: & hoc modo simpliciter est impossibile genus esse extra species ut rationes factæ cōcludunt, & hoc ubique docuit Aristoteles agens contra ideas Platonis, & inferens hoc inconueniens, quod si darentur idææ specierum abstractæ ab indiuiduis, dandæ essent idææ generum separatæ ab speciebus. Si ergo de hac separatione hic textus intelligatur, ut communiter intelligitur à D. Thoma, & aliis, distinctio solum additur ad tollendam quarundam vocum æquivocationem, quæ videntur significare genera, quæ separantur ab speciebus, re tamen vera ut sic non significant genera, sed partem materialem totius compositi. Ut patet in exemplo *vocis*, quo Aristoteles utitur: vox enim significare potest articulatam sonum in cōmuni; & ut sic est genus: ut vero significare potest tantum sonum ut capacem talis formationis, est mate-

ria. Et idem est de corpore, ut D. Thomas hic notat: nam ut significat compositum ex materia & forma substantiali in communi, est genus, & ut sic non est villo modo separabile ab omnibus speciebus, ut vero significat primum subiectum aptum informari substantialiter, dicit materiam. Alio vero modo dici potest genus esse separabile ab speciebus secundum rationem ita ut non sit prædicabile de illis, & hoc modo etiam est verum dictum Aristotelis, vel non esse separabile, vel non sumi ut genus, sed ut materiam. Et ex utroque membro concluditur in eundem, nempe genus esse separabile proprie identitatem & unitatem & quatenus separatur aliquo modo significari, vel cōcipi ut materiam, & ideo aptum esse ad componendum per se unum cum differentia.

3. Tertia quæstio est potest, quomodo verum sit differentiam superiorem diuidi per inferiores: sic enim Philosophus ait: *Oportet diuidi differentia differentiam*. Est autem ratio dubii, quia differentia indiuisibilis videtur, alioqui si differentia per differentias diuisibilis est, & in infinitum procedetur, & non constituet speciem indiuisibilem. Respondetur, Aristotelem clare loqui de differentiis subalternis, quas diuidi dicit, non quia ipse ut differentie sunt, diuidantur, sed quia constitutum ex illis ut tale est, amplius est diuisibile per alias formales differentias. Nec proceditur in infinitum, quia in aliqua vltima differentia sistitur, ut idem Aristoteles dicit. Neque etiam hinc, ut talis differentia non constituat speciem, sed ut non constituat speciem vltimam.

Aduertit vero Philosophus hanc divisionem debere esse formalem, ita ut posterior differentia per se determinet priorem, & sit modus seu actus eius. Intelligit autem aliquando posteriorem differentiam esse eiusdem ordinis cum priori, & tunc esse solum, quasi determinationem eius in eadem latitudine, ut sensibile determinatur per talem sentiendi modum: inter dum vero posteriorem differentiam pertinere ad superiorem ordinem, & secum euehere priorem differentiam, quo modo rationale cōparatur ad sensibile. Et tunc non solum determinatur illam quasi modificando intra suum gradum, sed addendo etiam gradum superiorem: tamen quia illud additum est formalis actuatione prioris gradus, simulque est perfectio illius intra suum gradum, non solum illa est propria & formalis differentia, verum etiam est perfectissima.

4. Quarta quæstio est, num differentia inferior superiorem includat. Id enim affirmare videtur Philosophus, cum ait: *Si ergo hæc ita se habent manifestum est, quod vltima differentia rei substantia erit, & definitio: & infra si situr differentia differentia fiat, una quæ vltima est, erit species & substantia*. Adhibetq; exemplum in his: *animal habens pedes, bipes*; nam hæc secunda includit primam, ut per se constat, & hinc concludit in definitione non esse ponendam, nisi vltimam differentiam: nam si simul priores ponantur, contra iteretur nugatio. Ut si in dicto exemplo dicatur, *animal habens pedes bipes*. In contrarium vero est, quia differentia superior includitur in genere, ut sensibile in animali: ergo non potest includi in differentia inferiori. Patet cōsequenter: tum, quia genus omnino extra rationem differentie est, ut in lib. 3. est dictum, tū etiam quia alias semper committeretur nugatio adiungendo differentiam generi, quod est plane falsum. Item quoties in definitione ponitur genus remotum, non satis est ponere differentiam vltimam, sed oportet addere intermedias, ut hic etiam dicitur, ergo non includuntur in vltima: alia esset nugatio.

Aliqui exponunt, & significat S. Thomas, Aristotelem loqui de differentia, non secundum præcisum conceptum eius, ut est pars definitionis, sed ut est quoddam totum includens confuse, non solum superiores differentias, sed etiam genus ipsum. Nam solum in hoc sensu potest esse verum, quod differentia vltima sit substantia rei & definitio, nimirum æquiva-

quivalenter & implicite. Aliter Alensis indicat, & etiam Scotus ait, ultimam differentiam appellari substantiam rei, & definitionem, quia completillam. non quia omnia superiora includat, sed quia illa per se supponit, & necessaria consecutione, cui ultima differentia conuenit, necesse est, omnes superiores conuenire. Sed licet hæc vera sint, tamen non sufficiunt ad explicandam Aristotelis argumentationem nimirum committi negationem, si simul cum ultima differentia superiores in definitione ponantur. Nam hoc per se loquendo, non sequitur, dicendo enim *viuentis sensibilis rationale*, non committitur negatio, etiam si rationale sumptum confuse & per modum totius superiora omnia includat, quia in illa definitione non ita adiungitur, sed secundum suam præcisam rationem. Neque etiam committitur negatio propterea quod rationale per se supponat superiora, & implicite ac illatue illa indicet: satis est enim, quod illa formaliter non includat. Videtur ergo Aristoteles sentire ultimam differentiam formaliter includere superiores, & ideo committi negationem. Idque videtur clarum in exemplo Aristotelis: nam hæc differentia *bipes* includit formaliter hanc superiorem, scilicet, *habere pedes*.

Dicendum nihilominus est per se loquendo differentiam ultimam non includere formaliter superiores, sed præsuppositiue, aut confuse, ut citati authores vere dixerunt. Ex qua etiam fit non committi negationem, per se loquendo & generaliter, ponendo in definitione plures differentias per se subordinatas quando definitio non datur per genus proximum, sed per remotum. Et hoc etiam est certissimum, & sumitur ex eodem Aristotele in hoc capite. Aliquando vero talis esse potest diuisio differentiarum, ut in conceptu vnius alia formaliter includatur, & fiat respectio vtramque ponendo ut in dicto exemplo Aristotelis. Quo indicio particulari videtur Aristoteles, ut ostendat, ultimam differentiam esse actum per se superiorem & completam vnius essentia: definiti, quod erat in hoc discursu intentum. Nam ex hoc indicio sumi potest idem esse in aliis ultimis differentiis, etiam si non ita formaliter superiores includant. Addi etiam potest, ut tacite obiectioni respondeamus, differentiam ultimam præcisè sumptam nunquam includere formaliter superiores: aliquando vero ita esse coniunctam, ut nec concipiatur nec significetur nisi includendo superiores, ut in exemplo Aristotelis constat. hocque satis esse ad discursum Aristotelis. Fortasse etiam Aristoteles non loquitur de differentia ultima & subalterna, sed de ultima, quam vult ostendere tantum esse vnam nec posse poni in definitione duas ultimas sine negatione, ut statim de clarabimus.

5. Alia quaestio in hoc capite definitur, nempe quas conditiones requirat definitio essentialis. Ut recte tradita sit: multæ enim conditiones in hoc capite colliguntur. Prima, ut detur per ea, quæ definitioni conueniunt per se primo & secundum quod ipsum quia debent explicare quod quid est eius. Secunda, ut detur per propriam potentiam & actum per se ordinatam, & si plures differentia: ponantur, vna per se diuidat aliam. Tertia, ut differentia ultima, vna tantum sit, nam, si sint plures, vel vna includat aliam: & sic erit nugatio, vel neutra includat aliam, & tunc, vel sunt per accidens ordinatæ, & sic non component per se vnā essentiam, vel si per se ordinatæ sunt, vna est potentia, & alia actus, & hæc tantum erit ultima: altera vero generaliter erit. Quartam conditionem colligit Alensis, quod scilicet, ut definitio recto ordine constituatur quæ communiora sunt præcedant & si plures ponantur differentia: prius ponatur subalterna deinde ultima. Sed Aristoteles hæc non posuit quin potius significat in fine capitis, hunc ordinem non pertinere ad substantiam, non quidem verum est, si materialiter sumatur formaliter tamē quoad

Tom. II. Metaphys.

rationem actus & potentia: necesse est ut potentia supponatur, & sic sumatur, ut prior, licet forte non prius proferatur, & hoc sensu coincidit hæc conditio cum præcedenti. Ultima conditio, quæ colligitur, est, definitionem debere esse propriam & reciprocam definito. Quam etiam Aristoteles expresse non ponit, in ea tamen includitur, quod definitio debet habere vnitatem ab ultima differentia, quæ propria rei substantiam & essentiam declarat.

6. Sexta quaestio hic tractari solet: An vnitatem per se substantia: compositæ vnā formam requirat. Hanc enim quaestionem saepe inculcat hic D. Thom. colligens vnitatem formæ ex rationibus, quibus hic Aristoteles videtur. Scotus vero ibidem id redarguit, & rationes conatur soluere. D. Thomæ autem sententia preferenda est, quam late tractamus disputat. 5. sect. 10.

Caput decimum tertium.

De substantia secunda seu vniuersali.

Ab hoc capite incipit Aristotel. dicere expressius & clarius de secundis substantiis, præsertim ad concludendam disputationem de ideis contra Platonem.

Quest. 1. Vnde prima quaestio hic occurrit, an vniuersalia sint substantia:, quam Aristoteles hoc capite præcipue tractat. Et potest primo intelligi de omnibus vniuersalibus, & sic constat non omnia esse substantias, quod attigimus disput. 6. sect. 7. Secundo potest in speciali intelligi de vniuersalibus prædicamentis substantia:, quæ in prædicamentis secundæ substantia: dicuntur. Vnde constat talia vniuersalia substantias esse, de quibus late disputamus disput. 33. se. 2. Aristoteles autem hoc capite contendit non esse substantias simpliciter, id est, per se subsistentes in seipsis & hoc probant rationes eius, de quibus legi possunt expositores.

2. Deinde hac occasione disputari hic potest de vniuersali, an recte definiatur esse illud, *Quod a pluribus natura aptum est esse*: ita n. illud hic Philos. definit. text. 45. Sed hæc res disputatur late disput. 6. per totam: vbi tractamus, quid sit aptitudo ista, & quomodo sit in rebus, & ab ipsis distinguatur.

3. Hic etiam tractari potest, quo sensu vera sit illa vulgaris propositio, *Ex duobus entibus in actu non fit vnum in actu, sed ex duobus in potentia*, actus enim separat: hæc enim sunt Verba Aristotelis hic text. 49. Sed de hoc axioma dicimus late tractando de existentia rei creatæ disput. 11. sect. 11. Quod vero ad mentem Aristot. attinet, constat eū loqui de entibus in actu completis, & quatenus talia sunt. Eam enim propositionem asserti ut demonstret non posse vniuersalia esse substantias integras & per se subsistentes, & ita inesse indiuiduis substantiis, ut cum eis vnum per se & actu componant. Et ita nulla superest difficultas.

Caput decimum quartum.

Vniuersalia non esse substantias ab indiuiduis separatas.

In hoc capite nihil notatione dignum occurrit, superuacaneum enim existimo in re tam clara singulas Aristotelis rationes expendere cum in eis nullum sit peculiare principium aut Metaphysicum dogma, quod noua expositione indigeat: legantur ergo expositores.

Caput decimum quintum.

De eadem re.

Hic obiter tanguntur ab Aristot. aliqua: propositiones notandæ, & quæ in quaestionem adduci possent.

M m m 2

1. Prima

Prima est illa: *Reisingularis non est definitio, nec demonstratio quia non habet materiam*. In qua ipsa propositio de inesse, & causalis difficultatem habet. Sed hæc res tacta sufficienter est circa c. 10.

2. Secunda est: *Quod habet materiam, esse & non esse coningit: & corruptibile est*. Sed intelligenda est iuxta subiectam materiam: hic enim solum agit de rebus sublanaribus ex materia & forma compositis.

3. Tertia est non fieri formam sed compositum, & consequenter neq; ideam, sed rem singularem. De quo partim lib. 1. c. 2. partim in hoc li. c. 8. dictum est.

4. Quarta est, definitionē debere ex pluribus partibus seu nominibus constare, quæ tractata est c. 10.

5. An vero efficaciter inde Arist. concludat singulare non esse definibile, non est facile ad explicandū. Summa enim rationis, vt ex interpretatione D. Tho. & aliorum colligitur, est, quia vel vterque terminus definitionis est communis, vel singularis vterque aut alter. Si primum, definitio non erit rei singularis adæquatē, sed aliis etiam de se conuenit. Si secundum, non erit definitio, sed erunt nomina synonyma quæ ad terminum singularem definitionis, & non definiti. Hæc vero ratio videtur inefficax quoad hoc posterius membrum, nam differentia indiuidualis, etsi sit conuertibilis cum re singulari, non est vox synonyma, quia alio modo & per alium conceptum illam rem significat, sicut differentia specifica non est synonyma speciei, licet cum ea conuertatur.

Discurfus ergo Aristotelis maxime videtur concludere contraponentes, ideas esse res subsistentes, & consequenter particulares, & tamen separatas ab omni contractione indiuiduali, sicn. defini non possunt per differentia indiuidua'em, & consequenter habere non possunt definitionem constantem ex terminis communibus, ex quibus non potest confici definitio ita propria ideæ vt idea est, quin possit aliis rebus conuenire: & ita procedunt aliæ rationes Arist. quæ non earent suis difficultatibus, sed inutiliter enseo in eis explicandis immorari. Quomodo item illa ratio possit habere aliquā vim quoad vera indiuidua, etiam materialia, supra c. 10. tactum est.

Caput decimum sextum.

Quomodo possint substantia ex pluribus partibus componi.

Pauca de proposita intentione hic dicit Aristotel. statim n. reuertitur ad impugnandas ideas Platonis: circa quam partem nihil noui occurrit. Circa priorē vero possunt hic quæstiones variæ moueri de pluralitate formarum, sed duæ sunt præcipue. Prior est, an elementa sint formaliter in misto. Posterior vero est an in partibus heterogeneis animalium sint partibus formæ diuersarum rationum. Quas quæstiones breuiter attingimus disp. 17. sect. 10.

Caput decimum septimum.

Quod quid est esse principium & causam eorum quæ rei conueniunt.

Circa priorem partem huius capitis tractari possunt quæstiones logicæ, vt an necessario de re supponatur an sit, & quid sit; an vero hæc possint demonstrari. Item an quæstio propter quid locum habeat circa ipsum quid. Sed hæc & similia in lib. 2. Posteriorum tractantur, & difficultatem non habent. Nam integra quidditas rei non potest habere causam intrinsecā, nisi quatenus forma vel materia assignatur vt causa totius, vel vna pars assignatur aliquo modo vt causa alterius: quod tamē essentia rei talis sit, seu quod ex talibus principiis, v.g. anima rationali, & corpore, talis quidditas hominis consurgat, non potest habere aliam causam intrinsecam præter naturā talis formæ & talis materiæ. Et in hoc sensu verū est

non dari causam ipsius quod quid est, sed ipsum esse causam aliorum quæ rei conueniunt. At vero loquendo de causa extrinseca finali vel efficiente aut etiam exemplari, interdū potest dari causa ipsius propter quid, quo modo vna definitio quidditativa interdū demonstratur per alia etiam a priori, vt in prin. lib. 2. de Anim. differitur, & in lib. 2. Poster. c. 8. & sequentibus. Et de hac re aliquid attingimus disp. 1. sect. 4. n. 12.

Quæst. 2. Circa alteram vero partem huius capitis tractari solet quæstio, an totum distinguatur a suis partibus simul sumptis. Hanc tractamus disp. 36. sect. vlt. Et resolutio ibi data est consentanea Aristot. hic qui aperte docet totum, quod est aliquo modo per se vnum, distingui a partibus tanquam addens aliquid vltra illas, non tamen ab illis sumptis simul cum illo addito. Quod autem illud additum sit, nūquam satis explicat Arist. nos autem breuiter diximus illud esse vnionem partium.

LIBER OCTAVVS Metaphysicæ.

De substantia sensibili, & principiis eius.

Liber hic videri potest ad Physicam doctrinam potius quam ad Metaphysicam spectans: tamen licet res de quibus in eo tractantur, communes sint Physicæ considerationi, modus & ratio differendi de his est proprius Metaphysicæ, vt d. 1. proœmiali lazius exponimus. Vnde præsentis libri materia late disputatur a nobis disp. 12. 13. 4. & 15.

Caput primum.

Substantiam sensibilem materiam constare, & quid illa sit.

In hoc capite præsertim est notanda illa propositio in tex. 3. *Sensibiles vero substantie materiam habent*. Numerauerat autem paulo antea in tex. 2. inter sensibiles seu naturales substantias cælum seu partes cæli. & aperte loquitur in dict. tex. 3. de materia substantiali, quam statim definit dicens: *Materiam autem dico, quæ cum non quod actu sit, potentia est quod quid*. Ex his ergo variæ quæstiones oriuntur.

Quæst. 1. An materia substantialis sit in rebus, quæ aliqua vera substantia sit.

2. An sit ens in pura potentia, & quo sensu id accipiendum sit.

3. An sit in omnibus rebus corporalibus, etiam in cælis.

4. An sit vna in omnibus, vel diuersa. Pro qua sunt notanda illa verba Aristotelis in fine capitis: *Non enim est necesse, si quid materiam habet localem, hoc generabilem etiam & corruptibilem habere*. Vbi plane sentit in rebus generabilibus & ingenerabilibus esse diuersas materias. Hæc vero quæstiones omnes cum aliis quæ de materia desiderari possunt, tractantur late disp. 12.

5. Alia quæstio est an forma substantialis sit separabilis à materia. Aristotel enim tex. 3. ait: *esse ratione separabilem*. Resolutio vero est materialem formam aliquando nullo modo separari posse in re à materia, vt in corporibus incorruptibilibus: aliquando vero separari posse, ita tamen vt separata nō maneat, sed destruat. At vero formam immaterialem realiter separari posse, ita vt separata conservetur: de qua re nihil Aristoteles hic tetigisse videtur. Quamuis Alexand. Alphrod. indicet, Aristotelem hoc dixisse propter animam rationalem, sensumque esse, formam esse rationem separabilem, quia formæ vt sic ex ratione formæ non repugnat separari: nam aliqua separabilis est. Materia vero ex absoluta ratione materiæ separabilis non est. Alia vero expositio est, quod forma ratione separabilis, id est, cognoscibilis præcise vt entitas distincta à materia, quam

quam sine habitudine ad materiam plene intelligi ac definiti non possit. Et ideo cum dicit Aristoteles esse ratione separabilem, non est intelligendum, id est definitione, ita ut sine materia definiti possit, sed intelligentia ac præcisione, ut dictum est. Alii exponunt quod est definitione separabilis à materia signata & indiuidua, sed Arist. de hac re hic non loquitur, ut constat.

¶ Sexto queri potest de composita substantia quid sit & quomodo comparetur ad partes suas, de qua re dicemus disput. 36. Quod vero Aristoteles in rex. 3. ait, Compositum esse separabile simpliciter, non est intelligendum esse separabile à partibus, ita ut sine illis esse possit; id enim clare repugnat, sed separabile dicitur, quia potest esse per se subditis distinctum & separatam à qualibet alia substantia. Et ita potest consequenter exponi ratio, quam subiungit his verbis: *Earum enim substantiarum, quæ secundum rationem, & sup-
plæ, formæ, id est, quæ per formam constituuntur, quædam sunt separabiles, id est, in se subsistentes, ut prima substantia, quædam vero non, scilicet secundæ substantiæ.* Aliter alii exponunt hæc posteriora verba, sed non declarant contextum, nec vim illius coniunctionis causalis enim.

7. Vltimo habet etiam hic locum quæstio, an solum compositum per se generetur, quæ tractatur disput. 5. sect. 4.

Caput secundum.

De substantiali forma.

Vnica quæstio hic occurrit, an detur substantialis forma, quam hic Aristoteles probat esse, solum ex proportionem ad actus accidentales. Sed de hac re, & aliis quæ ad hanc formam spectent, dictum est latius disput. 15.

Caput tertium.

De principio formali per comparisonem ad positiones Platonis, & Pythagoræ.

Duas partes continet hoc caput, in priori agit Aristot. de formis & speciebus rerum per comparisonem ad ideas, quarum impugnationem semper inculcat: in posteriori comparat formas ad numeros.

Quæst. 1. Ut priorem partem prosequatur, primo mouet quæstionem *An nomen compositum substantiam significet, an actum & formam.* Et quamquam non declarat de quo nomine loquatur, sine dubio tamen agit de nominibus absolutis significantibus substantiarum species, ut homo, equus: nam quæstionem hanc mouet, ut ex nominis significatione colligat, significationem horum nominum, non esse res aliquas à materia separatas. Non videtur autem quæstioni clare ac distincte respondere. Vnde Alex. Aphrod. ait Aristot. non respondisse ad quæstionem hanc, quia erat clara eius resolutio, scilicet hæc nomina significare formam. Sed fallitur, ut patebit. Alii putant Arist. quæstioni respondere in illis verbis: *Erit autem utique in v-
triusque animal, non ut vna ratione dictum, sed ut vnum.* Ex quibus Alexander Alenf. colligit resolutionem esse, nomen significare vtrumque scilicet compositum & formam, non tamen vniuoca ratione, sed vnum per prius, aliud vero in ordine ad aliud. Tamen hoc etiam verum esse non potest, eo quod neque nomen totius proprie loquendo significat formam absque materia, ut per se patet, neque in his nominibus sit vera aliqua analogia. Et ideo Scotus ait Aristot. solum respondere quæstioni Platonice, & non ex propria sententia.

D. Thomas autem ait Aristotelem in illis verbis non respondere quæstioni, nisi forte indirecte & implicite. Nam potius illud infert tanquam inconueniens, quod sequitur ex sententia Platonis, qui po-

Tom. II. Metaphys.

nebat ideam hominis separatam, esse per se hominem: indiuidua vero participatione illius. Hinc ergo fit, si homo significat vtramque, & formam sine materia, quæ est idea, & compositum, Analogice significare illa, quod est absurdum. Quis enim dicat Petrum esse Analogice hominem: ita ergo tacite concludit Arist. hæc omnia significare ipsum totum, & non solum formam. Et hoc videtur esse, quod obscurissime Aristot. subdit, scilicet illam resolutionem Platonis, nimirum nomina hæc significare solas formas ad aliquid fortasse aliud esse utilem, puta in substantiis abstractis à materia, in sensibilibus vero nihil conferre, quia substantia sensibilis non dicit solum quod quid erat esse, nisi homo anima dicatur, quod est absurdum, & ideo nemo significans substantiam sensibilem non potest significare formam separatam à materia.

Quæst. 2. Ex hac vero interpretatione oriuntur alie duæ quæstiones. Nimirum an in substantia sensibili sola forma sit quidditas eius, vel etiam materia, seu constans ex vtrique. Nam videtur Aristot. in prædictis verbis sentire, solam formam esse quod quid est; compositum vero esse id cuius est.

3. Vnde rursus pullulat alia quæstio, An in formis separatis quod quid est non sit aliud ab eo cuius est: in sensibilibus autem rebus hæc distinguantur. Vtrique enim videtur Aristoteles docere in citatis verbis Existimo autem esse magnam æquiuocationem in his verbis & quæst. prout nunc tractantur in scholis, & prout Aristoteles eas ponit, ut in superioribus tactum est, & ex hoc loco fiet manifestum.

Forma ergo nunc communi vsu, ut pro forma partis sumitur aut pro forma totius, quæ est, v. g. humanitas. Arist. vero de forma totius fere nunquam facit mentionem expressam, licet possit comprehendere sub nomine quidditatis. Arist. ergo præter formam partis, quæ est proprius actus materiæ per formas intelligit frequenter in 7. & in hoc 8. libr. illas Platonicas, quæ (iuxta sensum in quo Arist. illam sententiam tractat) ponendæ erant separatæ & distinctæ non solum à materia, sed etiam à formis singularibus actibus materiæ. Quia vero Plato asserbat, illas formas esse quidditates ipsorum singularium, videtur illas easdem posuisse secundum se abstractas & separatas: participatione autem quadam intrinsecas ipsis indiuiduis & exercentes in eis munus formæ, actuando materiam, & constituendo indiuiduum, & ideo Arist. ita etiam loquitur in ea sententia, ac si in substantia sensibili non sit alia forma præter ideam: ideoque sæpe ab vna ad aliam transitum facit. Hinc etiam est, ut nomine quidditatis, seu quod quid erat esse, sæpe non totam rei essentiam, sed solam formam significet conueniens in hoc modo loquendi cum Platone, non ut in re illi consentiat, sed potius ut concludat non posse quod quid est rerum materialium in sola forma consistere. Atque hoc fere modo loquitur in præsentia.

Vnde in prima quæstione mens eius est, hæc nomina significare in rebus sensibilibus substantiam compositam ex materia & forma. Quod ut plenius explicetur distinguere possumus adæquatam significationem nominis & formale seu quasi formale. Vt in hac voce homo adæquatam significationem est totus homo, formale vero est humanitas: formalis autem videri posset anima rationalis. Hæc igitur nomina adæquate significant compositas substantias, ut est per se euident, nam illud significat, nomen, quod per definitionem explicatur, ut patet supra lib. 4. text. 28. definitiones autem harum rerum non includunt solas formas, sed compositum ex materia & forma, ut constat ex dictis lib. 7. text. 18. & sequentibus: illud ergo significat nomina Idemque satis constat ex modo concipiendi omnium nemo enim per nomen homo solam animam concipit, nec animam esse hominem quispiam dixerit. significat ergo homo adæquate compositum i-

Mmm 3

plum

psam. Quin etiam, de formali significat compositum ex materia & forma, scilicet, integram hominis naturam, quæ non est sola forma physica, licet dicatur forma metaphysica, seu totius, quæ est humanitas. Animam vero neutro modo proprie significat, sed eam includit in suo significato, sicut etiam includit materiam, licet in diuerso genere, nam animam includit ut formam constituentem quidditatem rei, materiam vero ut inchoantem illam.

Ex quibus colligitur resolutio secundæ quæstionis, & interpretatio Arist. in hoc loco circa illam. Simpliciter enim verum est, & de sententia Philosophi non solam formam, sed etiam materiam esse de quidditate substantiæ sensibilis, ut tractamus late disp. 36. sect. 1. Nihilominus forma speciali ratione dicitur, quod quid est rei cuiuscunque, quia dat ultimam speciem & constitutionem. Et hoc sensu dicit Arist. hic, substantiam sensibilem non solum includere quod quid est, id est, formam constituentem quod quid est, sed etiam materiam, ut recte Alensis.

Atque eodem sensu (ut tertiæ quæstioni respondemus) ait in forma ipsa non distingui quod quid est ab eo cuius est, quia omnis forma se ipsa talis est. nec habet formam constituentem esse specificum illius: in re autem materiali id quod formaliter constituit quidditatem, distinguitur ab habente ipsam formam: nam habens est totum compositum, forma vero est pars eius. Vnde Aristoteles hoc loco non comparauit naturam integram ad suppositum, quo sensu solet illa quæstio nunc tractari, ut late differimus disp. 34. Nec etiam comparauit hic naturam specificam ad indiuidua, quia solet esse alius sensus illius quæstionis, ut tractamus disp. 5. sect. 1. & disp. 6. sect. 1. & 2. Vnde nihil etiam hoc loco distinxit Philosophus inter materiam communiter sumptam, & materiam signatam seu indiuiduam, quia Plato (ut ipse ei tribuit) non solū à materia signata, sed absolute à materia separabat ideas, & essentias rerum sensibilibus. Ac denique non declarat Aristoteles, an hæc nomina significant compositum substantiale in communi tantum, vel etiam in indiuiduo: de qua re diximus etiam tractando de vniuersalibus disp. 6. sect. 5.

Aliæ præterea quæstiones occurrere possunt circa eandem partem, quas Arist. attigit, ut an indiuidua tantum per se generentur, ut Arist. hic sentit, vel etiam species.

5 Item an totum præter materiam & formam aliquid aliud includat, ut plane hic philosophus intendit.

6 Ac denique an res simplices definibiles sint, vel tantum compositæ, ut hic Arist. significat; intelligendum est de re composita, vel re ipsa, vel ratione ex genere & differentia. De quare & de cæteris quæst. satis in superioribus tactum est.

7 Circa alteram capitis partem quæri etiam solet, an numerus sit per se vnus.

4 Item an vltima vnitas sit forma numeri, quæ duæ quæstiones in disp. 41. de quantitate discretalate tractantur.

9 Rursus potest disputari: An essentia rerum sint sicut numeri, hoc enim axioma ex hoc loco sumi solet: & ad verum illius sensum percipiendum, oportet præ oculis habere illam particulam sicut, non dicere ad æqualem, imo nec veram similitudinem, sed proportionem. Quæ in hoc consistit, quod sicut numeri, ex pluribus vnitatibus, ita essentia rerum materialium (de his enim hic agitur, quamuis eadem ratio sit de omnibus creatis) componuntur ex pluribus prædictis quidditatiuis, licet diuerso modo: vnitates enim sunt realiter plures, prædicta vero solum ratione. Item sicut vnitates in quolibet numero finitæ sunt, ita & quidditatiua prædicta, ut supra circa lib. 2. tactum est. Quo etiam fit, ut sicut diuisio numeri non procedit in infinitum, ita nec resolutio speciei in

prædicta quidditatiue, sed eandem sit in aliquibus simplicibus & primis. Rursus sicut vltima vnitas determinat rationem talis numeri, ita ut vltima differentia rationem specificam. Quare sicut addita vnitate mutatur numerus, ita & addita differentia mutatur species. Et quoad hoc maxime dicitur vniuersus rei essentia esse sicut numerus, & consistere quodammodo in indiuisibili, sicut ille consistit.

Quæst. 10. Hinc vero suboriebatur altera quæstio. Quomodo formæ aliquæ possint suscipere magis vel minus, & an tunc ipsa species mutetur, augeatur, vel minuat, vel sola forma indiuidua, & an hoc habeat locum in accidentibus tantum, vel etiam in formis substantialibus. Sed hanc materiam de intentione formarum tractamus late in disp. 46. circa prædicamentum Qualitatis.

Caput quartum.

De principio materiali substantiarum.

In hoc capite nihil fere nouum Arist. docet. Vnde fere omnes quæstiones de materia, imo & de causis hic tractari possent.

Quæst. 1. An materia prima omnium rerum generabilium vna sit.

2 Secunda, an materia proxima sit diuersa & quomodo id debeat intelligi de materia proxima & quomodo de remota, & qualis hæc distinctio sit.

3 Hæ tractatæ sunt in disp. 13. in prioribus sect.

4 Rursus, an rerum naturalium quatuor sint causæ, in disp. 12. late.

5 An finis & efficiens in eadem coincidat in disp. 27. Præterea an in substantiis naturalibus incorruptibilibus sit materia, & qualis in disp. 13. sect. 9. & sequentibus.

6 Actandem tractari hic potest de materiali causa accidentium, quod Arist. in fine capitis attigit. & de ea re disp. 14. conferimus. Neque aliquid aliud notatione dignum occurrit.

Caput quintum.

Quomodo materiale principium ad transformationes deferuat.

Quæst. In hoc capite celebris esse solet illa sententia Philosophi: Quæcunque absque eo, quod transmutentur sunt, aut non horum materia non est: cuius occasione tractari hic solet quæstio de materia celi, quia ex illa propositione dixi solet celos, iuxta Philosophi sententiam, materiam non habere, eo quod transmutari non possint: Sed in primis Aristotelis sententia aliena est ab hoc proposito. Cum enim in principio huius capitis dixisset, quædam esse & non esse absque generatione & corruptione, non loquitur in dictis verbis de rebus incorruptibilibus, ille enim non sunt ex iis quæ possunt esse & non esse, sed necessario sunt: hic ergo loquitur de iis rebus, quæ possunt esse & non esse absque generatione & corruptione, scilicet quæ ad illas per se primo sit, cuiusmodi sunt formæ ipsæ. De his ergo dicit in dicta propositione, non habere materiam, sed esse actus materiæ. Ipsa autem composita, quæ materia constant, esse proprie transmutabilia per generationem & corruptionem. Deinde, si illa propositio nude sumpta, de celis etiam sumeretur, intelligendum esset iuxta superiora, scilicet, in illis rebus non esse materiam subiectam transformationi, sed proportionatam, ut supra dictum est.

Quæst. 2. Circa finem huius capitis attingit Aristoteles quæstionem, An sit regressus ex priuatione ad habitum. Quæ potest intelligi aut de regressu ad eundem numero habitum, seu ad eandem numero formam, & sic attingit materiam de resurrectione, quæ ab hoc loco satis est aliena: tractauimus autem illam late in 2. tomo 3. par. & in hoc opere sæpius illam obiter attingimus, præsertim disp. 5. sect. 3. & sequentibus, ubi de principio indiuiduationis agimus. Vel

Vel potest intelligi quæstio de reductu ad eandem formam in specie, & sic non est dubium, quin possit esse regressus, non tamen in omnibus immediate: nõ enim ex aceto fit immediate vinum, nec ex cadauere animaliter ex aere, & fiat aqua, & ex aqua aer. Et ratio, quam Aristoteles innuat, & D. Thom. melius declarat, est, quia aliqua sunt formæ, quas æquali ordine & immediate respicit materia, alia vero, quæ certum ordinem requirunt, vt ita vna post aliam in materia introducatur, seu vt vna res ex alia vt ex termino à quo generetur. Forma enim aceti, vel cadaueris naturaliter introduci non potest, nisi post formam vini, vel animalis, & ad recessum eius: & hic nõ potest mutari naturalis ordo generationis, vt ex aceto fiat vinum, sicut ex sanguine fit semen: non vero è conuerso, & ideo in his necesse est, vt materia prius redeat ad elementum, vel ad alias formas, vt iterum tandem disponi possit ad formam eiusdem speciei, cum ea quam amisit.

Caput sextum.

Cur ex genere & differentia, materia & forma fiat per se vnum.

Quæstio 1. Totum hoc caput consumit Aristoteles in explicanda hac quæstione, quam supra etiam tetigit libr. 8. cap. 12. vbi aliqua adnotauimus, & plura in disp. de materia & forma, præsertim disp. 15. sectio. 1. Neque in eius discussione aliquid aliud Aristoteles docet notatu dignum. Solum observatur, cum Aristoteles in fine capituli videtur excludere omne medium, vt ex materia & forma fiat vnum, non excludere modum vnionis: id enim impossibile est, vt ostendimus eadem disp. 15. sect. 6. sed excludere aliam entitatem distinctam à qua sic illa vnitas, & sic est res clara.

2. Obseruetur etiã, quomodo Arist. hic ait, res simplices & abstrahentes à materia seipsis habere vnitatem & esse vnum quid, confirmans plane expositionem à nobis datam supra c. 3.

3. Ex doctrina etiam huius capit. confirmari potest quod de modo determinationis entis ad vniuersalissimam genera tradimus disp. 3. sect. 6.

LIBER NONVS

Metaphysicæ.

De diuisione entis in potentiam & actum.

Celebris est diuisio entis in ens actum, & ens in potentia, seu in potetiam & actum, ex qua solet Arist. varias quæstiones dissoluere, vt an quod sit, antea existeret: ait n. præexistere in potentia & non in actu, & proxime in fine superioris libri ex eadem partitione definierat quæstionem de vnitate substantiæ compositæ. Ob hanc ergo causam postquam Philosophus de substantia tractauit in hoc libro prædictam diuisionem declarat. Est autem pro totius libri intelligentia aduertendum, aliud esse diuidere ens in ens in potentia vel in actu, aliud vero diuidere ens in ens quod est potentia, vel quod est actus: nam prior non est diuisio in entia essentialiter diuersa, sed in diuersos status eiusdem entis secundum rationem existendi: & de hoc sensu pauca dicit Philosoph. in toto hoc libr. illam vero diuisionem nos applicamus in disp. 31. sect. 3. Posterior autem diuisio est secundum diuersas rationes essentielles entium, siue existentium actu, siue in potentia tantum: vtique enim status habet locum in vtroque membro, & hoc sensu tractatur à Philosopho in discursu huius lib. Sic autem sumpta diuisio potissimum locum habet in substantia & qualitate, & ideo secundum priorem rationem tractatur à nobis inter disputandum de materia & forma disp. 13. & 15. Posteriori vero modo tractado de qualitatis speciebus, disp. 43.

Caput primum.

De variis significationibus nominis potentie.

Quæstio 1. In hoc capite fere repetit Aristotel. quæ tradiderat in libr. 5. cap. 12. vnde quæstiones ibi tactæ hic etiam locum habent. Addi vero possunt alia, vt an potentia vniuoce dicatur de potetia actiua, & passiva: hic enim Aristotel. videtur docere dici Analogice, & de potentia passiva dici per habitudinem ad actiuam. Resolutio vero est, si nomen potentie transcendentaliter sumatur, Analogice dici de illis, si vero sumatur vt est species qualitatis, sic dici vniuoce: de qua re agimus latius citato loco. Hic vero obserua, Aristotelem hoc loco non agere de potentia vt est secunda species qualitatis, sed late vt comprehendit omnia principia agendi: vnde artem, & alios habitus sæpe potentias nominat.

2. Rursus inquiri potest, An potentia actiua & passiva semper sint distinctæ potentie, vt hic Arist. innuit, vel aliquando in eandem coincidunt, vt videtur contingere in potentiis animæ. De qua re dicimus in prædict. disp. 44. sect. 1.

3. Cum hac coniuncta est alia quæstio, an idem possit pati à se ipso: nam Arist. hoc negat his verbis, Propter quod nullum, prout conaturale factum, ipsum à se ipso patitur. Quæ possunt in primis exponi de passione proprie & rigorose dicta, id est, Physica, & aliquo modo corruptiua: ita vt non comprehendant passiones perfectiuas, vt sunt immanentes. Secundo & melius expendenda censeo verba illa, prout naturale factum: duo enim includere videntur. Vnum est, nihil existens in suo naturali & perfecto statu pati à se ipso: aliud est nihil pati à se prout conaturale factum, id est, secundum id præcise quod habet à natura, sed indiget aliquo alio, vt speciebus, vel alia re simili, sed hæc res disputatur latissime à nobis disp. 18.

Caput Secundum.

De potentiis rationalibus & irrationalibus.

In hoc capit. solum ait Aristotel. de potentia actiua quam supra dixerat esse per se primo potentiam, idque facile patet ex discursu textus, & ex diuisionibus quas tradit, & ex declaratione seu differentia quam subiungit. Quæri ergo primo potest, quæ sit potentia vitalis, quæ vero non vitalis: hæc enim diuisio innuatur à Philosopho, cum ait quasdam esse potetias animæ, alias vero rerum inanimatarum. Quæ diuisio magis spectat ad scientiam de Anima. Et ideo breuiter dicendum est, potentias vitales dici omnes illas, quæ consequuntur animam vt anima est, seu aliquæ vitæ gradum. Et quia gradus vitæ à nobis non concipitur, nec discernitur, nisi per ordinem ad operationem propriam, qua viuens in se ipsū agit vt se actuet, vel perficiatur: id potetia vitalis illa est, quæ est principium proximum & intrinsecum operationis vitalis, per quam ipsum viuens se ipsum perficit & actuat. Et in hoc genere potest vterius distingui duplex potentia vna quæ est proximum principium, quo viuens seipsum perficit, non tamen secundum eandem potentiam: alia quæ secundum eandem potentiam est principium proximum actuandi seipsum: & hæc est proprie potentia ad actum immanentem, quæ perfectiori modo vitalis est. Et hæc rursus distinguitur in rationalem & irrationalem, quam diuisionem expressius hic Aristoteles posuit.

2. Circa quam quæri vterius potest, An dicta diuisio conueniens sit, & quæ sit potentia rationalis, & quotuplex sit. Quæ quæstiones etiam spectant ad scientiam de Anima. Et ideo dicendum est breuiter, potentiam rationalem appellari omnem illam, quæ consequitur gradum intellectualem vt sic, omnem vero inferiorem potentiam vocari posse irrationalem. Vnde duplex distingui potest potentia rationalis, alia eliciens, vel imperans, alia exequens cum sub-

ordinatione ad priorem potentiam, & potest vno verbo dici imperatiue rationalis: iuxta doctrinam Philosophi libro 1. Ethicorum cap. 13. Priori modo dicitur rationalis illa potentia quæ in se rationalis est elicitque actum modo rationali. Quæ rursus subdividui potest, nam quædam est ipsa ratio formaliter seu per essentiam, ut est intellectus; alia est rationalis participatiue, seu per concomitantiam & regimē, ut voluntas, & de vtraque loquitur Aristoteles hic, quia vtraque gradum rationalem sequitur. Vel potius de illis videtur Philosophus loqui per modum vnius: quia ex vtraque completur, veluti vnum ad quatuor principium humanarum actionum, quatenus altera quoad exercitium, altera quoad specificationem mouet. Potentia imperatiue rationalis dicitur illa, quæ cum in se rationalis non sit, natura sua obedire potest rationi, quomodo Aristot. citato loco 1. Ethic. appetitum sensitiuum hominis vocat rationalem per participationem, licet sit irrationalis simpliciter & ad hunc ordinem reduci potest potentia executiua ad extra, quatenus subiacet motioni voluntatis, & rationis, qualis est potentia motiua secundum locum de qua Philosophus libro tertio, de anima, cap. 9. & sequentibus.

Ex illo vero loco, præsertim textu 41. & 42. oritur specialis dubitatio, quia ibi videtur Aristotel. reicere ut insufficientem hanc diuisionem potentiarum, in rationales & irracionales. Responderi potest primo, illam diuisionem dupliciter dari posse. Primo ut ad æquarum potentiarum animæ, & hoc sensu non probari ab Aristotele citato loco: alio modo ut propriam ac specialem diuisionem potentiarum hominis seu animæ rationalis, & hoc modo tradi ab Aristotele tam hic, quam libro 1. Ethicorum cap. 13. Ratio vero differentie est, quia potentia hominis habent aliquo modo ordinem ad rationem, quatenus omnes in eadem anima rationali radicatur, & ideo possunt conuenienter diuidi per ordinem ad rationem, aut participationem vel carentiam actus. Potentia vero brutorum, vel aliarum rerum naturalium non habet ordinem ad rationem, & ideo nec rationales nec irracionales proprie dicuntur. Sed hæc responsio non recte accommodatur huic loco Aristotel. nam aperte sub potentiis irrationalibus includit omnes, quæ naturaliter agunt, & sine ratione. Vnde expresse ponit exemplum irrationalis potentia in calore. Item quia per illam differentiam quasi priuatiuam, scilicet irrationale, circumscribi potest modus agendi omnium potentiarum naturalium & vitalium, quæ gradum rationis non attingunt. Non videtur ergo dubium quin hæc possit esse ad æquata diuisio potentiarum non solum in homine, nec solum in anima, sed absolute in omni agente. Aristoteles ergo in 3. de Anima non definiendo sed disputando tantum procedit, ut D. Thom. notat, vel certe non improbat illam diuisionem ut insufficientem, non absolute, sed quia non satis erat ad explicandum numerum, & varietatem potentiarum animæ.

2. Tertia questio principalis hic est, an recte assignetur ab Aristotele discrimen inter has potentias ex eo quod solæ rationales potentia sunt principia contrariorum: de qua re late dictum est disputat. 10. in qua de causis liberis & necessariis fusè differimus, & explicamus quænam potentia liberae sint, & quomodo sint principia contrariarum actionum. Item in dis. 26. sect. 6. tractamus, an eadem causa possit efficere contrarios effectus, & in vtroque loco hunc Arist. locum explicamus.

Caput tertium.

Potentiam esse separabilem ab actu.

In hoc capite reprobatur Aristoteles quorundam sententiam, qui dicebant potentiam non esse, nisi dum actu operatur, quæ tam est absurda, ut per se statim

falsa appareat. Vnde rationes Aristot. perspicue sunt. Hincque sumitur hoc principium, *Potentia præcedit actum suum.* Quod si intelligitur de antecessione secundum naturæ ordinem, est in vniuersum verum, quia cum potentia sit causa sui actus, præcedit illum ordine naturæ. Loquimur. n. de potentia comparata ad actum, qui ab illa propria manat. Quod aduerto ut excludam potentiam generandi vel spirandi, quæ est in diuinis personis, de qua alia est ratio & consideratio. At vero si intelligatur de antecessione durationis, sic intelligendum est illud principium de possibili, seu indefinite, non de necessitate, seu vniuersaliter. Potest enim potentia tum actiua, tum etiam passiva præcedere tempore actum suum: non est tamen necessarium, nec in qualibet potentia, neque respectu omnium actuum: potentia enim illuminandi non præcedit tempore omnem illuminationem, nec potentia materię omnem formam.

2. Ex eodem cap. in fine sumptum est illud vulgare axioma continens definitionem possibili, scilicet, *Possibile illud est, quo posito inesse nihil sequitur impossibile.* Quod est euidens, si cum proportionem sumatur possibilitas & reductio in actum. Aliud enim est possibile est secundum actum successiuum & non simultaneum, & continuum diuidi in infinitum est possibile, non ita ut tota diuisio possibilis simul ponatur, sed ut successiue ponatur, & nunquam finiatur. Sic etiam aliquid est possibile diuisum, non tamen compositè, ut album fieri nigrum. Si ergo reductio ad actum cum proportionem fiat, manifesta est illa propositio, cuius rationem in seq. cap. magis declarabimus.

Caput quartum.

Non omne quod non sit possibile esse fieri.

Ut Aristoteles confirmet descriptionem possibili, quam in fine superioris capitis tradidit, hic reprobatur sententiam eorum qui dicebant, vnumquodque esse possibile, etiam si futurum non sit: quod tam est aperte falsum ut nulla egeat refutatione, aut declaratione.

Questio. 1. Solum est aduertendum, nonnullos ex hac litera Aristotelis colligere, non solum non omne quod futurum nunquam est, esse possibile, sed etiam omne quod nunquam futurum est, esse impossibile, sed (quod idem est) omne quod possibile est, aliquando esse futurum: quia omne id, quod semper non est, impossibile est esse. Et hæc videtur esse expositio Commentatoris hic textu 8. & 9. quam defendit Landun. hic questione quinta, ut refert & late impugnatur lauellus questione 10. Veruntamen non solum repugnat menti & verbis Aristotelis, tum hic, tum etiam aliis locis, sed est etiam euidenter falsa: & repugnans etiam principiis fidei Catholicæ. Primum patet, nam Philosophus hic, ut recte D. Ius Thomas & alii exponunt, expresse docet quædam quidem esse possible quæ nunquam futura sunt, sicut possible est, vel fieri. Et libro secundo, de generatione, capite 11. textu 64. dicit, *Qui iam iam ambulaturus est, facilenon ambulabit*: Vbi non solum ait aliquid possibile, sed etiam quod iam est in proposito, vel quasi in vestibulo ut fiat, interdum non fieri. Et ratio est euidens ex principio posito in præcedenti capite, quia potentia potest esse prior tempore quam suus actus: vnde fieri potest ut aliquem actum nunquam exerceat, etiam si possit. Deinde in effectibus diuinis est hoc non solum euidens, sed etiam de fide certum: multa enim potest Deus facere quæ nunquam facit: sic enim dixit Christus Matthæi 26. *An non possum rogare patrem meum.* &c. Denique ex contingentia & libertate aliorum effectuum vel causarum, necessaria consequentia id sequitur. De qua re late tractamus disput. 19. sectione 2. & sequentibus. Neque est verum omne id quod nunquam est, esse impossibile, sed quod ex se

Ab intrinseco nunquam est, ita ut careat capacitate essendi.

2. Ultimo considerandum est, quod in textu nono Aristoteles infert, scilicet, quando in propositionibus de inesse vnum necessario infertur ex alio, eodem modo sequi in propositionibus de possibili, ut si antecedens possibile sit, etiam & consequens sit possibile. Ut si recte infertur, currit ergo mouetur, recte etiam inferatur, potest currere, ergo potest moveri, quia alias si possibile esset currere, impossibile autem moveri, aut posset poni cursus sine motu contra priorem illationem, aut posito in re motu, qui supponitur possibilis, sequeretur aliquid impossibile, scilicet cursus ille qui dicebatur esse impossibilis. Est ergo eundem illud dogma & in idem fere incidit, quod Dialectici aiunt, in bona consequentia non posse esse antecedens verum, & consequens falsum, quia sicut ex possibili non sequitur impossibile, ita nec ex vero falsum. Et ratio à priori est, quia consequens virtute continetur in antecedente, impossibile autem est ut possibile virtute contineatur id quod est impossibile, aut verum aliquod falsum, quia hoc ipso iam illud non esset possibile, cum possibile respiciat actum, & non possit respicere actum impossibilem: quia ad impossibile non est potentia, & eadem ratione illud non esset verum cum de ratione veri sit, ut nihil falsum contineat. Item est alia ratio, quia actus esse, necessario infertur possibile esse, cum actus supponat potentiam, & ideo si inter actus est necessaria consequentia, à fortiori etiam inter potentias. Recte autem aduertit D. Th. hic esse sermonem de possibili in communi, ut abstrahit à necessario vel contingentis, quia fieri potest ut in bona illatione de inesse, antecedens sit possibile tantum contingens, consequens vero necessarium, ut, si ridet, est risibilis, aut est homo: & ratio est, quia etiam ipse actus abstrahit ab esse necessario vel contingentis: & quia ex proprietate necessaria sequitur actus contingens, qui actus necessario includit vel supponit potentiam, non tamen sub eadem conditione necessarii aut contingentis.

Caput quintum.

De ordine inter potentiam & actum.

Quæst. 1. Hic primo inquiri potest, an in vno & eodem subiecto actus interdum antecedit potentiam, quod hic Aristot. affirmare videtur. Sed hæc quæstio facile dissolvitur, si aduertatur quod supra notatum est: Aristotelem hic vocare potentiam omne principium agendi, etiam si sit ars vel habitus. Hoc ergo sensu constat aliquas potentias, id est, principia agendi supponere actus suos, quibus generantur, sic n. ars & habitus consuetudine acquiruntur. At vero propria naturalis potentia actiua, vel passiva semper supponitur ad actum suum vel tempore, vel saltem natura nec fieri potest, ut in eodem præcedat actus talis potentiam, ut aperte hic docet Aristot. Erratio est, quia talis potentia est causa sui actus, & non est effectus illius, nisi forte in genere causæ finalis, quæ causa non præcedit in esse, sed fortasse in apprehensione & intentione, & sic est res clara, quæ iterum in capit. 8. Aristot. attingit.

Secundo inquiri hic potest, quo modo potentia reducatur in actum, & quænam differentia in hoc sit inter potentias rationales & irracionales. Sed hæc res late tractata est disp. 19. Hic solum notetur ex hoc loco Aristotelis plane colligi definitionem potentie liberæ, quam dicto loco late tractauimus, scilicet, esse illam, quæ postis omnibus requisitis ad agendum potest agere & non agere. Hoc enim est quod hic Philosophus ait: Quoniam vero potest, aliquid potest aliquando & alio quo modo, & quæcumque alia necesse est adesse in definitione: hæc enim verba æquipollent illi particulæ definitionis prædictæ, postis omnibus requisitis ad agendum. illa enim omnia ait Aristoteles, & exponit optime Diuus

Thomas sumenda esse, seu supponenda, ut aliquid dicatur posse seu esse possibile simpliciter. De potentia autem sic sumpta subdit Aristoteles hanc esse differentiam inter potentias naturales, & liberæ, seu (quod idem est) irracionales & rationales ut ipse loquitur, quod in prioribus necesse est, ut cum, quoad possint passuum & actuum approximent, hoc quidem faciat, illud vero patiat. De aliis vero ait: Illas vero non est necesse. Quod perinde est ac si diceret, potentiam liberam talem esse, ut approximata ad agendum cum omnibus requisitis, non necessario agat, sed possit agere & non agere, & subdit optimam rationem. Quia cum potentia libera sit per se, & ex se potens ad contraria, si approximata ad generandum, ex necessitate ageret, simul ageret contraria, quod est impossibile.

3. Tertio queri potest, quid determet potentiam rationalem, vel liberam ad actum, hoc enim in fine huius capituli Aristoteles inuestigat. Et nihil aliud respondet, nisi hanc potentiam determinari electione & proposito seu desiderio, quo posito (supple efficaci & absoluto) ex necessitate operatur quod potest. Quod per se satis clarum est. Restabat autem ulterius inquirendum quid determet hanc potentiam ad ipsam electionem: sed de hoc nihil inquisiuit Philosophus, quia nihil esse credidit amplius inquirendum, quia hæc potentia sua vi naturali ut actu primo (loquor in naturalibus & moralibus electionibus, ac per se loquendo) & ipsa met volitione seu electione, ut actu secundo de se determinat ad volendum & eligendum: nā volendo eligit, & eligendo vult: non tamen se sola seu sine concursu & auxilio superioris causæ requiritur: hoc enim semper supponitur. Quam sententiam attingit Soncin. lib. 9. Metaphysicæ, quæst. 14. eamque non improbat, sed defendit, puta tunc esse consentaneā doctrinæ Philosophi hoc loco. Postea vero ipse addit, ad hanc determinationem saltem quoad specificationem concurrere iudicium intellectus, sed quo sensu id verum sit, & an hæc determinatio sui ipsius sit ipsi potentie liberæ tribuenda, latissimè tractauimus in dicta disputatione 19. tam comparatione iudicii intellectus in sect. 6. quam comparatione diuini concursus in sect. 4. & disp. 27. sect. 2. 3. & 4.

Caput sextum.

Quidnam actus sit.

In hoc capite nulla occurrit quæstio alienius momenti: Solum notetur, Aristotelem hic non tam explicare quid sit actus, qui proprie respondet potestati actiue & passiuæ, quam absolute quid sit esse in actu prout distinguitur ab esse in potentia. Et hoc modo esse in actu latissime patet, & est veluti transcendens quoddam, & ideo ab Aristotele non declaratur definitione, seu exemplis, & inductione quadam, quia vix potest definitione hoc explicari, nisi vtendo ipso met actu ad id explicandum: nam esse in actu non est aliud, quam actu seu de facto habere id, quod erat in potentia. Itaque si esse in actu distinguitur ab esse in potentia, nihil aliud est, quam actu existere, de quo quid sit, dicimus late disput. 31. Si vero in actu dicatur de potentia actiua, idem est, quod actu operari. Si de passiuæ, idem erit quod actu recipere seu informari. Quæ omnia exponuntur à nobis partim disput. 43. vbi de potentia actiua & passiuæ, & actibus earum agimus partim d. 48. & 49. vbi agimus de actione & passione, quæ sunt immediatiore actus harum potentiarum.

Caput septimum.

Quando dicatur res proprie esse in potentia.

In hoc etiam capite nihil occurrit notatione dignum: solum enim docet Philosophus tunc rem dici proprie & absolute esse in potentia cum est in potentia

tentia proxima, ita ut per unius agentis affectionem possit reduci ad actum. Quando vero est solum in potentia remotum, non dicitur proprie & absolute esse in potentia, ut aqua non est in potentia hominem vel equum simpliciter loquendo, imo nec sperma (ait Aristoteles) quia multis transmutationibus indiget ut inde fiat homo. Quæ omnia solum ad modum loquendi spectant, nam res per se satis constat.

Deinde vero declarat, quo modo materia dicatur de re, docet prædicari denominative, non abstrahere seu essentialiter, dicitur enim lignum acreum, non aer, & area lignea, non lignum. Et ratio est clara, quia pars non prædicatur de toto, nisi denominative, quia non prædicatur per modum totius, quia id quod afficitur tali denominatione est ipsum totum. Quare hic nulla requiritur questio, quæ alicuius momenti sit.

Caput octauum.

Actum esse priorem potentia.

Quæst. 1. Primo inquiri potest, an actus sit prior potentia definitione, seu ratione, & cognitione, ut hic Aristoteles docet. De qua re ex professo agimus, disp. 43. sect. vltim.

2. Secundo, an actus præcedat tempore naturalem potentiam, saltem secundum speciem, seu in diuersis subiectis. Hæc etiam questio tractata est ibidem.

3. Vltimo, an potentia, quæ vñ acquiritur, id est habitus, sit posterior tempore suo actu, & quomodo periculum generetur, quod etiam cap. 5. tactum est, de qua re diximus disp. 44. quæ est de habitibus.

Caput nonum.

Actum esse priorem substantia seu perfectione, quam potentiam.

Quæst. 1. Prima questio, & in hoc capite directe intentata est, an actus sit perfectior quam potentia. Hæc tractatur disp. 43. sect. vlt.

2. An posteriora generatione, sint perfectiora. Hanc propositionem adducit hoc loco Aristoteles ut principium, ex quo inferat actum esse perfectiorem potentia. Cuius principii sensus verus est, quando aliquid ita est generatione prius, ut ad posterius ordinetur tanquam via ad terminum, vel tanquam id quod inchoatum est, ad id quod est consummatum, tunc quod est posterius, esse perfectius: & hunc sensum declarant exempla Aristotelis de viro & puero, & de semine & homine. Et ratio etiam quam subdit, dicens: *Illud enim scilicet quod posterius est generatione iam habet formam, hoc vero non*: id est, illud perfectum est ad terminum, & consummationem comparatione alterius. At vero quando aliquid est posterius generatione tanquam quid consequens & dimans ab alio, ut passio seu proprietas respectu forme, tunc non oportet ut sit perfectus, ut per se constat. Nisi forte ita fiat comparatio, ut quod posterius est, includat id quod est prius, & addat aliquid: sic enim perfectior est anima suis potentiis affecta, quam in sua nuda substantia: & sic est res clara.

3. Questio hic tractari poterat de distinctione duplicis finis in eum, qui est operatio tantum, vel qui est aliquid factum. Sed hanc diuisionem sufficienter attingimus in disp. 23. sect. 2.

4. Quarto hic occurrit questio de differentia, quæ hic Aristoteles tangit inter actionem immanentem & transeuntem, quod illa in agente manet, hæc vero in patiente recipitur: de qua re inter explicandum prædicamentum actionis late tractamus disput. 48. sect. 2.

5. Quinto ex hoc capite sumpta est quædam vulgaris propositio, *Omnis potentia simul contradictionis est, seu ut communiter circumfertur, est potentia con-*

tradictionis. Cui difficile est verum ac doctrinalem sensum tribuere. Nam in primis, ut Diuus Thomas notat, videtur non posse intelligi de potentia actiua: quia supra dictum est ab eodem Philosopho, non omnem potentiam actiuam esse oppositorum, sed rationalem tantum. De potentia etiam passiuâ non potest esse vniuersaliter vera, maxime in doctrina eiusdem Philosophi: quia materia cæli est potentia ad formam, & tamen non est potentia contradictionis, quia non est subiecta priuationi, nec est in potentia ad repugnantem formam. Et cælum ipsum habet potentiam & motum, & tamen iuxta doctrinam Philosophi, non est in potentia contradictionis, quia non potest quiescere. Quod si quis dicat, Aristotelem loqui de potentia, quæ est coniuncta, vel subiecta priuationi, hoc sensu erit plane ineptum, & quasi identica propositio, nihilque ad doctrinam deseruiens. Perinde enim est, ac si diceretur, potentiam ad habitum & priuationem esse potentiam contradictionis.

Dicendum vero est, Aristotelem aperte loqui de potentia, quæ simul includit esse in potentia, quæ non dicit solum potentiam receptiuam, quoad positiuam entitatem & capacitatem eius, sed includit etiam statum in quo dicitur esse in potentia & carere actu. Hanc vero esse Aristotelis mentem perspicuum est: nam hoc sensu ait: *nihil potentia æternum esse*, quod aliter verum non esset (iuxta eius sententiam) de materia vel quantitate cæli aut intellectu, vel voluntate Angelis. Rursus ait in cælo non esse potentiam ad moueri absolute: quod etiam esset plane falsum, si de sola potentia receptiua quoad eius positiuam rationem sermo esset: loquitur ergo de potentia ut includit esse in potentia. Et hoc modo potest intelligi non solum de potentia passiuâ, sed etiam de actiua. Quod ipsemet inferius videtur declarare, cum ait potestas rationales per se esse potestas contradictionis, id est, quæ possunt agere & non agere: potestas autem irrationalis solum quia adiuncta & abstracta, id est, solum, quia possunt esse & non esse applicatæ: sic enim possunt interdum agere, interdum non agere, quem locum exponimus disputatione 26. sectione quarta, numero decimo quarto.

Quod vero in hoc sensu sit nimis clara expositio, non obstat, tum quia in rigore non est identica, tum etiam quia in eo deseruit intentioni, seu discursui Arist. quo vult concludere rem in actu esse perfectiorem potentia: nam ob hanc causam res æternæ in actu sunt, & non in potentia. Dici etiam potest hoc amplius explicando, potentiam quæ non solum est ad formam recipiendam, sed etiam ad propriam actionem, vel passionem, esse potentiam contradictionis, vel simpliciter respectu totius mutationis, seu forme ut in potentia ad generationem, vel saltim secundum partes diuersas, ut in potentia ad localem motum cæli iuxta sententiam Philosophi, & sic nullam patitur exceptionem propositio. Et ratio est, quia nulla potentia receptiua, quæ per propriam actionem potest recipere actum suum, secundum Aristotelem habet illum ex æternitate cogenitum, & immutabilem: nam potentia, quæ huiusmodi est, non actuat per propriam actionem, sed concreatur coniuncta suo actui, & natura sua determinata est, ut sub illo semper sit. Quod quidem ita existimauit Aristoteles esse verum in rebus incorruptibilibus, ut eas propterea æternas esse crediderit: & in hoc sensu negat in eis esse potentiam, id est, quæ possit esse in potentia, & carere actu simpliciter loquendo.

Iuxta veram autem doctrinam dicendum est, res omnes creatas ex se & absolute consideratas, esse potentiales seu in potentia tantum, non passiuæ, sed actiuæ creatoris, cum non repugnantia ex parte earum res autem incorruptibiles hoc habent speciale ut postquam creatæ sunt, ex se non habeant potentiam intrinsecam ad non esse, & hoc modo est verum, illas non

non habere potentiam contradictionis, quantum ad illud esse in quo sunt incorruptibiles. Inde tamen non sequitur illas esse æternas à parte ante, quia ut absolute sint, pendunt ex libera Dei voluntate.

6. Ultimo posset hic disputari, an secundum Arist. dentur plura entia per se necessaria, & puri actus absolute villa potentia: id enim videtur hoc loco significare, cum ait, *Et quæ necessaria sunt, non esse in potentia, quia illa sunt prima entia, si enim ipsa non essent, nihil esset perfectio.* Sed de hac late differimus disput. 30. sect. 2. & disp. 35. sect. 1. Quod vero ad hunc locum attinet, D. Thom. & alium exponunt de complexionibus necessariis ex sola essentiali vel intrinseca connexionione prædicati cum subiecto, quæ etiam in entibus corruptibilibus reperiuntur. Et quatenus necessaria sunt, non sunt in potentia, sed semper in actu, quoad veritatem seu essentiali connexionione. Quod si quis velit Aristotelem intelligere de substantiis, & rebus necessario existentibus, de quibus sane loqui videtur, dicat, vel doctrinaliter locuti fuisse in plurali numero, non definiens aut talia entia sint plura, vel vnum tantum, ac si diceret quæcumque illa sint, esse in actu & non in potentia. Vel certe sicut posuit plura entia æterna, ita etiam posuisse plura necessaria non tamen æqualiter, sed vnum ex se necessarium, alia ex necessario influxu alterius, sed per necessariam emanationem ab alio.

Caput decimum.

Actum esse meliorem potentia in bonis, secus in malis.

Hic videtur Aristoteles limitare conclusionem superioris capitis, nimirum, actum esse perfectiorem potentia, dicitque intelligendum esse quando actus est bonus potentia, non vero si sit malus.

Quæst. 1. Circa quam assertionem non parva difficultas occurrit, an id intelligendum sit tantum de actu bono & malo in moralibus, vel etiam in naturalibus. Et si hoc posterius verum est, an id sit intelligendum respectu potentia passiva, vel tantum respectu activa. Hæc vero omnia tractantur dicta disput. 43. sect. vltima.

2. Obiter etiam hic attingit Aristoteles quæstionem de malo, An sit aliqua propria natura, vel quid in rebus sit. De qua re instituitur propria disputatio, quæ est vndecima.

3. Item attingit quæstionem, An in rebus incorruptibilibus malum esse possit. Aristoteles enim hic absolute negat: quia & malum omne est quoddam corruptio, & corruptio quoddam malum. Optime vero id expedit D. Thomas vno verbo, id esse verum de incorruptibilibus formaliter, quatenus incorruptibilia sunt: nam ut sic non possunt privari esse malum autem non est nisi cum privatione aliqua. Nihilominus ea, quæ sunt incorruptibilia in substantia, possunt esse mutabilia in accidentibus, motibus, aut actibus, & ut sic potest in eis habere locum aliquis motus corruptionum physicæ, seu secundum quid. Similiter, quæ sunt indefectibilia in naturalibus, possunt in moralibus habere defectum, & ut sic potest malum morale habere locum in incorruptibilibus, quæ res à Theologis disputatur copiosius, aliquid tamè attingimus disp. 35. sect. 5.

Caput vndecimum.

Actum esse priorem cognitione quam potentiam.

Hanc conclusionem declarat hic Philosophus exemplo geometriæ, in qua, reducendo in actum, per divisionem id, quod in potentia continetur in lineis continuis, pervenitur ad cognoscendas veritates geometriæ: & circa textum quidem nihil notatu dignum occurrit: conclusio autem ipsa dicta disput. 43. sect. vlt. declaratur.

Caput duodecimum.

De veritate, & falsitate, quomodo sint in simplicium cognitione.

Vt caput hoc connexionem habeat cum præcedentibus, ait Divus Thomas hic, in eo ostendere Philosophum, veritatem in actu potius, quam in potentia reperiri. De qua nihil se in textu legitur. Unde verisimile est Aristotelem digressionem facere, & reducere ad tractandum aliquid de ente vero. Tribus enim distinctionibus entis præcipue utitur in toto hoc opere, scilicet, entis per se (omisso ente per accidens) in de, em prædicamenta: entis in actu vel potentia: & entis veri, & non entis falsi. Quoniam ergo de primis duabus dixerat in his tribus libris 7. & 8. & 9. licet ens verum simul cum ente per accidens excluderat libro 6. à consideratione huius scientiæ, nihilominus in hoc capite breviter ad illud redit, præsertim ut declarat quomodo in simplicium cognitione veritas inveniatur: hoc enim in 6. libr. omnino prætermiserat. Et in primis repetit quod 6. libro dixerat, scilicet veritatem & falsitatem in compositione reperiri. De qua sententia multa dubitari possunt quæ tractata sunt disp. 8. sect. 1. vsque ad 6.

Vltius autem quæritur, an veritas compositionis sumatur ex compositione rerum, ut Aristoteles significat. Sed res est clara, non enim est sensus, compositioni mentis, ut vera sit, debere correspondere compositionem in re, sed unionem & coniunctionem extremorum, quæ per compositionem mentis significatur. Quamquam enim mens nostra, non enunciat esse vel non esse, nisi realiter componendo suos conceptus simplices, non tamen attribuit rei conceptui illi compositionis modum, sed rem in se simplicem intelligit per modum compositæ. Veritas ergo compositionis mentis fundatur in unionem vel identitate, quam extrema compositionis habent in re, siue illa sit absoluta identitas & simplex siue unio cum aliqua compositione. Nisi fortasse in ipsa met compositione mentis exprimat modus identitatis, vel unionis ut si dicas: Bonitas Dei est eius sapientia, vel aliquid eiusmodi: tunc enim necesse est ut talis modus identitatis correspondeat in re ipsa inter extrema, qualis per copulam significatur.

3. An eadem propositio possit esse vera & falsa, non quidem simul: hoc enim modo certum est absolutam veritatem, dum inest excludere omnem falsitatem: quod tactum est in disp. 9. sectio. 1. sed successiue: nam Aristoteles hic affirmat, & non caret aliqua difficultate: tamen sententiam Aristotelis defendimus disp. 8. sect. 2.

4. An in simplicium intelligentia sit aliqua veritas, dictum est disp. 8. sect. 3. & supra in fine lib. 6. nonnullæ notata sunt pro huius capitis expositione.

5. An in simplicium intelligentia sit aliqua falsitas proprie, & quomodo per accidens interueniat: disp. 9. sect. 1.

6. An intellectus humanus possit quidditates substantiarum immaterialium cognoscere. Aristoteles enim ait habere ignorantiam earum non ut negationem, sed ut privationem: significans habere intellectum humanum potestatem consequendi illam cognitionem. & ita Divus Thomas hic notat Aristotelem in hoc loco definiuisse: affirmantem huius quæstionis partem, quam indecisam reliquerat libr. 3. de anim. textu 36. Sed si quis recte consideret, Aristoteles in 3. de anima, loquitur de intellectu coniuncto: ut autem vera sit huius loci sententia, quod ignorantia, quam nunc habemus de essentia substantiarum materialium, est ad modum privationis, satis est quod in nostro intellectu secundum se sit capacitas naturalis ad illam cognitionem, etiam si propter impedimentum

mentum sensuum non possint in hac vita experi. Quapropter ex presenti sententia non omnino habetur resolutio illius questionis propositæ in 3. de anim. Vnde D. Thomas ibi affirmat nullibi esse ab Aristotele definitam. De ea vero dicimus late disp. 35. sect. 1.

7. Obiter etiam hic queri potest, an ex sententia Aristotelis omnes substantiæ immateriales sint ex necessitate entia in actu: & an recte intulerit: si sint in potentia, esse generabilia & corruptibilia: in hoc non videtur Aristoteles profiteri se non agnoscere alium productionis modum, & indicare omnia incorruptibilia esse necessario entia in actu. Sed de hac re disputamus late disp. 20. sect. 1. disp. 30. sect. 2. & disp. 35. sect. 3.

LIBER DECIMVS

Metaphysicæ.

De unitate ac multitudine, eorumque oppositione ac differentia.

Quamuis libr. 4. & 5. nonnulla dixerit Aristoteles de vno, tamen quia semper illud annumerauit entia, tanquam præcipuam eius proprietatem, hoc loco redit ad eius considerationem, eamque fusiorem magisque elaboratam tradit in toto hoc libro. Omnia tamen quæ ad illum pertinent, traduntur à nobis in disp. 4. vsque ad 9. & in disp. 40. & 41. In prioribus enim agimus de unitate & multitudine transcendentali, in posterioribus de numero quantitatis, & vno illis proportionato, & ideo circa textum pauca notabimus.

Caput primum.

De ratione vnius in communi.

In hoc capite repetit Aristoteles quæ libro 5. c. 5. dixerat, videantur ibi notata: nihil enim addendum occurrit.

Caput secundum.

Rationem mensuræ per se primo unitati quantitatis conuenire.

Quæstio 1. Quæri solet hoc loco, an primum in vnoquoque genere sit mensura cæterorum: supponitur enim Aristotelem in principio capitis id affirmare, cuius verba hæc sunt.

Maxime autem mensuram esse cuiusque generis, primum maxime proprie quantitatis: hinc enim ad alia aduenit. Quæ dupliciter legi possunt, & exponi. Primo vt hic notata sunt, ita vt illa dictio, *primum*, non sit nomen, sed aduerbium: vnde planus sensus est, esse mensuram in quolibet genere, primo & proprie conuenire quantitati, & fauet subiuncta probatio, scilicet, quia alia non mensurant, nec mensurantur, nisi per quādam proportionem ad quantitatem: hanc enim vim habent illa verba *hic enim & alia aduenit*. Et totus discursus capitis ad hoc tendit. Secundo legi possunt illa verba, ita vt *primum*, nomen sit, & ibi fiat diuisio scilicet, *Maxime autem mensuram esse cuiusque generis primum*, supple diximus, & deinde addatur & *maximum proprium quantitatis*. Et ita ex prioribus verbis sumptum est illud axioma. Primum in vnoquoque genere est mensura cæterorum, quod est facile, ac verum, si recte intelligatur.

Aliqui enim ita exponunt, vt per illud significetur, omnia quæ sunt in aliquo genere participare suam perfectionem ab eo, quod est præcipuum & primum in illo genere: & ideo natura sua per illud mensurari tanquam per mensuram extrinsecam maxime accommodatam. Sed licet hoc interdum ita sit vt v. g.

quando illud primum est tale per essentiam, & relliqua per participationem: tunc enim illud primum est dicto modo mensura quasi à priori (vt sic dicam) cæterorum: non tamen id est in vniuersum necessarium nec ab Aristotele alicubi assertum, vt lib. 2. tex. 4. notatum est. Quapropter vt sit generale pronuntiatum, intelligendum est de mensura extrinsecâ, non suo modo cognoscendi accommodata, & huius causa, siue non, & siue sit à priori, siue solum ex quādam debita & necessaria proportionem. Sic enim ede colligimus, quod magis accedit ad id quod est perfectissimum in aliquo genere, esse etiam perfectius: subintelligendum est autem, cæteris partibus, ac simpliciter, & non tantum secundum quid, vt legitime commodatur mensura: & sic est res facilis, nec maiori indigens discussione.

Quæst. 2. Quæstiones igitur huius loci propriæ ad tractatum de quantitate spectant. Nimirum an ratio mensuræ sit ab Arist. tradita, quam explicamus Disp. 40. sect. 3.

3. Rursus an ratio mensuræ primo ac proprie in quantitate reperitur: in aliis vero quasi secundario & per analogiam: id enim est quod Arist. hic sentire videtur: dictum est autem de ea re disp. 5. sect. 6. num. 4. & latius disp. 4. sect. 3.

4. Altera quæstio est an ratio mensuræ per se primo unitati seu vno conueniat, vt etiam Arist. significat, & quo modo dictum hoc cum priori conueniat, quandoquidem vnum, quantitas non est, sed principium numeri, vt statim hic dicitur: de quo disp. 40. sect. 3.

5. Quomodo verum sit, vnum esse principium numeri, de quo vno id accipiendum sit: disp. 41. sect. 2.

Caput tertium.

Prosequitur Philosophus eandem materiam.

In hoc capite queri solet, an mensura esse debeat homogenea, eiusdem generis cum re mensurata: hoc enim addit Aristoteles in hoc capite. Habet tamen facilem solutionem. Sensus enim Aristotelis non est, mensuram & mensuratum debere esse semper eiusdem generis proprie sumpti. Nam primum ens est mensura cæterorum, & cum illis in genere non conuenit. Est ergo sensus, inter mensuram & mensuratum debere esse formalem conuenientiam, nam si omnino sint æquiuoca, & solo nomine conueniant, non poterit vnum per accessum ad aliud mensurari: nam erit omnino diuersa hæc autem conuenientia interdum est tantum analogâ, vt inter Deum & alia entia, interdum est genericâ, vt inter albedinem & reliquos colores. Additque Aletis hic, non posse esse specificam, quia indiuidua sunt eiusdem rationis, & ideo non est maior ratio, cur vnum sit mensura quā alia. Veruntamen hoc solum procedit de indiuiduis quantitatibus æqualia sunt, quatenus vero inæqualia esse possunt: potest quod perfectissimum fuerit, vel maxime vnum, esse mensura cæterorum, vel in intentione vel in duratione, vel etiâ in singulari perfectione: si in hac potest esse inæqualitas inter indiuidua eiusdem speciei. Procedit etiam de mensura ex natura rei: nam secundum humanam accommodationem summi potest quantitas vnius indiuidui ad aliam similem mensurandam.

Alterâ quæstio, vel propositio hic notanda est. An scientia ex rebus vel res ex scientia mensurentur. Arist. enim hoc posterius affirmare videtur in illis verbis, *Ad scientiam quoque & sensum mensuram rerum dicimus esse*, sed non intelligit esse mensuram obiectorum, sed rerum quas per mensuras cognoscimus, nam applicando ad sensum vel intellectum ipsam mensuram sit mensuratio. Quod patet ex eâ ratione quam subdit, dicens, *propterea quia per ea aliquid cognoscimus*. Sicut ergo 4. Phys. cap. 1. animam vocauit Aristoteles numerum.

numerantem partes motus, ita hic vocauit scientiā, & sensum mensuram mensurati. At comparatione obiectorum subdit statim Philosophus. *At qui mensurantur magis quam mensurent.* Hæc enim verba Diui Thomæ & omnes referunt ad mensurationem cognitionis ex obiecto. Quamuis Aristoteles solum explicare voluerit in ipso etiam actu mensurandi, vñ quantitatem per aliam etiam ipsam scientiā & sensum mensurari, quia mensurando rei quantitatem si mul mensuratur cognitio, quæ de illa quantitate habetur, quatenus illam repræsentat. De illa vero quantitate, scilicet, de mensura veritatis, videri possunt dicta in disp. 8. de verit. Vbi diximus, veritatem nostræ scientiæ ex rebus mensurari, & non de conuerso: scientiam autem Dei esse mensuram rerum, & ab eis non mensurari: & declarauimus, quid discriminis in hoc sit inter naturalia & artificialia respectu humani intellectus: & inter res secundum esse essentia, & secundum esse existentia respectu diuini.

Caput quartum.

Vnum non esse substantiam à rebus indiuisis separatam.

Præcipue hic queri solet an detur vnum ens primum quod sit mensura cæterorum, vel vna substantia, quæ sit aliarum mensura. Verumtamen quod ad mentem Aristotelis attinet, sciendum est, ipsum in hoc capite directe non tractare an detur vna substantia quæ sit mensura cæterarum, vel vnum ens primum quod sit omnium mensura: vix enim aliquid de hac questione in toto textu reperitur: & D. Thomas qui optime exponit: nullam fere de hac re mentionem facit. Sed tractat Philosophus questionem cum Platone, an ipsum vnum sit substantia quædam abstracta, quæ non habeat aliam naturam nisi vnitatem, & ex professo probat non dari talem substantiam, quæ sit ipsum vnum: quod est euidentius, quam vt probatione indigeat: neque existimo tale vnum à Platone vnquam excogitatum. Hinc ergo concludit Aristoteles, quod sicut in quantitate, qualitate & aliis rebus, vnitatis nihil aliud est, quam entitas vniuersusque rei indiuisa, ita etiam in substantiis. Ex quo tandem obiter infert, quod sicut in coloribus datur vnus primus color, ita in substantiis vna substantia, quæ non erit aliquid separatum, sed singularis aliqua substantia.

Hinc sumperunt expositores occasionem quærēdi, quæ sit hæc substantia vna. Et Scotus hic, quæ trā scribit Antonius Andr. quæst. 1. lib. 10. dicit non esse Deum, sed primam intelligentiam, quia hæc est in genere substantia, non vero Deus. At vero Commentator, & latius Alex. Alens. declarant esse Deum. Sed his fere est de nomine, & parui momenti.

Non est enim dubium quin Deus sit extrinseca mensura omnium multo altiori modo quam possit esse intelligentia. Primo ratione summæ perfectionis suæ, simplicissime, & eminentissime continentis omnes perfectiones. Secundo, ratione ipsarum rerum omnium, quas in se habet. Tercio: quia omnia entia sunt entia per analogiam ad hoc ens, per participationem eius: & omnes substantia creatæ similiter sunt participationes huius substantiæ & non alterius. Quarta, quia si sit sermo de mensura secundum se, sic constat, Deo maxime conuenire, quia est maxime indiuisibilis, immutabilis, & perfectus: si quoad nos, nobis etiam est notior, quam prima intelligentia. Nec oportet, vt Deus sit proprie in genere, sed satis est vt habeat conuenientiam aliquā formalem, vt præced. cap. dictum est.

Si quis autem velit assignare mensuram intrinsecam substantiarum contentam in prædicamento substantiæ, non est dubium quin prima intelligentia possit eam rationem subire. Nam habet perfectionem tali muneri à commodatam, scilicet, vt per compa-

rationem ad illam, cæterarum perfectio mensuretur & cognoscatur. Item suprema species in toto genere animalium, vel viuientium, vel corporum, potest esse mensura omnium specierum sub tali genere contentarum, seruata proportionem, ergo & prima species totius generis substantia poterit esse reliquarum mensura. Dices: Mensura secundum Aristotelem debet esse minima: perfectio autem Dei vel angelus non est minima, sed magna, vel infinita, ex qua parte magis repugnat Deo ratio mensuræ, quia infinite, atque ita equaliter superat omnia. Respondetur. Mensura quæta debet reduci ad minimam aliquā quantitatem, vt sit aliquo modo indiuisibilis: tamen mensura perfectionis non debet esse minima sed summa, maxime autem indiuisibilis & simplex. Infinitas vero non obstat, quia inqualiter à creaturis participatur: & ita ex parte earum est inæqualis accessus ad illam Dei magnitudinem: & hoc modo per illam mensurantur.

Caput quintum.

De oppositione inter vnum & multa.

1. Prima questio hic est, quomodo vnum & multa opponantur, quam breuiter tractamus disputatione 5. sect. 6.

3. An vnum sit prius multitudi, & diuisio in diuisione, ibid. sect. 7.

3. An idem & diuersum ad æquate diuidant ens, & quomodo opponantur disp. 7. sect. 3. & inde constat, quid sit dicendum de simili, & dissimili: æquali, & in æquali: hæc enim omnia eandem proportionem seruant.

4. Quo modo intelligenda sit illa propositio, *Ea genere differunt, quorum non est materia vna*, Disputatio 35. sect. 2.

5. An genera diuersorum prædicamentorum dicenda sint proprie differre, vel esse diuersa. Aristoteles enim hic primum insinuat, ac communiter censentur prima diuersa. Sed de hac re satis disputat. 32. sect. ult. disputatio. 39. sect. ult. non nihil disp. 4. sect. 1. & 2.

Cætera quæ de diuersitate ac differentia hic dicuntur à Philosopho sufficienter tractantur: & insinuat etiam sunt supra lib. 5. cap. 9. & 10.

Caput sextum.

De contrarietate.

Hinc ad finem vsque libri agit Aristoteles de oppositis, & præsertim de contrarietate, quæ res parum difficilis est, & fere dialecticorum propria: & ideo pauca in hoc opere de oppositis disputam. Ea vero quæ necessaria visa sunt, inter disputandum de qualitate, in quo solo genere propria contrarietas reperitur, dicta sunt, disp. 45. per totam. Oppositio vero relatiua in disp. de relatiuis quæ est 47. propriū locum habet. De negatione autem & priuatione in vltima disputatione de entibus rationis dicimus.

Quæst. 1. in hoc ergo cap. disputari posset primo de illa propositione, quæ in principio capitis supponitur. *Vbi datur maior & minor distantia, datur etiam maxima seu summa.* Videtur enim non esse in vniuersum vera, nam in numeris est maior & minor distantia: magis enim distat binarius à quinario, quam à ternario: & tamen non datur maxima. Idem est in figuris, & in speciebus rerum substantialium: magis enim distat inter se homo & leo, quam leo & equus: & tamen non datur maxima distantia, quia data quacunque specie perfecta potest dari perfectior. Item non sequitur, datur maior & minor distantia, ergo potest dari minima: ergo nec sequitur dari maximā, patet antecedens, quia inter extrema maxime distantia possunt in infinitum multiplicari media magis & minus distantia, ita vt nunquam perueniatur ad vltimum, quod minime possit distare ab extremis.

N n n

vt cæ-

Index locupletissimus

ut calor summus & minimus in intensione (supposito quod dentur) maxime distant, & dantur inter hos quidam magis, alii minus distantes, & tamen nullus datur calor distans à summo qui minime distet. Denique in quantitate datur maior & minor pars, & tamen non datur maxima aut minima: & ideo dari potest maior vel minor inæqualitas, non tamen maxima.

Respondeo argumenta conuincere consecutionem non esse formalem, sed solū in iis tenere in quibus non datur processus in infinitum. Supponit autem Philosophus de facto non dari hunc processum in speciebus rerum, aut qualitatibus: & ideo non probat specialiter illationem: sed tanquam certum sumit, sicut datur in qualitatibus, verbi gratia, maior & minor distantia, ita etiam confirmat ex proximis terminis, & maxime distantes. Denique secluso processu in infinitum, quia solū datur aut in reb. possibilibus, de quibus nō est sermo, aut in diuisione cōtinui, vel aliqua proportionē, quæ inde resultet, ut fere in omnibus exēplis adductis sit: secluso (inquā) hoc processu, optima est illatio. Vnde D. Tho. in Cōmentario non aliter eam probat, nisi quia non datur processus in infinitum. Et eodem modo inferri potest dari minimam distantiam si versus alterum extremum non detur illi processus.

Et præterea ex vi illationis, non inferri dari maximam distantiam positiue sed negatiue tantum, id est aliquam, qua nullasit maior: hoc autem euidenter inferitur in eo, quod non proceditur in infinitū. Quod vero illa sit tantum quæ cæteris sit maior, & quod sub eodem genere non possint dari duæ distantiz specierum inter se repugnantium seu oppositarum æque distantium non potest satis colligi ex illo antecedente, neque ex negatione processus in infinitum, ut per se constat. Fortasse vero ad contrarietatem sufficit distantia maxima illo modo: tantum enim distare videtur iusticia ab iniusticia, sicut temperantia ab intemperantia: & utraq; distantia est sub genere habitus moralis. Et sub genere vitii tantū distat prodigalitas ab auaritia, sicut temeritas à pusillanimitate. Itaq; licet in vna veluti linea & latitudine, extrema maxime differant, non tantū negatiue, sed etiā positiue comparatione mediorum: tamen secundū diuersas lineas, & considerationes possunt esse plures distantiz maxime etiam sub eodem genere prout ad contrarietatem sufficit ut declaratum est.

2 Secundo potest inquiri an bona sit definitio contrarietatis quæ ex hoc capite sumitur, scilicet, est, *Maxima distantia eorum quæ sub eodem genere maxime differunt, & ab eodem subiecto se expellunt*. Itaq; enim fere omnes expositores definitionem colligunt: & ita censendus est Aristoteles alias definitiones, quas hic refert, probare, ut huic æquiualeant, De quo Disp. 45. dictum est.

3 Vbi etiam tractamus quæstionem illam an contrarietas in solis qualitatibus reperiatur: quoniam de finitio videtur etiā aliis conuenire nisi aliquid sub intelligatur.

4 Item an vni vnum tantū contrariū sit, & quomodo media opponantur extremis, & inter se.

5 præterea quomodo extreme contraria sint in mediis vel possint esse simul in eodem subiecto.

6 Et ea occasione ibid. agitur de contrariorum permutatione: De eorum vero intensione & remissione agimus in disp. 46.

Caput septimum.

De differentia intra contrarietatem & alias oppositiones.

hoc capit. nihil fere occurrit notatione dignū,

Nam quod Aristoteles ait, primam contrarietatem esse habitum & priuationem, hunc habet sensum, omnia cōtraria esse aliquo modo priuatiue opposita, & illud esse quasi radicē suæ oppositionis. Duobus autem modis potest intelligi in contrarietate includi priuatiuam oppositionem, scilicet, vel quia vnum contrarium infert priuationem alterius, vel quia vnum est imperfectum & deficiens respectu alterius & ideo ad illud per modum priuationis comparatur & vtrumq; verum est, hoc autem posterius intendit Philosophus.

Quod etiam hic dicitur inter priuatiue opposita dari medium, ita intelligendum est, ut in ipso medio recedatur à proprietate priuatiōis: datur enim medium tum formæ, tum etiam aptitudinis ad formam: de qua re latius in prædicto loco.

Caput octauum.

Quomodo vnum vni contrarium sit.

Hæc res tractatur à nobis dicta disp. 45. Quod vero hic Aristoteles tractat de æquali, quo modo opponatur duobus, scilicet maiori, & minori, difficultatem nō habet: opponitur enim quasi relatiue, seu potius per carentiam cuiusdam relationis quam posset habere: & ideo ait Aristoteles opponi quasi priuatiue. Ait etiam illā oppositionem posse reduci ad eā quæ est inter vnū & multa: quia æqualitas in vnitare fundatur, magnum autem & parum in carentia illius vnitatis, seu in varietate magnitudinis vel quātitatibus.

Caput nonum.

Quomodo vnum opponatur multitudini & numero.

Quæst. 1. in hoc cap. dubitatio non habet quod ait Arist. multitudinem cōparari ut genus ad numerū, & numerum addere multitudini rationem mensurati seu mensurabilis per vnitatem: ideoq; multitudinem opponi vni quasi contrarie, vel priuatiue: numerum vero opponi relatiue. Et ratio difficultatis est, quia sicut omnis numerus est multitudo, ita omnis multitudo est numerus: quo modo ergo multitudo se habet ut genus ad numerū. Itē omnis multitudo vnitatibus constat, ergo per vnitatem mensurari potest: nō ergo in hoc differt a numero. Hic locus dupliciter explicari potest: primo ut Arist. hic sentiat solā multitudinem ex rebus quantis constantem esse numerū, ac mensurabilem vnitatem quantitatiua, solamq; hanc esse principium numeri: ideoq; multitudinem appellari genus vel quasi genus, quia comprehendit numerum quantitatiuum, & omnem multitudinem transcendentem. Secunda interpretatio est, numerum significare multitudinem definitā ac terminatā: multitudinem vero abstrahere. & de se cōprehendere etiam infinitam multitudinem: & ideo numerum dicere multitudinem mensurabilem vnitatem: multitudinem vero abstrahere, quia multitudo ex vi huius communis rationis potest esse immensurabilis. Quod horum sit magis ad mentem Arist. non videtur ab ipso satis declaratum. Prior tamē expositio est D. Thom. & communis. Iuxta quam hic est sermo de mensura quātitatiua, & sensibili. Quid autem in re verum tractatur disp. 41. sect. 2.

Caput decimum.

Medium inter contraria esse eiusdem generis, ex illisque constare.

Quæstio 1. Primo quæri potest, de quo genere contrariorum loquatur hic Aristoteles: Et non est quæ-

in Metaphysicam.

quæstio de modo per abnegationem extremorum, tam quia certum est hoc medium non constare illo modo ex extremis, & ab illo non posse verificari alia quæ hic Aristoteles de medio docet: tum etiam quia inter priuatiue, & relative opposita inuenitur hoc medium: quod hic Aristoteles negat. Certum est ergo hic loqui Aristotelem de medio positiuo, quod est aliqua forma positiuæ media inter extreme contrarias. Hoc autem medium triplex videtur reperiri, vnum per formalem missionem contrariorum in gradibus remissis, vt est tepiditas: alterum per virtuale continentiam seu participationem extremorum vt sunt colores medii inter extremos: aliud denique per recessum ab vtroque extremo: vt virtus inter duo extrema vitia.

Quæri igitur potest, an quæ Aristoteles hic docet de medio, vera sint absolute & vniuerse de medio formali seu positiuo, an de aliquo horum in particulari. Aristoteles enim nihil distinguit, & doctrinaliter loquitur: vnde videtur sermo eius esse vniuersalis. At ob stare videtur, quod medium tertij generis non potest vere dici constare ex extremis, nec esse in eodem genere cum illis, neque esse quali proximum terminum transmutationis ab vno vitio ad aliud extremum: has autem tres conditiones potissime tribuit Aristoteles hoc capite mediis inter contraria.

Sed dicendum, sermonem esse vniuersalem vt expresse constat præsertim ex fine capitis. Verificatur autem doctrina propriissime de medio primo modo sumpto (quanquam quæstio specialis sit an tale medium detur de qua in dict. dis. 45.) In medio autem secundo modo satis etiam proprie locum habet duæ primæ conditiones: tertia vero non est ita intelligenda, vt necesse sit media, non per quod proceditur ab extremo in extremum esse semper eiusdem rationis, sed in quibusdam contrariis cõtinget transiri per medium formale seu formaliter continens extrema refracta, in aliis vero per medium virtuale: solum vero accidit hoc posterius, quando qualitates extremæ non possunt formaliter coniungi: de quo etiam in citato loco dictum est.

At vero de medio tertio modo non verificantur dictæ conditiones improprie, sed per quandam proportionem. Est autem considerandum, habitum virtutis qui est medium in extrema vitia, posse considerari, vel solum in ratione habitus inclinantis ad talem operandi modum, vel in ratione virtutis & honesti boni. Priori modo habet proprie rationem medij, & ita cõuenit in genere cum extremis secundo autem modo minime: vnde non opponitur illis vt medium sub eodem genere, sed vt extrinsecus oppositum ratione generis contrarij: quo modo ait Aristoteles capite de Oppositione in Postprædicam. opponi bonum & malum. Vnde sub hac secunda consideratione nullo modo constat hoc medium ex extremis. Priori autem ratione licet non proprie cõflet, sapit tamẽ aliquo modo naturam extremorum, nam aliquid habet de opere seu inclinatione virtutis que extremi. Liberalitas enim inclinatur ad dandũ in quo aliquo modo conuenit cũ prodigalitate: simul vero inclinatur ad retinendum aliquando, in quo accedere videtur ad aliud extremum. Et hac etiam de causa, licet non sit necesse transire a vitio ad vitium per virtutem, necesse tamẽ est transire per quandã quali materialem participationem vel limitationẽ virtutis: nemo enim ex avaro fit prodigus, nisi prius ceperit expendere, quod posset sepe studiose facere, si vellet.

Quamquam principium illud: Non transitur ab extremo in extremum, nisi per medium. intelligi debet de transmutatione, quæ fit per modum physicum ac proprium: nam quæ fit per actus immanentes aut instantaneas mutationes, non oportet ita fieri vt per se constat.

Caput vndecimum.

Contraria esse specie diuersa, & specificam diuersitatem includere differentiarum contrarietatem.

Quæstio 1. Præcipua quæstio & huius loci propria est, an differentia diuidens genus in varias species sint contrariae & cõuerso an contraria species differant. Vtrũque enim videtur Aristoteles affirmare. Et posterior pars difficultatem non habet, quæ clarum est, quæ sub eodem genere contraria sunt, necesse est esse species diuersas, nam quæ sunt eiusdem speciei, vt talia sunt, non possunt esse contraria, cum similia sint.

Alteram vero pars videtur vel impropria, vel falsa, scilicet omnes differentias diuidentes genus in specie distinctas, esse contrarias. Alias etiam in substantia & in omni genere esset propria contrarietas: quod falsum est, & constat ex Aristotele in Prædicamentis, & iis quæ tradidimus disputatione 45. Sed dicendum breuiter, contrarietatem inter formas physicas esse propriam qualitarum: contrarietatem vero inter formas seu quasi formas metaphysicas extendi ad alia genera. Adde etiam hanc contrarietatem, quæ dici potest metaphysica, esse minus propriam, quia genus nõ comparatur ad differentias proprie vt subiectũ, à quo mutuo se differentia expellant: sed vocatur contrarietas, quia est repugnãtia inter formas positiuas, & ita maxime assimilatur proprie contrarietati.

3. Rursus posset hic obiter inquiri, an genus ita cõtrahatur per differentias, vt ipsũmet in diuersis speciebus diuidatur, & essentialiter diuersificetur. Expresse enim id affirmat Philosophus, vt notatũ D. Thomas, Alenf. & alij. Videtur tamen habere difficultatem propter generis unitatem, & vniuocationem fundatã in re ipsa. Nihilominus sententia Aristotelis verissima est: ex qua habes genus in re non differre ab ea specie, in qua contractũ est: hæc enim est mens Aristotelis hic: quam latius tractaui dis. 6. sect. 9. Habes etiam hinc principium seu formam à qua sumitur genus, non esse eiusdem essentia in rebus differentibus specie, atq; ideo nõ fuisse in re formas distinctas à quibus differentia generica & specifica sumuntur, vt late disputatione decima quinta sect. 16.

Quæst. 4. Vltimo hic quæri potest, an genus & species inter se differant specie, vel sint eiusdem speciei: Aristoteles hic vtrumq; negandum censet: quod explicui dis. 7. sect. 3.

Caput duodecimum.

Contrarietatem aliquam esse sine specifica diuersitate.

Quæstio 1. Hic statim occurrit quæstio de ipsa assertionem à Philosopho intentam, quoniam videtur repugnare quod contraria nõ sint essentialiter diuersa, vt ex definitione supra tradita colligitur, & ex eo quod dictum est cap. præcedenti quod contrarietas esse non potest inter similia vt talia sunt, quæ vero sunt eiusdem speciei, similia sunt. Sed res est facilis, possunt enim contraria formaliter inter se cõparari, vt sunt sub genere sub quo per se cõstituuntur, vel respectu subiecti cui denominatiue tribuuntur. Priori modo differunt specie, vt album & nigrum quatenus talia sunt, & sub colorato per se collocantur: & sic procedit ratio dubitandi tacta. Posteriori modo non causant semper specificam diuersitatem in subiecto: & hoc sensu procedit dubitatio & resolutio Aristotelis in hoc capite. Perinde enim est, ac si quæsiuisset, cur differentia quædam inter se opposita sint

Index locupletissimus

Es sint, per se respectu subiectorum & indicent essentialem differentiam inter illa: quædã vero sint per accidens, & solam individuaalem distinctionem ostendunt. Imò interdum neque hæc demonstrant, sed accidentale mutationem eiusdem individui. In hoc ergo sensu verum est aliquam contrarietatem non consistere specificam diuersitatem in subiecto.

Reddit autem Aristoteles rationem, quia quædam contrarietas sequitur formam, & illa est per se & ad essentialem differentiam pertinet: alia sequitur materiam & hæc est vel individualis, vel accidentaria. Vbi solum notetur, aliquid posse consequi materiã ut per se ac necessario connexum cum essentia talis materiæ secundum se: & contrarietas quæ sic sequitur materiam, etiam facit essentialem diuersitatem, ut de corruptibili, & incorruptibili dicitur capite sequenti. Et ratio est, quia etiã materia pertinet ad essentiam rei. Aliquid vero dicitur consequi materiã, quia ex dispositionibus, vel mutationibus materiæ consequitur: nam quia materia est passiva potentia, est principium & radix omnium intrinsecarum mutationum. Contrarietas ergo quæ hoc modo ex materia sequitur, est vel accidentaria omnino, si ab extrinseco, mere per accidens eueniat, vel ad summũ individuaalem, si ex peculiari & individuali dispositione materiæ consequatur, ut est conditio sexus feminini, vel masculini, de qua in particulari hoc cap. Aristoteles quæstionem proposuit.

Caput decimum tertium

Contrarietatem, interdum esse inter ea quæ differunt genere.

Hic solum occurrit quæstio de illa propositione, *Corruptibile & incorruptibile differunt genere*, quo sensu vera sit: quæ tractata est disput. 35. & in superioribus sæpe notata est.

LIBER VNDECIMVS

Metaphysicæ.

In toto hoc libro nihil nouum Aristoteles docet, sed in summam quandam redigit, quæ in superioribus libris tradiderat, adiungens multa ex iis, quæ in libris Physicorum docuerat: & ideo vero omnes interpretes & scriptores nullam quæstionem circa totum hunc librum mouent, neque aliquid notant, præter ea, quæ ad textus intelligentiam conferunt. Quæ D. Thom. præter alios, satis perspicue docet.

In duobus ergo primis capitibus proponit iterũ Philosophus quæstiones fere omnes quas libro tertio proposuerat, nihil definiens: quare iterum eas hic repetere superuacaneum duco.

In capitib⁹ tertio, quarto, quinto ea resumit, quæ in toto libr. quarto, latissime tradit. Nimirum in tertio capite proponit huius scientiæ obiectum & analogiam entis, secundum quam ait posse vnum obiectum huius scientiæ constitui, ad quam proinde pertinet prima principia, primasque rerum causas, proprietates & oppositiones considerare. Vbi obiter attingit quo modo inter priuatiue opposita possit esse medium, quod iam notum est in libro decimo, circa caput septimum. In quarto vero & quinto defendit Aristoteles veritatem illius principii. *Impossibile est idẽ de eodem simul affirmari & negari*: nihilque addit iis quæ in libro quarto dixerat. Obiter vero in capite tertio, attingit quæstionem de continuitate alterationis & augmentationis. De qua rein Dispositione 46. aliqua tractamus.

Rursus in sexto capite repetit, quod sit munus & obiectum huius scientiæ, attingitque diuisionem illam scientiæ in speculatiuam & practicã, & huius in factiuam seu mechanicam, & actiuam seu moralem: illius vero in Physicã, Mathematicã, & Metaphysicã

cam: quam etiam tradiderat in libro sexto. Et hæc occasione declarat diuersos modos definiendi Physicæ & Metaphysicæ per materiam & sine materia, de quibus latissime in septimo libro dixerat. Hic etiam repetit propositionem, quam circa libr. 6. capite secundo notauimus, quod scilicet, si nulla est substantia separata à materia, scientia naturalis ac physica est omnium prima, quam etiam declarauimus loco ibi notato. Denique in eo capite habet propositionem hanc. *Si aliqua est in rebus natura & substantia separabilis & immobilis, in eo ordine diuinitatem esse, & hoc (inquit) erit primum & principale principium.* Quæ notanda est pro iis, quæ de mente Aristotelis de primo principio disputamus disputatione vigesima nona, sectione secunda. Cui coniungi potest illa, quam in capite secundo (licet disputando) proponit, ubi ait à peritioribus Philosophis positum esse aliquod tale principium, taleque substantiam. *Quamquam patet autem ordo erit non existente aliquo perpetuo, separato & permanente.*

Deinde in capite septimo repetit Aristoteles quæ libro sexto Metaphysicorum docuerat, nimirum, ens per accidens, & ens verum, sub scientiam hanc non cadere, & huius occasione recolligit etiam quæ de contingentibus effectibus, fortuna, & casu, tum ibi, tum etiam 2. Physicorum docuerat: de quibus in superioribus iam sunt signata disputationum loca: nam de vero ente dicimus disp. 8. de contingentia vero in disput. 19.

In reliquis capitibus ab 8. vsque ad 11. recapitulat Aristoteles multa ex iis quæ in Physicor. à 3. libro vsque ad 6. docuerat. In capite enim octauo definitionem motus inuestigat, & quo modo ad mobile, ad mouentem, ad actionem & ad passionem comparatur & eandem doctrinam habet, quam in 3. Physicorũ, quam nos prout ad Metaphysicum spectare potest, tractamus in disputatione. 48. & 49. quæ sunt de actione & passione. Hac occasione, aliqua tangit Philosophus de actu & potentia, quæ in disputatione 43. fuscè tractantur.

In nono autem capite repetit quæ de infinito docet libro 3. Physicor. & in libro de Cælo. Solum aduerto, hic Philosophum extendere aliquantulum sermonem, & probare non posse esse infinitum, non tantum in corporibus sensibilibus, sed simpliciter in entibus etiam separatis. Veruntamen semper supponit infinitam esse passionem re quantã: & ita nihil affert quod infinitati Dei obstat possit.

In capite decimo, materiã de motu profequitur, varias species motuum ac mutationũ distinguens. In quo solum obserua, cum inductione omnium prædicamentorum ostendat, solum ad quale, quantum, & ubi esse mutationem: cumque per cætera discurras, solum Quando, habitum, & firum omittere: fortasse quia de quando & de motu seu Passione eandem rationem esse censuit, quod tempus sit passio motus: habitum autem & firum, sæpe prætermitit (ut supra libro quinto, cap. septimo notauimus) tanquam parui momenti, & impropria, parumq; à cæteris diuersa.

Tandem in capite 11. Aristoteles recollit explicationem quorundam terminorũ, quibus vti solemus in his rebus quæ motum circumstant: ut esse simul, vel separata tangi, consequenter se habere, contigui, vel continuũ esse, & similia, quæ in libro quinto huius operis, & libro 5. Physicorum capite 11. tractata sunt, & neque expositionem, neque disputationem requirunt.

LIBER DVODECIMVS

Metaphysicæ.

Caput 1. 11. 111. 1V. & V.

In his quinque primis capitibus repetit Aristoteles

in Metaphysicam.

les, & in summam redigit ea quæ superius libro 7. de substantiâ & principiis eius tractauerat, & multa quæ in primo libro Physicæ docuerat. Nam capit. 1. solum proponit, Metaphysicam scientiam primo ac præcipue de substantiis disputare, quæ est res per se perspicua, & ab ipso sepius repetita, quâ in disputatione prima seu procemiali fufius declaramus.

In capite secundo, post diuisionem substantiæ in sensibilem & separabilem, seu insensibilem, & incorruptibilem, & æternam, proponit tria principia rei naturalis & substantiæ sensibilis, & ex professo probat dari materiam: additque eam communem esse omnibus corporibus, non tamen eandem, quæ omnia dictis locis dixerat: eaque tractamus in disputatione 13.

Quæstio. Hic vero disputari poterat, an secundum Aristotelem sit possibilis creatio: quia hic significat ex non ente simpliciter nihil fieri, de quo in disputatione 21. dictum est.

2 Item disputari poterat, an secundum Aristotelem omnes substantiæ immateriales sint immobiles: ita enim hic eas appellat; de quo disputatione tricesima-quinta.

Deinde in capite tertio ostendit, præter materiam necessarias esse formas, non separatas, ut Plato ponebat, sed materiâ informantes, quæ licet non proprie generentur, sed composita ex illis & materia, non tamen antea sunt quam generatio fiat: quæ etiam in libro septimo dicta fuerat, & tractantur in disputatione 15. Proponit vero hic Aristoteles grauem quæstionem, scilicet, esto forma nō sit ante generationem, an post corruptionem totius maneat; & absolute respondet, in quibusdā nihil obitare quin ita sit, scilicet, in anima intellectiua; nam in cæteris (ait) fortasse id impossibile est. Sed hanc considerationem remittimus in libros de Anima.

Postea vero cap. quarto, docet tria principia posita eadē esse secundum analogiam & proportionem in omnibus generibus accidentiū: quia in omnibus considerari possunt, potentia seu subiectum, forma seu ipsum accedens, & priuatio eius. Vbi quæri potest an accidentia consent propria potentia, & proprio actu physicis, siue in abstracto, siue in concreto sumpta. Quæ quæstiones satis sunt extra intentionē præsentis libri, in quo hæc omnia cursim præmittuntur ad disputationem de superioribus substantiis. Nec Aristotelis mens fuerit tribuere singulis accidentibus proprias & distinctas potetias receptiuas suorum generum: sed solum explicare proportionaliter in eis illa tria principia rerū; illæ vero quæstiones tractantur à nobis in disputatione 14. quæstion. 3. Vterius vero extendit Philosophus sermonem ad omnes causas, dicens easdem secundum proportionem seu analogiam rationem esse in accidentibus, quæ sunt substantiarum. Et obiter nonnulla hic recolligit de principio, causa & elemento, quæ in libro quinto dixerat fufius, & ibi sunt exposita: latiusque tractata in disputationibus de causis à 12. vsque ad 27. Addit vero hic propositionem notandam; nempe, præter causas omnes particulares esse causam cuncta mouentem tanquam omnium primam: de qua dicto loco disputationem vigesimam, 21. & 22. instituiamus, præter alia, quæ in cæteris disputationibus præsertim in 24. & 25. sparsim diximus.

Tandem in capite quinto, hoc ipsum prosequitur variis modis ostendens eadem esse principia rerum omnium: vel quia substantiæ sunt causæ omnium accidentium: & ita principia substantiarum, sunt principia reliquorum entium. Vel quia inter substantias quedam sunt primæ, & causæ cæterarum, ut cœlestia corpora, & animæ eorum, id est, ut Diuus Thomas exponit, motrices intelligentiæ (siue proprie dicantur animæ, siue per metaphoram) & ideo addit vel intellectus, appetitus, & corpus, id est, substantiæ intelligentes & amantes, & corpora quibus proxime viuuntur,

seu quæ mouent, & per ea causant. Ac tandem repetit actum & potentiam esse principia omnium, nō tamē eadem, sed per analogiam: quæ omnia ex disputationibus citatis constant, neque hic aliquid addendum occurrit.

Caput sextum.

Præternaturales substantias dari aliquam perpetuam & immobilem.

Quæstio 1. Prima quæstio hic occurrit, an ostendē re huiusmodi substantias esse, sit Physici muneris, an Metaphysici: tractatur disputat. 29. sect. 3. & Disp. 35. sect. 1.

2 An recte Aristotelis hoc demonstrarit in præsentē. Summa rationis eius est. Impossibile est omnes substantias esse corruptibiles: ergo necessaria est aliqua substantia æterna. Antecedens patet, quia si substantiæ omnes essent corruptibiles, nihil esset sempiternum, cum substantiæ sint prima entia sine quibus alia esse non possunt. Consequens autem est falsum, quia necesse est motum saltem esse sempiternum: ergo. Minorem probat, quia tempus non potuit de nouo incipere, ita ut antea non fuerit; quia sine tempore non potest esse prius & posterius: sed tempus non est sine motu; quia vel sunt idem, aut tempus est quædam passio motus: ergo perinde oportet motum esse sempiternum, & continuum, sicut & tempus. Quod (ait) de nullo nisi de circulari, & locali dici potest. Itaque totus hic discursus reuocatur ad illam propositionem quod sine tempore non est prius & posterius, & ideo non potest dari initium temporis.

Quæ ratio quoad hanc vltimam valde friuola est, quia, si modo nostro concipiendi loquamur, præter prius & posterius reale imaginarium concipitur: & ita potuit tempus reale habere initium, ante quod nō fuerit, illud vero ante quod non significat prius tempus, sed imaginarium tantum. Si autem loquamur secundum rem, ante hoc tempus præcessit infinita æternitas, cui hoc tempus nō semper coexistit, & sic illud ante non dicit tempus prius, sed æternitatem, quæ in Deo præexistit, quando tempus non erat. Itaque processus Aristotelis nec firmus est, nec necessarius. Potest autem per dilemma fieri efficax: quia vel substantiæ corruptibiles semper fuerunt, vel non: si primum, necessaria est aliqua substantia æterna illis perfectior à qua manauerint. Si vero nō semper fuerunt, nō minus necessaria est illa substantia vobis illa originem duxerint. De hac re differimus late disputat. 29. sect. 1.

3 An satis ostendat Aristoteles illam substantiam non esse potentiam, sed actum, quia perpetuo mouet. Respondetur, iam ex dictis constare rationem hanc ex falso principio & insufficienter probato, procedere. Adhuc tamen illo posito, non potest ex solo illo colligi, illam substantiam esse purum actum: nam substantia creata posset illum motum perpetuum efficiere si esset possibilis. Solum ergo colligitur ex illo motu substantiā illius motoris semper esse in actu mouendi. Adde, ad hoc etiam esse supponendum, illam substantiam semper esse eandem, quod probatum nō est: possunt enim plures motores vicissim mouere, & sigillatim cessare. Denique etiam si idem motor sit semper in actu mouendi, non sequitur non posse cessare: quia potest non ex necessitate, sed ex libertate perpetuo mouere. De hac re latius disputat. 30. sect. 8. & disp. 35. sect. 1.

4 An satis probetur à Philosopho has substantias esse immortales, quia sunt perpetuæ. Difficile sane est huic rationi efficaciam tribuere, cū statim appareat defectus illationis in ipsis cælis, quæ æterni sunt & nō sunt immateriales. Videatur disputatio 30. sectione quarta, & disputatio 35. sectione prima, & secunda.

Index locupletissimus

An idem senserit Aristoteles de omnibus intelligentiis, quod de prima quo ad necessitatem essendi, & naturæ simplicitatem, & actualitatem: tractatur Disput. 39. section. 2. disp. 25. & exponitur hic locus, in quo videtur Aristoteles confuse & indifferenter loqui de illo supremo substantiarum ordine, quamquam interdum in singulari, interdum in plurali loquatur.

Cetera quæ Aristoteles hic tractat de actu & potentia, circa lib. 9. sunt notata.

Caput septimum.

De attributis primi motoris.

Quæstio 1. An ex motu cæli sufficienter colligatur vnus primus motor immobilis: de hoc fufe disp. 30. sect. 1. & 8.

2. An ex sententia Aristotelis primus motor solum moueat cælum, vt finis, vel etiam vt sufficiens: hic enim priorem ratum causandi modum illi attribueri videtur: sed hoc solum facit, vt eius immobilitas tẽ declarer, alioqui enim eius efficientiam agnoscit vt latius tractamus disp. 23. & disp. 30. sect. 17.

3. An secundum Aristotelem primus motor moueat primum orbem mediante alia intelligentia, vel per se ipsum. Hic enim priorem partem insinuat, nisi exponatur quod moueat vt amatus non ab alio, sed à se: ita enim melius explicatur immobilitas primi motoris, quia non solum in genere efficientis, sed etiam in genere finis mouet, vt non motus ab alio, sed quia propter se operatur absque motione. Nam sicut in genere efficientis, ita in genere finis est primum & supremum. At vero in reliquis omnibus dictis Aristoteles sentit non esse alium motorem illius cæli primum, & immobilem, sed de hac re latius in libris de cælo.

4. An primus motor sit primum intelligibile in actu, tanquam simplicissima & actualissima substantia. Ita enim de illo hic sentit Philosophus. Tractatur disp. 38. sect. 11.

5. An primus motor sit primum appetibile: quod perinde est ac querere, an sit vltimus finis, de quo in disp. 24. differimus. Ex hoc vero loco habet ab Aristotele distinctionem duplicis finis. Vnus est præexistens, alter non præexistens. Prior acquirendus per media, posterior etiam efficiendus: & ideo priorem rationem finis ait habere locum in primo motore, non vero posteriorem.

6. An primus motor sit perpetua substantia omnium simplex, & secundum actum seu purus actus disp. 30. sect. 3.

7. An primus motor sit ens simpliciter necessarium naturæ suæ, quod nullo modo possit aliter se habere Disp. 29. sect. 1.

8. An secundum Aristotelem primus motor moueat ex necessitate naturæ, vel potius ex præcõcepto fine eiusque necessitate. Disp. 30. sect. 16.

9. An cælum & natura pendeant à primo motore secundum Aristotelem, non tantum quoad motum sed etiam quoad substantiam: disp. 20. sect. 1. & disp. 29. sect. 2.

10. An primus motor optimam ac perpetuam, & æternalem vitam habeat, summa ac perfectissima iucunditate affectam, quæ ex sui contemplatione nascitur. Tractamus late disputatione tricesima, sectione 14. Non est tamen dubium, quin Aristot. hoc loco optime de Deo sentiat ac loquatur. Cuius illa sunt verba notatione digna: *Si ita bene se habet Deus semper, sicut nos aliquando, admirabile est, quod si magis adhuc, admirabilius est: ut ita se habet.* Videtur sane Philosophus expertus aliquando magnam quandam iocunditatem in sua qualicunque speculatione substantiarum separatarum, & præsertim primæ, in qua proinde humanam felicitatem alibi constituit: hinc ergo ascendit, & in admirationem venit diuinæ perfectionis.

Sicque vere ratiocinatur, Intellectus intelligit per quandam coniunctionem ad rem intellectam, & illam in se habens contempletur, & hæc operatio est optima & maxime delectabilis: si ergo Deus est summum intelligibile, sibi que coniunctissimum, & se per se ipsum perpetuo contempletur, admirabilis est eius vita atque delectatio.

11. An Deus non solum sit sempiternum ac optimum viuens, sed etiam sit sua vita, quia est sua operatio, ac purus actus: ita enim hic de Deo Aristoteles sentit, & optime, vt disputatione 30. sectione 3. & 14. tractamus.

12. Quomodo verum sit id quod hic Aristoteles asserit, nempe Deo inesse æuum continuum, & æternum, Disp. 30. sect. 8. & disp. 50. sect. 1.

13. An Deus, sicut est omnium entium principium ita vt sit optimum & pulcherrimum eorum. Tractatur à nobis in prædicta disputatione. Habetque locum circa textum hunc, nam hæc omnia plane significat Aristoteles, dum reprehendit Pythagoricos & Sepulchrum, eo quod negaret Deum esse optimum & pulcherrimum, licet sit principium: non enim semper principia sunt æque perfecta, atque id quod ab illis sit vt patet in femine. At ipse respondet principium proximum & instrumentarium non semper esse æque perfectum, principale vero ac præsertim primum, necessario esse perfectissimum.

14. An senserit Aristoteles Deum esse simpliciter infinitum: recteque id probauerit ex eo quod infinito tempore mouet: disp. 30. sect. 2.

15. An primus motor immaterialis sit ac simpliciter impassibilis, idque satis demonstratur ratione naturali. Disp. 30. sect. 1. & 8.

Caput octauum.

De numero substantiarum separatarum.

Aristoteles in hoc cap. ex numero cælorum mobiliurn probat numerum immaterialium substantiarum mouentium, & ordinem ac proprietates earum ex ordine cælorum mobilium colligit. Circa quem discursum variaz quæstiones insurgunt.

Quæstio 1. An probari satis possit cælos moueri ab aliqua substantia separata præter primam. Hæc spectat ad libros de cælo, illam vero attingimus Disp. 35. sect. 1.

2. Eito ita moueantur, an necesse sit à tot substantiis separatis moueri cælos, quot sunt ipsa corpora cælestia, ibid.

3. An probari possit numerum substantiarum separatarum non esse maiorem quam cælorum, aut è conuerso hunc numerum esse maiorem illo, vel neutrum possit satis ostendi, ibid.

4. An superius cælum à superiori & perfectiori intelligentia moueatur, idque intelligendū sit de perfectione indiuiduali, vel specifica. Quo loco attingi solet quæstio, an cælum Solis sit perfectius superioribus planetarum cælis. Sed non est huius loci. Nec refert ad rem præsentem, nam quidquid sit de substantiali perfectione, in ratione mobilis, certum est cælum quo superius, eo habere rationem mobilis perfectioris, tum propter magnitudinem, tum quia est superius, & continet inferiora.

5. An ex incorruptibilitate cæli, vel motus ipsius æternitate, recte colligatur substantias separatas esse incorruptibiles & perpetuas. Disputatione 35. sect. 1. & 2.

6. An ex cæli motu æterno colligi possit illas substantias esse sine magnitudine, & consequenter esse infinitas secundum Aristotelem ibidem, & disp. 30. sect. 4.

7. An putauerit Aristoteles tales esse substantias motrices inferiorum cælorum ac primi, & quo sensu,

su intellexerit hanc esse primam, illam vero secundam. Hæc omnes questiones attinguntur à nobis in disp. 29. sect. 2. & in disp. 35. sect. 2. Et quæ ad Metaphysicū per se spectant, fusc tractantur: quæ vero sunt propriè physice, & pertinent ad libros de Cælo, solum breuiter expediuntur.

8. Et eadem ratione omittimus reliquam partem capitis, in qua Aristot. fusc agit de numero orbū cælestiū. Item agit de vnitatē cæli, id est totius spheræ cælestis, & consequenter totius vniuersi, ostendens esse vnum. Ratio autem eius friuola est, scilicet, quia si essent plures cæli, haberēt principia plura solo numero diuersa: quod impossibile probat, quia oportet talia principia habere materiā. Sed illa prima sequela friuola est, quia possūt esse plures mundi ab eodem principio, velati ut tractamus disp. 29. sect. 1.

9. Impugnatio etiam illius cōsequētis attingit questionē de principio indiuiduationis, de qua late disputatio quinta, sectione secunda, & seq. In toto vero hoc discursu Aristot. præ oculis habenda sunt illa verba eius satis modesta. Ita rationabiliter arbitrandum est, quod enim necessarium est, relinquatur potentiōibus dicendum. Recte enim intellexit has non esse demonstrationes, seu discursus probabiles.

Caput nonum

Dubia quædam continens circa diuinam intelligentiam.

Quæst. 1. Prima quæstio ab Aristotele posita est, an diuina mēs actu semper intelligat. Et rationem dubitandi proponit: quia si non actu semper intelligit: quidnam præcellens erit? Erit enim ut dormiens. Si autem semper intelligit actu: ergo ab actu intelligendi habet nobilitatē suā: non est ergo ipsa nobilissima substantia. Responsio vero est, semper actu intelligere, non intellectu addita substantiæ suæ, sed persuāmer nobilissimam substantiam. Et ita satisfit vtrique rationi dubitanti. Quam rem ex professo tractamus disputatione tricesima sectione 15. Addit vero hic Philosophus aliam probationem dictæ responsionis scilicet quia si Deus non esset sua intellectu, laboriosa ei esset continuatio intelligendi. Sed ratio non est conuincēs, alias idem probaret de omnibus aliis intelligentiis. Quamuis ergo actio non sit substantia potest nō esse laboriosa continuatio eius: quia nullā repugnantiam habet cum natura, nec contrariā a liquā alterationem: vel mutationem causat.

2. Quidnam intelligat diuina mens, an se, vel aliud; & an aliud, & aliud semper, vel semper idem. Responsio est, Manifestum est, illud intelligere quod diuinitatem honorabilissimumque est. Quo fit ut se ipsum intelligat. Virtute ergo hunc conficit discursus. Diuina mēs est suprema ac nobilissima intelligentia seu intellectio ipsa: sed ad nobilitatem intellectiois multum refert nobilitas rei intellectæ: propter quod melius est quædam non videre quā videre, si vilissima sit: non ergo quælibet intelligentia est optima, sed illa quæ est optimæ rei intellectæ: ergo diuina mens intelligit id quod optimum est ergo intelligit se ipsā alias esset quippiam aliud dignius ipsā.

3. Hinc vero oritur quæstio 3. An secundum Philosophum Deus nihil extra se intelligat, sed solum se ipsum. Nam prima facile videtur Aristoteles ita de Deo sentire. Sed exponi potest cum D. Thoma, non cognoscere aliud à se per se primo, aut ita ut ab eo perficiatur, vel ita ut à nobilissimo obiecto cognoscendo impediatur vel distrahatur. Sed de hac re latius dicta disp. 30. sect. 15.

4. Alia quæstio suboritur ex resolutione cuiusdam dubitationis, quam hic Philosophus proponit; An scilicet in omnibus quæ carent materia, & cōsequenter in omnibus intelligentiis, idem sint intellectio &

res intellectæ, & consequenter angelus sit sua intellectio. Videtur enim hanc partem Aristoteles insinuarē. Cum enim proposuisset dubiū, quo modo diuina mens possit esse intelligentia sui, cum soleat intellectio ab obiecto distingui, responderet intellectu non distingui ab obiecto, nisi ut formā sine materia à forma quæ est in materia. Vnde cum diuina mens careat materia, non oportet ut in ea res intellectæ ab intellectu distinguatur: quæ ratio si efficax est, in omnibus intelligentiis locum habet: Sed dici potest illam tantum fuisse accommodatam quandam proportionē ad explicandum, quo modo in diuina scientia propter summam eius immaterialitatē, & subtilitatem necesse non sit obiectum proprium ab ipsa scientia distingui. Nō est autem necesse, ut id verum habeat in quauis intelligentia, neque est cur dicamus eam fuisse mentem Aristotelis, de qua re late disp. 35. sect. 4.

5. Quinta quæstio est, An Deus semper ac necessario permaneat in actuali cognitione sui, ut hic definit Philosophus. Quod probat optime, quia in deterius mutaretur, siue ita cessaret ut maneret in solo actu primo tanquam dormiens, ut in 1. quæst. dictū est, siue (quod ad hanc questionem pertinet) à sui cōtemplatione ad alia trāsiret: quia semper transiret ad aliud minus nobile: de hac quæst. agimus disputat. 30. sect. 15.

6. An Deus intelligat per simplicem intelligentiā vel componendo: & definit priorem partem; & est res clara. Vide disputatione 30. sect. 15.

Caput decimum.

Vnum esse principem ac gubernatorem vniuersi.

Hæc assertio est ab Aristotele in hoc capite intentā, quam etiam voluit esse totius operis cōclusionē, & quasi per orationem tanto Philosopho dignam. Eam vero huiusmodi discursu demonstrat: Vniuersi bonum consistit in debito ordine suarum partium, ita ut hoc bonum sit, quasi bonum intrinsecum & inherens ipsi vniuerso: sed nō potest habere huiusmodi bonum, nisi in eo sit vnus aliquis princeps supremus, & gubernator eius, qui simul sit extrinsecus & vltimus finis illius, à quo emanet, & ad quem tendat extrinsecum bonum vniuersi: ergo necessarius est in vniuerso vnus supremus princeps & gubernator.

Hunc discursus primo declarat Philosophus exemplo exercitus, cuius intrinsecum bonum in debito ordine consistit, ad illū autem requirit ducem, qui maius bonū est tertius exercitus, quia ab ipso & propter ipsum est ordo exercitus. Deinde declarat priorem propositionem assumptam explicando breuiter ordinem partium vniuersi per comparationē ad domum & familiam bene ordinatam: & res est per se satis clara.

Minorem autem propositionem nō expresse subsumit, eam tamen re vera intendit, & ea occasione diuertit hic iterum ad attingendas leuiter & reiciendas antiquorum opiniones de principiis, ut inde colligat nullum ex dictis modis posse recte intelligi quo modo mirabilis ordo huius vniuersi ex illis principiis subsistat & cōseruetur, siue vllō supremo gubernatore.

Et obiter optimas attingit rationes, quamuis breuissime & subobscuras, qualis est illa, quod non satis est dicere omnia fieri ex cōtrariis nisi ponatur aliud superius principium, quod illa ita disponat & ordinet vicissitudines eorum, ut neutrum eorum aliud prorsus absumat, sed successio generationum perpetuo duret. Est item alia ratio, quod si hoc principio nō potest assignari causa, cur hoc indiuiduum

Index locupletissimus

nunc participet speciem & non antea, & aliud prius, aliud posterius. Vtramque vero rationē, vt optime D. Thom. notauit habet in verbis illis: *At tum illis qui duo principia faciunt, aliud principalius principium necesse est esse (scilicet propter rationem primam) tum illis qui formas (id est ideas) quia aliud principalis principium est: cur enim participauit, aut participat? Ecce rationem secundam. Tandem vero in fine capitis hanc probationem illius minoris subiungit, Pluralitas principatuum seu primorum principiorum non est bona: nec confert ad bonum regimen: at entia nolunt male gubernari: vnus ergo princeps.*

Quæst. 1. Circa hanc philosophi conclusionem eiusque probationes variegantur quæstiones. Prima: an hoc discursu vel aliis naturalibus sufficienter demonstretur esse vnum tantum Deum: quam late tractamus disp. 29. sect. 1. & Disp. 30. sect. 10.

2. An Deus habeat huius vniuersi prouidentiam & qualem, quidque in hoc Arist. fenserit. Disp. 30. sect. 16. & 17. præter dicta Disp. 22.

3. An Deus dicatur summum bonum vniuersi soli tanquam finis vltimus eius, an vero etiam vt efficiens. Hæc sæpe tacta est in superioribus, & designata sunt disputationum loca. Hic solum notetur, Aristotelem in hoc capite sæpe concludere & coniungere vtrumque & reprehendere antiquos qui alteram rationem omiserunt. Specialiter tamen approbat Anaxagoram quod posuerit mentem, vt primum mouēs, id est, efficiens. Et subdit statim, *Verum alicuius gratia mouet, quare alterum, nisi sit vt nos dicimus, scilicet, quod propter se mouet.*

Cætera quæ de naturali cognitione Dei seu primæ causæ, & intelligentiarum desiderari possunt, disputamus late in nostris disputationibus. Et de Deo quidē sub ratione primæ causæ in disp. 20. 21. & 22. sub ratione vltimi finis in 25. sub ratione primi exemplaris in 26. sub propria ratione Dei in 29.

& 30. de intelligentiis autem creatis in Disput. 35. vt specialius sequens index monstrabit.

L A V S D E O.

INDEX